

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XV. évfolyam – 2020. június 4.

100

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

---

100. kötet

Benne: Bertha Zoltán
„Mert szent ez a föld” esszéfűzetével

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, XV. évfolyam; 2020. június 4.

(100. kötet; 73. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034 (nyomtatott)

ISSN 2677–1535 (online verzió)

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat hírlapárusi forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 100. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2020. MÁJUS 10-ÉN VOLT.

„HARMONIZÁCIÓS PROGRAMOK”

Helyszín: TIT Stúdió Egyesület Székháza,
1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.

E-mail: info@tit.hu; **Tel.:** 344-5000; **Honlap:** www.tit.hu

A TIT Stúdió Egyesület (TIT SE) tisztelettel ajánlja honlapját és helyszínét: jöjjön el programjainkra, hívja érdeklődő ismerőseit!

**Ismerje meg és ajánlja:
Gombász Szakkör, Ásványbarát Szakcsoport,
Csapody Vera Növénybarát Kör...
Rátkai Márton Klub, Dunatáj Mozi...
Fedezze fel a világot! Aranykor Jóga...**

**Csatlakozzon a kiemelt évfordulók megünnepléséhez,
tegyen javaslatokat!
Az előadók, közreműködők ingyenesen válogathatnak
könyvekből, folyóiratokból!**

**Várjuk javaslatait!
Dr. Koncz Gábor igazgató.**

**Az épület lehetőségeinek megtekintése, rendezvényi megállapodások:
Bácsfai Linda rendezvényi menedzser.
E-mail: titstudio06@gmail.com**

Állandó tárlatok:
„A legnagyobb boldogságom, ha másnak tudást és örömet nyújthatok...”
Öveges József (1895–1979) emlékkiállítás

„Ásványok és ősmaradványok...”
A TIT SE Ásványbarát Szakcsoportjának kiállítása

KISEBBSÉGBEN (*ERDÉLY*)
BERTHA ZOLTÁN (1914–2003) FESTMÉNYE

ÁPRILY LAJOS

A LEGYŐZÖTTEK STRÓFÁJA

Multunk gonosz volt, életünk pogány,
rabsors ma sorsunk s mégsem átkozom:
jó, hogy nem ültem győztes-lakomán
s hogy egy legázolt néphez tartozom.

TÓTH ÁRPÁD

MIÉRT?

Miért?
Ó, szitkozódva s könnyesen s borongva,
Mindenhog: árván, tépetten, sután,
Csak ez az egy kérdés, e kínos, tompa,
Leseng a világban. Halljátok? A nagy,
Örök, hatalmas, vén kristályharang,
Az ősharang, a kék menny,
Ezt kongatja az örült csenden át:
Miért?

(1920)

OLÁH GÁBOR

FÖLFESZÍTETT NEMZET

Szomorúságom gyász palástját
Lelkem vállaira övezvén:
Fölfeszítetem most magamat
Elárult nemzetem keresztjén.

Minden csapás testemre szálljon,
Minden szög véres szívem fúrja,
Haljak meg minden nap leszálltán,
Támadjak minden reggel újra.

Nem éltem át minden tusáját,
Nem adtam érte minden órám,
Magam kedvére dalogattam
Az ő halálos dáridóján.

Mintha leszakadt ága volnék
A fejszére megítélt fának:
Bennem a rácsapódó, durva
Fájdalmak szinte bízva fájnak.

Megásott sír, koporsója:
Mintha csak tragikus tárgy lenne,
Mintha jelenem és jövőndóm
Nem halottan feküdne benne.

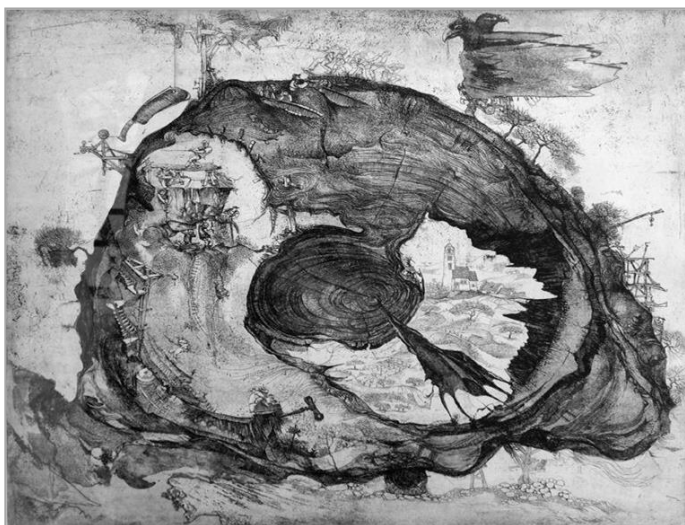
Minden szégyen, minden gyalázat
Ecetje torkom s lelkem ölje,
Szaggassa májam víg tempóban
Az álnokság vas csőrű ölyve.

Oh, mert nem voltam hű eléggé
Nagy nemzetem tűnt idejéhez,
Nem véreztem eléggé, látván
Bús fajomat: mély szörnyen vérez

Szegény magyar! Ha legimádóbb
Fiad is ily mostoha hozzád,
Mit várj azoktól, kik lelkedre,
Testedre most vetik a kockát?

Meghalsz, mert nincs egy hű, igaz szív,
Ki megváltásod díja volna,
Meghalsz, mert minden akarat, vágy,
Az önzés ormát ostromolja.

Szomorúságunk gyász palástját
Lelkünk vállaira övezvén:
Feszíttessük fel mind magunkat
Elárult nemzetünk keresztjén.

SZILÁGYI
IMRE:
ÉVGYŰRŰK
(2006 –
RÉZKARC)

JÓZSEF ATTILA

NEM, NEM, SOHA!

Szép kincses Kolozsvár, Mátyás büszkesége,
Nem lehet, nem, soha! Oláhország éke!
Nem teremhet Bánát a rácnak kenyeret!
Magyar szél fog fúni a Kárpátok felett!

Ha eljő az idő – a sírok nyílnak fel,
Ha eljő az idő – a magyar talpra kel,
Ha eljő az idő – erős lesz a karunk,
Várjatok, Testvérek, ott leszünk, nem adunk!

Majd nemes haraggal rohanunk előre,
Vérkeresztet festünk majd a határkőre
És mindent letiprunk! – Az lesz a viadal!! –
Szembeszállunk mi a poklok kapuival!

Bömbölve rohanunk majd, mint a tengerár,
Egy csepp vérig küzdünk s áll a magyar határ
Teljes egészében, mint nem is oly régen
És csillagunk ismét tündöklük az égen.

A lobogónk lobog, villámlik a kardunk,
Fut a gaz előlünk – hisz magyarok vagyunk!
Felhatol az égig haragos szózatunk:
Hazánkat akarjuk! vagy érte meghalunk.

Nem lesz kisebb Hazánk, nem, egy arasszal sem,
Úgy fogsz tündökölni, mint régen, fényesen!
Magyar rónán, hegyen egy kiáltás zúg át:
Nem engedjük soha! soha Árpád honát!

(1922. első fele)

BABITS MIHÁLY

ERDÉLY

Rólad álmodtam, Erdély,
kamasz koromban, Erdély,
messzirül süvegeltek
hegyek és fejedelmek.
S ki voltál könyvem, Erdély,
ezeregyéjem, Erdély,
lettél ifjonti házam
és tanuló lakásom.
Három nagy évig, Erdély,
laktam földedet, Erdély,
ettem kürtös kalácsát
s a tordai pogácsát.
Ismertem színed, Erdély,
tündérszín őszöd, Erdély,
üveg eged metélő
csúcsaid gyémánt élet.
Most versbe szállok, Erdély,
az első hírre, Erdély,
hogy varázsod határát
sorompók el nem állják.
Öreg pilóta, Erdély,
ül így gépébe, Erdély,
mégegyszer ifjúsága
tájain szállni vágyva...

Habár odáig, Erdély,
el nem érhetek, Erdély,
hol régi lusta sziklám
ma is emlékezik rám.
Oh messze, messze, Erdély,
messze még a nap, Erdély,
hogy teljes lesz a munka
s az igazság se csonka.

MÓRICZ ZSIGMOND

EGY AKOL, EGY PÁSZTOR

Kétezer év óta munkál Krisztus igéje az „egy akol és egy pásztorról”. Kétezer éve, kivette az útfélre, hogy mindenki könnyen árnyába juthasson, ha majdan terebélyfa lesz belőle: de míg ezrivel s milliárdjával látható életünk mezein minden gyom, ritkán, ritkán látunk itt-ott egy-egy boldog palántát, hogy ez az isteni ige is él...

Íme, följegyzek egy bizonyosságot, hogy e mindnyájunk szívének oly kedves Mag él és virulásra kész.

*

Él Bánságban egy földbirtokos, régi parlamenti ember, volt főispán. Egy ismerősöm minapában odaát volt, túl a határon... (Oh a határon, az országhatáron túl... már úgy megkeményedett az emberek nyelvén a szó, hogy a Bánságot tőlünk országhatár választja el, mint a behegedt se, régi égés után... bennem még mindig új és elven fájdalommal szakad fel ahányszor hallom: én még nem léptem őt e határt, nem idegződött belém a trianoni térkép s mint a horog, véresre tépi fel szívem, ha az integer Magyarország szív határait tépik.)

Él a Bánságban egy úriember... (Hogy útlevéllal lehet eljutni Temesvárra... Kassára... Kolozsvárra... és Csáktornyára... és mindenüvé, ahol még nem voltunk... Mennyi mulasztásunk van nekünk mindnyájunknak magyaroknak, hogy míg lehetett, be nem jártuk, meg nem hódítottuk tündéri szép hazánkat magunknak, a személyes fölélményezés legbékésebb s legmélyesegesebb hódításával...)

Tehát, él a Bánságban valaki, akit a román kormány figyelmeztetett, hogy... (talán a pontos nevek és adatok kimondására nincs szükség!) hogyha meg akar maradni Nagy-Romániában, akkor tartózkodjék attól, hogy Temesváron, vagy más városokban megjelenjen, hogy vendégeket fogadjon s hogy egyáltalán magyarokkal érintkezzék.

Az illető úr sem birtokát eladni, sem a magyarság birtokló elvét feladni nem akarva, remeteségre ítélte magát s hagymatermesztéssel foglalkozik.

Egy napon megáll háza előtt egy kocsi s kiszáll belőle egy katolikus pap, idegenszerűen öltözve, mert a román kormány még arra is ügyel, hogy a katolikus pap a román papokhoz hasonlóan öltözzék.

A földbirtokos protestáns ember, de boldogan fogadta házában a katolikus papot: magyar a magyart.

– Azért jöttem – szólta a pap –, mert meghívást kaptam, hogy az ön vidékének lakosai misét akarnak hallgatni.

A gazda kételkedően rázta a fejét:

– Nem tudok a faluban két katolikus családot sem, azok is románok, soha jelét nem adták, hogy különbözni akarnának a falutól.

– Pedig ez mégis úgy van. Számos hívást kapunk, sőt a módját is megtalálták, hogy lehet megtartani az istentiszteletet. A román kormánytól ugyanis szigorú parancsunk van, hogy misét kiszolgáltathatunk csak templomban szabad. Minthogy azonban a katolikus templomok vagy le vannak foglalva, vagy tilalom alatt állunk: így biztosítva vannak, hogy a pap nem férhet a néphez. Engem azonban idevalósiak értesítettek, hogy az ön birtokán van egy régi kápolna, amely nincs fölveve a lajstromokba. Engedje meg azért, hogy itt a misét megtarthassam.

Természetesen a legnagyobb örömmel, csak azt jegyezte meg, hogy magyar prédikáció lesz-e? A pap szelíd mosollyal mondta:

– Ez volt a hívek kérése éppen.

Minden különösebb feltűnés nélkül, csak a tanyabeliek útján adták ki a hírt, hogy másnap istentisztelet lesz a régi kápolnában.

A hír suttogva szállott ki s egy éjjel bejárta a szomszéd helységeket, s mikor másnap délután a pap és házigazdája megjelentek a templomnál, annak egész környéke térdelő néppel volt körülvéve. A földbirtokos megilletődve nézte a tömeget. A vidék teljesen el van már évtizedek óta románosodva. Magyar szó nem zeng a zöld halmok táján. Szívós, elszánt s könyörtelen agitáció tépte ki a dörgő magyar igéket az ajkokról.

És most a földbirtokos megrendülve nézte a föld porába, a füvek torzsáiba térdelőket s lelke elfacsarodott, nem egyedül szenvedni hát az egyénre maradt nagy felelősségű harcot s szíve tágasra gyúlt: a faj szerelmében való mártíromságot.

Mint református ember, a mise latin szavait csupán, mint mély kegyeletbe patinázott nemes kegyszereket fogadta, de most e szavak is közelebb voltak lelkéhez, ez idegen szavak mintha magyarul zengettek volna fel...

Közben, könnyfátyolos szeme a hívek arcán merült el s minden arc újabb szenzáció. Ott látta a községnek minden tagját, akinek magyar érzéséről volt valami sejtelme, de látott sok olyat, aki két év előtt dákóromán agitátor volt s különben is szót sem tudott magyarul... Ott találta a katolikusokat, de a re-

formátusokat is és a lutheránus németeket s a zsidó boltosokat... Ott volt a falu jó része, de maga a tömeg messze vidékről jött, ki szekérrel, ki gyalog, bocskorban, mezítláb... Egyetlen hírre, amelyet se dobszóval, se trombitával nem harsogtak a fülekbe! egy suttagó, meleg hírre, amely szívből szívbe röp-pent; huszonnégy óra alatt, napijáró föld távolságról, mind, mind ott voltak, aki csak magyar ígére éhezett és magyar sírásra szomjúhozott.

És tüdőt megszaggató, szívet meghasogató hangos zokogás szakadt fel a templomban s a templomon kívül, mikor a küszöbön belül fölcsendül a pap száján a magyar szó.

És nem volt felekezet. Nem volt ott katolikus és református és zsidó. Együtt voltak ott az ódon, elhagyott, elfelejtett romkápolna körül, az Isten szabad ege alatt, a babiloni vizeknél ott szakadt, hazasíró árva magyarok...

(1923)

WASS ALBERT

A BUJDOSÓ IMÁJA

Uram, ki fönt az égben
lakozol fényességben,
gyűjtsd föl szent tüzedet
az emberek szívében.

Az emberek agyára
áraszd el bölcsességed.
Értsék meg valahára
mi végből van az élet.

Arasznyi kis idő csak,
mely ajtódig vezet.
De előre csak a jó visz,
a gonosz vissza vet.

Legyen megint az ember
képedre alkotott!
Utálja meg már egyszer
mit maga alkotott.

Romlandó kincsekért
ne törje magát senki.
Igyekezzenek helyettök
jobb kincseket szerezni.

Jó tettek nyugalmat.
Derűt és békességet.
Mít el nem fúj az orkán
s rontó tűz meg nem éget.

Gógból és gyűlöletből
mindent, mit föltaalált:
vedd ki Uram kezéből
a keserű pohárt.

Rémségek éjszakáját
váltsad föl virradatra.
Az emberi világot
szebbre és igazabbra.

Hogy törvények közt az első
a szeretet legyen.
Üljön jóindulat
a kormány székeken.

Az igazság előtt
hajoljon meg a fegyver
s élhessen szabadon
e földön minden ember.

És legyen egy akol.
És egy legyen a pásztor.
Növelj pásztorbotot
virágzó rózsafából.

S ha mindeneket szépen
elrendeztél eképpen:
a népek közt, Uram,
nekem is van egy népem.

Ha érdemét kegyednek
a szenvedéssel méred,
úgy egynek sincsen annyi
szent jussa, mint e népnek.

Mások bűnéért is
őt verte ostorod.
Sok súlyos nagy keresztet
szó nélkül hordozott.

Legjobb fiait vitte
mindég a Golgotára
s jótettének soha,
csak bűnének volt ára.

Uram, adj békességet
a Kárpátok között!
Sehol még földet annyi
könny s vér nem öntözött.

Sehol még annyi színes
nagy álom nem fakadt
s árvábbak prófétáid
sehol nem voltak.

Sehol annyi virág
és sehol annyi bánat.
Szeresd jobban, Uram,
az én szegény hazámat!

Bár megtagadta tőlem
a békét s kenyeret:
engem sújtasz, Uram,
amikor őt vered.

Mert népem. Fajtam. Vérem!
Fájdalma bennem ég!
Szánd meg Uram Isten
Attila nemzetét.

Adj békés aratást
sok vérvetés nyomán.
Nyugodjék meg kezed
gondverte otthonán.

S ha áldásod e földön
elért kicsinyt, nagyot:
jussak eszedbe én is,
ki bujdosó vagyok.

A Kárpátok alatt,
ahol apáim éltek,
rendelj ki nékem is
egy csöndes menedéket.

Csak akkora legyen, hogy
elférjek én s a béke.
Nézzen az ablakom
patakra, fára, rétre.

Kenyér mellé naponta
jusson egy szál virág
s láthassam, amint Téged
dicsér egy új világ...

Uram, ki fönt az égben
lakozol fényességben,
hallgasd meg kegyesen,
hallgasd meg könyörgésem.

(Bajorerdő, 1947.)

SÓLYOMKÖVÁR
EX LIBRIS DR. SÓLYOM SÁNDORNÉ

GALAMBÓC
EX LIBRIS
DR. FRECH FÜZES MIKLÓS

SÓLYOM SÁNDOR KÖNYVJEGYEI

REMÉNYIK SÁNDOR

A CSONKA TEST

(A Végvári-versekből 1918–1921)

Kezét-lábát a gyilkosok levágták
És otthagyták a vadon közepén,
S szóltak hozzá: nosza, munkára fel!
S szóltak gúnnyal: most járj, ha tudsz, legény!
És tovább álltak a sötét haramják.

És a keze-lába-nincs nyomorék
Ott vergődik a vadon közepén,
És kínjában a csillagokat nézi
Ínsége rettenetes éjjelén, -
Míg egyszer csak megindul.

Megindul úgy, hogy nem kell neki láb,
Mint a kőszirt, mit vihar meglökött,
A meredélyen úgy zuhan alább.
Útját jelzi a sok-sok omló rög,
S közeledtét a rebbent madarak:
Mert, mint a végítélet dübörög.

Talán, mire a völgyfenékre ér,
Ezer szilánkba zúzza önmagát,
De azt is, aki szembejő vele,
És azt is, akit útjában talált,
S akire sziklasúllyal rá fog esni,
Mert elindult a tagjait keresni!

(1920. május 20.)

JUHÁSZ GYULA

TRIANON

Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk reá.

Mert nem lehet feledni, nem, soha,
Amíg magyar lesz és emlékezet,
Jog és igazság, becsület, remény,
Hogy volt nekünk egy országunk e földön,
Melyet magyar erő szerzett vitézül,
S magyar szív és ész tartott meg bizony.
Egy ezer évnek vére, könnye és
Verejtékes munkája adta meg
Szent jussunkat e drága hagyatékhoz.

És nem lehet feledni, nem, soha,
Hogy a mienk volt a kedves Pozsony,
Hol királyokat koronáztak egykor,
S a legnagyobb magyar hirdette hévvel,
Nem volt, de lesz még egyszer Magyarország!
És nem lehet feledni, nem, soha,
Hogy a mienk volt legszebb koszorúja
Európának, a Kárpátok éke,
És mienk volt a legszebb kék szalag,
Az Adriának gyöngyös pártadísze!
És nem lehet feledni, nem, soha,
Hogy a mienk volt Nagybánya, ahol
Ferenczy festett, mestereknek álma
Narfényes műveken föltündökölt,
S egész világra árasztott derűt.
És nem lehet feledni, nem soha,
Hogy Váradon egy Ady énekelt,
És holnapot hirdettek magyarok.
És nem lehet feledni, nem, soha
A bölcsőket és sírokat nekünk,

Magyar bölcsőket, magyar sírokat,
Dicsőség és gyász örök fészkeit.
Mert ki feledné, hogy Verecke útján
Jött e hazába a honfoglaló nép,
És ki feledné, hogy erdélyi síkon
Tűnt a dicsőség nem múló egébe
Az ifjú és szabad Petőfi Sándor!
Ő egymaga a diadalmas élet,
Út és igazság csillaga nekünk,
Ha őt fogod követni gyászban, árnyban,
Balsorsban és kétségben, ó, magyar,
A pokol kapuin is győzni fogsz,
S a földön föltalálsz már a mennyet!
S tudnád feledni a szelíd Szalontát,
Hol Arany Jánost ringatá a dajka?
Mernéd feledni a kincses Kolozsvárt,
Hol Corvin Mátyást ringatá a bölcső,
Bírnád feledni Kassa szent halottját?
S lehet feledni az aradi őskert
Tizenhárom magasztos álmodóját,
Kik mind, mind várnak egy föltámadásra?

Trianon gyászos napján, magyarok,
Testvéreim, ti szerencsétlen, átkos,
Rossz csillagok alatt virrasztva járók,
Ó, nézzetek egymás szemébe nyíltan
S őszintén, s a nagy, nagy sír fölött
Ma fogjatok kezét, s esküdjetek
Némán, csupán a szív veréseivel
S a jövő hitével egy nagy esküt,
Mely az örök életre kötelez,
A munkát és a küzdelmet hirdeti,
És elvisz a boldog föltámadásra.

Nem kell beszélni róla sohasem?
De mindig, mindig gondoljunk reá!

JUHÁSZ GYULA

A BÉKEKÖTÉSRE

Magyar Tiborc, világ árvája, pórja,
Nézz sírva és kacagva a nagyokra,
Kik becstelen kötéssel hámba fognak,
Hogy tested, lelked add el a pokolnak!

De azután töröld le könnyedet
És kacagásod jobb időkre tedd,
Úgy állj eléjük, mint a végítélet
Bús anyyala, ki e világba tévedt:

- Urak, világnak gógó urai,
Nem gyásznak napja nékem e mai,
Emlék, remény lelkemben úgy remeg,
Mint villámos viharban az egek!

Kardom letettem, várok, dacolok,
Az Isten él és a vén föld forog,
Mene, Tekel, Fáresz: fölírva van
Bitang hódítók palotáiban.

Már reng a föld, már villámlik az ég,
Lesz itt ítélet, harag napja még
S világok romján, tűnt gazok felett
Én még hozsánnát énekelhetek!

Hozsánnát néked Istenem, te nagy,
Szabadság, aki lelkem lelke vagy
S magyarként és emberként - Üdv Neked! -
Élem tovább az örök életet!

KARINTHY FRIGYES

IRODALMI LAPOT ALAPÍTANAK

*Éntőlem kérnek tanácsot**(Pesti Napló, 1932. február 21.**In: Idomított világ II., Zörejek és zöngék 1932)*

A három fiatalember leül a kávéházi asztal három oldalára, a negyedikén ülök én. Tizennyolc évesek, érettségiztek, kettő már egyetemista. Mintha kísérteteket látnék, de nemcsak magam előtt: a szemben levő tükörből is elmosódó *ektoplaszma* kóvályog elem – s mikor beszélni kezdenek, a hangjuk és szavuk és gondolatuk ismerősebb, mint a tulajdon beszédem, amivel válszolgok nekik. Ők beszélnek nevemben, s én igyekszem eljátszani a szerepeimet, amit elvárnak tőlem. Ez könnyebb feladat számomra, ma már, mint megértetni velük, hogy az élet s különösen a szellem életének kétszerkettőjében a szorzók nem adnak megbízható szorzatot.

Irodalmi lapot szeretnének alapítani, évente tízszer jelenne meg, mert lapengedélyük nincsen. Pénzüik sincsen, hirdetési ügynökük sincsen. Mijük van hát, az Istenért, kérdezné bármelyik szerkesztő úr, olyan arccal, mintha telek nélküli házépítésről beszélne valaki. Körülbelül ez a helyzet. Néhány verset, novellát és cikket tesznek le az asztalra, az első szám tartalmát. Ez volna az a léghajó, ami alá épülne a lakóhely, hogy telkek és házak fölött lebegve hirdesse létjogosultságát.

Már ez így van a szellemvilágban.

A versek és novellák olyanok, amilyeneknek verseknek és novelláknak lenniök kell 1932-ben, egy most induló irodalmi lapban, amelynek célja a legújabb írói nemzedék megszólaltatása. Itt nincs semmi hiba. A kritikát el fogják végezni egymás közt, mint ahogy mi elvégeztük annak idején – ügyes halandzsa mögé rejtem szakvéleményem, amiről ők még nem tudják, hogy csak két szó lehet: tetszik vagy nem tetszik. Az első meglepetés akkor éri őket, mikor a lap követendő irodalompolitikai és kultúrpolitikai és politikapolitikai irányára kerül szóba: hogy hát milyen lesz, ezt persze én kérdezem.

Milyen lenne, mondja az egyik, gondolhatom, hiszen ők éppoly világosan látják a kort és világot, amiben élünk, mint közülünk azok, akiket mintaképpül választottak. Irodalomról van szó, főként úgynevezett szépirodalomról, a szépirodalom nyelvhez kötött művészet, a nyelv nemzethez, a nemzet országhoz és az ország hazához – mi más lehetne hát a követendő irány, mint a magyar kultúra fejlesztése, folytatva ott, ahol elődeink abbahagyták, természetesen lépést tartva a nagy nyugat-európai mozgalmakkal, figyelve az életet, fülébe harsogva a világnak a magyar gyászt, magyar bánatot, hirdetve és jósolva a magyar feltámadást, ha egyszer „elfárad a sors haragja s a viszály kiégett a csatákon”.

Igen, Vörösmartyéért rajonganak mindhárman, akiben az elbukott Róma nagyságának siratóját, történelmi szemmel a legaktuálisabb költőt érzik.

De hát, fiúk, hogy is van ez?

Nem egészen értem ezt a honfibút, ezt az elégikus hangulatot.

Csodálkoznak.

Lehet-e magyar költő más hangulatban – Trianon után?

Mohács után, Világos után is így volt ez.

Trianon!

Mit tudtok róla, fiúk – hiszen alig éltetek még, Trianon napján.

Talán mégsem egészen azonos ez a Trianon Moháccsal és Világossal. És különösen a ti számotokra nem. Az én számomra – nem mondom. Én tulajdon szememmel láttam, s kezemmel tapintottam még a régi Magyarország...

Azazhogy, várjunk csak.

Azt a régít *mi* hívtuk csak Magyarországnak. Odakint Európa nyelvén, ami oly fontos nektek, ez volt a neve: Osztrák-Magyar Monarchia. És inkább osztrák, mint magyar.

Mohácsról, Világosról beszéltek? Mindkettő után *egészben* vezett el az ország – nem darabolták le tagjait, az egész testet fektették sírba.

Trianon irgalmatlan volt valóban, koldussá és nyomorékká tett: de ugyanakkor ledöntötte körülöttünk a börtönfalakat – kicsike lett az ország és gyámmoltalan, de ugyanakkor, ötszáz esztendő, félezer esztendő után először *elismerten* szabad és független ország, szabad és független országok között!

A kézen vezetett, pártfogolt, felemás, bár hatalmas gyermek kicsike és szegény emberré serdült – de emberré serdült mégis, felnőtt, visszakapta önrendelkezését.

Ti már ebbe a kicsike országba születtetek bele – nem szebb, bátrabb, étellejesebb, dicsőbb, költőnek valóbb inspiráció örülni ez újjászületett cse-

csemőnek, mint azon keseregni, amit osztrák-magyar apátok elveszített? Koldussá lettetek, apátokkal együtt, magatok is – de nem tetszik nektek jobban a fillér és ritka pengő, mindkét oldalán magyar felirattal, mint a régi bankó Janus-arca kétféle szöveggel, kétféle szellem és akarat nyomán?

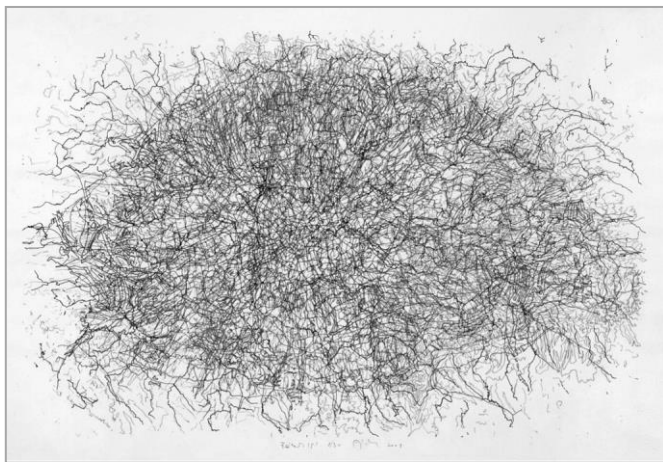
Talpalatnyi hely – de egészen a tiétek. S hol a tagadás lábát megveti...

Különben is, hiszen ti szellemet akartok idézni – a Művészet szellemét –, attól félték most, kishitűek, hogy *csonkán* jelenik meg a szellem is, mert testét megcsonkították? Szavakat vártok, a lélek kútjából felmerülőt, s előre aggódtok, hogy sirató, keserű szó lesz – de miért? Mit vesztett a ti országotok, magyar igék birodalma – ki bántotta a ti egyetlen kincseteket, a magyar szó-kincset? Én jól ismerem ama gyászos szerződés feltételeit – nem emlékszem rá, hogy egyetlen jelzőt, egyetlen igekötőt, egyetlen névelőt is odaigértünk volna nyelvünkől, reparáció fejében.

Ezt a kincset *egészen* örököltétek, mint szétvert zsidók a Szentírást.

S most kevésnek érzitek ahhoz, hogy bizakodó és reménykedő és vidám programmal induljatok a lapalapításnak?

Árpád úrnak kevesebb kellett hozzá, hogy országot alapítson.

ÁSZTAI CSABA: FÉSZEK
(2003 – SZERIGRÁFIA)

KARINTHY FRIGYES

LEVÉL KISFIAMNAK – TRIANON EMLÉKNAPJÁRA

(1928 – In: Kosztolányi Dezső szerk.:
Vérző Magyarország – Magyar írók Magyarország területéért)

„Édes kicsi fiam, te még nem tudsz olvasni, neked nyugodtan írhatok és szabadon és őszintén – hozzád beszélve és mégis magamhoz – valamiről, amiről soha nem beszéltem, amit magamnak sem vallottam be soha, aminek a nevét soha ki nem mondtam. Most, ezen a furcsa nyáron, mely úgy hat rám, mint borzongó, kényelmetlen ébredés egy tarka és bolondos álom után, először válik tudatossá bennem, hogy egész életemben kerültem ezt a szót... íme, erőlködöm és nem tudom kimondani most se, különös szemérem fog el, nem tudom legyőzni; pedig nem volnék éppen zárdaszűz, se vénkisasszony – nevén szoktam nevezni, nemcsak a gyermeket, de ama boldog és áldott bölcsőt is, ahonnan származik. Megpróbálom megmondani, mi az, amit érzek, akkor talán nem kell kimondani; ugye?

Különben ha nem értenéd dadogásomat, útbaigazíthatlak. De fordulj el, ne nézz a szemembe. Még nem olvastam ezt a könyvet, amiben levelem meg fog jelenni: de úgy gondolom, ama szót megtalálod benne többször is – hiszen arról szól a könyv, amit ez a szó jelent. És megtalálod régi versekben és széles szövegekben, amik most újra élni kezdenek, én még akkor ismertem őket, mikor egy időre halottaknak tetszettek, üresen, furcsán kongottak a fülemben, nem értettem őket, vállat vontam. Igen, valamiről beszéltek ezek a versek, és szóltak valamiről, amiről tudtam, hogy van, mint ahogy van kéz és láb, különösen hatott rám, hogy emlegetik, mintha valaki minden lélegzetvételnél megnevezné a láthatatlan elemet, mely tüdejébe nyomul. Iskolai ünnepélyeken, tavasszal kiáltották hangosan: azt mondták nekem, hogy szeressem, kötelességem szeretni. Mintha azt mondták volna, hogy szeressem a kezemet és a lábamat. Dac fogott el és furcsa makacsság: – hogyan lehetne kötelességem, hogy magamat szeressem, így szóltam magamban, holott én nem vagyok megelégedve magammal, holott én több és jobb szeretnék lenni, mint ami vagyok – holott én gúnyolom és dorgálom magamat. S mert a földön járok, ne fordítsam szememet a csillagos ég felé, melynek nincsenek

határai, csak horizontja van! S mert nem tudok ellenni étel és ital nélkül, tegyem meg istenemmé az ételt és italt? S mert nem tudok szólani másképpen, csak így, ne hallgassam meg azt, aki másképpen szól? S ha erőt adott nekem a föld, amelyből vért szíttam magamba anyám emlőin át – ezt az erőt csodáljam a munka helyett, melyet végrehajtok vele! Dac fogott el és macacsság: embernek neveztem magam – azt kerestem, ami bennem hasonlatos másféle emberekkel s nem azt, ami különbözik. Világpolgárnak neveztem magam – léleknek neveztem magam, mely rokon lelket keres, akárhol itt e földön, s ha kell, a pokolban is.

És nem mondtam ki azt a szót. De ha házat építettek valahol Pesten vagy Fogarason, vagy Szolnokon, vagy Kolozsvárott, megálltam előtte, és úgy néztem, mintha az én házamat építenék. És ha virágot láttam nyílni a pilisi hegyekben vagy a Kárpátokban, tudtam, hogy a virág nekem nyílt. És ha idegen emberrel beszéltem, és az idegen ember dicsérte a lánchidat és a Dunát és az aggteleki cseppkőbarlangot és a dobsinai jégbarlangot és a Vaskaput és a Balaton vizét – akkor lesütöttem a szemem és zavarba jöttem, mintha engem dicsérne. És mikor Berlinben jártam, úgy csodálkoztam és nevettem magamban azon, hogy ezek itt járkálnak és házakat építenek, mint aki álmában tudja, hogy álmodik, és amit lát, nem valóság, álmkép csak, tündérmese, játék. Játék háznak éreztem az idegen házat – csak játszották az emberek, hogy ezt ők komolyan veszik –, és mikor a vendéglőben fizettem, elámultam, hogy elfogadják tőlem a játék pénzt, amit kezembe nyomtak, mikor átléptem a magyar határt. És lelkem mélyén soha nem hittem el, hogy ők komolyan mondják: hélas! és alas! és wehe! és ahimé! – mikor jaj-t kell mondaniok –, és arra gondoltam, hogy haláluk percében ők is jajt mondanak majd, mint én. A megfogható ismerős valóság ott kezdődött nekem, ahol átléptem a határt – ha életemben először jártam is arra, ahol átléptem.

De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és a lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.”

TÓTH ÁRPÁD

A TEJÚT ALATT

Már megritkult a szó. Ültünk a tág verandán.
Sötét fény csillogott az ordas óboron,
És hallottuk, amint egy álmodó torony
Tünődve felneszel, és éjfelet ver andán.

S a hűvös szél lehén, mely lomha lombot ingat,
Úgy tetszett: csöndesen lebegve sok szelíd,
Hús ujjú néma árny busongva közelít,
S arcunkon ismerős vonásokat tapintgat.

S lelkünkben is, belül, elvénhedt magyar esték
Fájdalma reszketett, sok ősi, messzi bú,
Gigászi, holt jajok, kik árva sóhajú
Búnk arcán a maguk régi arcát keresték.

És jó volt ülni így, sötét bornál, az ében
Fák közt, a kék tűzű szikrákkal záporos
Nagy nyári ég alatt elnyugtatni boros
Fejünket ősi búk hú nagyapó-ölében.

Úgy tetszett, dalolunk, s hogy néma dalba olvad
Velünk körül a táj, a csillagok s a bor,
S egy zengő reszketés mindent egyé sodor:
Kisértetes danát a holt apák daloltak.

És messzi, messzi fent a dús csillag-sereg
Közt lengett a tejút, csüggedten, őszre válva,
Mint bánatos Hadúr nagy hófehér szakálla,
Amelyről könny gyanánt hulló csillag pereg.

(1920)

HERCZEG FERENC

IRREDENTA?

Azzal tisztában vagyunk mi, de tisztában lehetnek ma már ellenségeink is, hogy valamire való magyar ember soha sem fog belenyugodni az ország földarabolásába. Képzeltető olyan helyzet, mikor nem lesz opportunus erről beszélnünk, de úgy sohasem fordulhat a világ, hogy a szívünkben is lemondjunk ezeréves örökségünkről. Ezt nem fegyverrel, sem szerződéssel, sem brutalitással, sem engedékenységgel nem fogják elérni ellenségeink, mert az ilyen lemondás ellenkeznék az ember ősi természetével. Bármeddig tartson is az idegen megszállás, mi azt mindig csak történelmünk egy végtelenül lealázó, de ideiglenes és átmeneti epizódjának fogjuk tekinteni, amilyen volt Mihály oláh vajda erdélyi, vagy Giskra-féle zsebrákok felvidéki kalandozása.

Ha Magyarország elragadott vármegyéit ma három európai nagyhatalom tartaná megszállva, mi akkor is biztosak volnánk benne, hogy egykor még vissza fogjuk kapni ezeréves örökségünket. Ilyen esetben azonban bánthatna mindet a tudat, hogy addig is, míg üt a szabadság órája, sok víz fog még lefolyni a Dunán, miként sok víz lefolyt a Visztulán is, mielőtt Lengyelország újból össze tudta szedni szétszórt csontjait.

A mi „hódítóink” azonban szerencsére kis nemzetek. Kis nemzetek, amelyek nem is olyan jó katonák, mint voltak Nagy Frigyes poroszai, nem is olyan jó adminisztrátorok, mint voltak Mária Terézia osztrákjai, sőt nem is olyan fegyvelmezett és fanatikus szolgái az államuknak, mint voltak Katalin cárnő oroszai.

A kis nemzetek nem urai saját sorsuknak, az ő emelkedésük és hanyatlásuk mindenkor rajtuk kívül eső erők játékának eredménye. Olvassuk el az oláhok vagy a szerbek történetét, örökös hullámmás az, amelynél (csak úgy, mint a magyar történelemben, de még kirívóbb módon) a rövid föllendülés egy-egy korszakát a rettenetes nemzeti katasztrófák és a mélységes süllyedés időszakai követik, aszerint, amint a kis nemzetek érdekei egy-egy időre meg egyeztek, vagy újból ellentétbe jutottak a keleten érvényesülő nagyhatalmak érdekeivel.

A világtörténelem logikája hamarosan elpusztít minden mondvacsinált, hazug államalakulást. A magyar földön és a magyar népen osztozó három hatalom vezéreiből nyugodtan alhatnának, ha mától fogva megállana az

idő kereké és érvényét veszítenék a természet törvényei, ha biztosak volnának benne, hogy az orosz óriás örökké csak önmagát fogja emészteni és rettenetes súlyával sohasem fog többé ránehezdedni Romániára, hogy a 65 millió német tehetetlenül fog heverni 35 millió francia lábai előtt, hogy a bolgár nép örökre le fog mondani nemzeti aspirációiról, hogy végül az entente örökös rendőri szolgálatot fog végezni Nagy-Románia és Csehország határainak őrizetére.

Az idő kereké azonban soha sem állott még meg semmiféle szentszövetség parancsára és ha ma nem, holnap egészen biztosan össze fogja zúzni mindazt, ami mesterkéltné, hazug, beteg és természetellenes az új Kelet-Európában.

Addig is mit tegyünk mi magyarok? Semmi szükség arra, hogy összeesküvést szöjünk, hogy lázítsunk, hogy fegyvereket és nyomtatványokat csempészünk.

De ezt nem is teszi senki! A mi irredentánk színhelye nem a végeken, hanem Budapesten van. Itt kell szervezkednünk, itt készülődünk. A készülődésünk: a nemzet kulturális, gazdasági és katonai erényeinek gondozása legyen. Szervezkedésünk: a társadalmi erők egyesítése. Az egységes, művelt, munkás magyarság megnyerte a harcot züllött és napról-napra jobban züllő szomszédjaival szemben, mielőtt még kihúzta volna a kardját.

TÖRÖCSVÁR
TOMOR FERENCNÉ EX LIBRISÉ

TRENCSÉN
EX LIBRIS DR. FARKAS GYÖRGY
SÓLYOM SÁNDOR KÖNYVJEGYEI

KRÚDY GYULA

AZ UTOLSÓ GARABONCIÁS

Valamikor, midőn a kutyák éjszaka veszettül ugattak divatja-múlta falusi házam körül és hirtelen elhallgattak, mintha megszégyellték volna magukat, azt gondoltam, most megy el a kertek alatt Siska. Ha lakodalomból jövő szánka csörgött el lassacskán az ablakom alatt, amelyen az utasok oly mélyen aludtak, mint megannyi behavazott Nepomukiak, tudtam, hogy Sáska vigyáz a kasfából a lovakra, hogy árokba ne tévedjenek; ugyancsak ő üldögélt a víg vásárból hazafelé bóbiskolva haladó vásárosok ládái mögött. Ha a nyugalmazott major, a falu másik oldalán jókedvében éjjeli zenét rendelt magának vagy rosszkedvében pisztollyal kilőtte a pipát az őszi ködben ballagó parasztok szájából, azt gondoltam ismét, hogy néhány órával előbb Sáska járt erre, aki az őrnagy levelére választ hozott a Dunántúlról attól az asszonyságtól, akibe a régimódi férfiú élete végéig szerelmes volt, miután egyéb dolga nem volt. Ha nyári reggeleken a rigók úgy énekeltek, mint a dorbézolok, akik egy új nótáért az éjszaka az ezüstkupakos szipkájukat hagyták Késő Fáninál, bizonyosan tudtam, hogy Siska ment át hajnalban a hídon. A hosszúszerű fuvaros-lovak, amelyek egykedvűen jártak messzi lengyel városokat és kőszlopos fogadói udvarokat, mindig felvidámodtak, ha Siska a fülükbe súgott. A Tiszánál a holdvilág elől eresz alá bújt révészlegények felébredtek, ha Siska a maga nyelvén átkiáltott hozzájuk a túlsó partról. Erdélyben fehérülő országutakon gyors járása elhagyta a borvizes szekereket, a Tátra alatt bekopogtatott magányos kastélyokba és több újságot mondott a házigazdának, amennyit a falusi postás hord; a Bakonyban benyitogatott erdőszéli korcsmákba és az erdőzúgásban a csárdás nagyapjáról beszélt hosszú történetet.

Siska vándorlegény volt, talán mindenütt ismerték Magyarországon. Ő maga azt mondta örökös járáskeeléséről, hogy egyszer igen fontos levelet bíztak rá, amelyet tíz esztendő óta nem tud kézbesíteni, mert nem találta a címzettet. Néha - amint Siskának kedve diktálta - egy igen nagy úr bízta meg a levéllel a bécsi piacon, amint ott bámészkodott volna a Magyarországból jött komondorokra, a kutyák ugattak és a nagyúr szeme nedvesedett a könnyektől. „Vidd el, fiam ezt a levelet annak az asszonynak, aki a gyermekünket nevelgeti valahol Magyarországon. Nem bánod meg.” Máskor, ha őszi sarat kapart le a csizmáján!), gomolygó kárpáti köd füstölgött száraz makkal díszített kalapja alól, Siska búsan dörzsölgette a kezét a nedves fán bizonytalan-

codó tűznél. „Soha se adhatom oda a levelet annak, akinek írták. Régen meghalt az már a várakozástól,” – dörmögte – De soha se melegedett meg annyira – még akkor sem, ha a major cigányokért küldte és a nagyerejű Siska nemcsak a cimbalmot, nagybögőt vette a hátára a derékigérő hóban, hanem a muzsikusokat is –, hogy megmondta volna: kinek kitől viszi a nagyfontosságú levelet. És ilyenformán hervatag férfiak, tavaszamuлт asszonyok, akinek valamely titok (persze: szerelem) lappangott régen letúnt életében: felrebentek a sötét zugolyban elgondolkozásukból, ha a korán beköszöntő őszi estéken Siska keresztül haladt a falun. De megfeledkeztek kialvóban lévő pipájukon szippantani azok a faluvégi uraságok, akik sárga újságpapirossal beragasztott ablakaik mögött mindig fantasztikus örökségeket vártak, - hátha épen erről van szó a Siska levelében? De várták a vándorlót azok az őszi mezőként fakult leányok, akik ritkuló, rövidülő hajukat mind bánatosabban fésülgették a tükör előtt, - hátha Csillag Anna üzeni meg a hajnövesztés titkát a levélben? Talán halottak is felültek ravatalukon két vagy tíz gyertya között, amikor Siska a faluba érkezett, tán megjött a levél, amelyet életükben hiában vártak?

Szívet hidegítő őszökön, hancúrozó kedvű tavaszokon, elnémultan kanyargó országutakon, katzenjammeros ócska fogadók környékén, behorpadt sírhalmú temetők mellett így mendegélt Siska sok esztendőn át. Haja és bajusza megsárgult, megpirult, mint a nagyfák levelei, kalapja megfogyatkozott, mint a félkerék a kerékjártók kapuján, lábai a lőcshöz hasonlítottak, amelybe annyit kapaszkodott, ha elfáradt, de rongyos köpenyege nem nyílt széjjel a titok felett, amelyet rejtegetett. Hazugságokból élő öregek egy pohár bor, vagy néha már csak a temetés kedvéért rokonaiknak légváratokat építettek a Siskaféle levélről, ajtó mellé ültetett vénasszonyok holdas éjjeleken váratlanul megpillangatták álmukban azokat a pirosarcú, nagybajuszú leventéket, akiket fiatalkoruk óta nem láttak, elkártyázott életű, zöldre kopott uraságok kisiettek a kapun, hátha meghalt valaki, kitől örökséget reménylenek? Az örök, kiirthatatlan reménység volta vándorlegény; haldoklók felsóhajtottak: „Épen itt volna az ideje, hogy Siska megjöjjön a levéllel!”

Siska még egyszer visszatért, amikor már azt hittem, hogy többé soha sem látom. Egy vasúti kocsiiban találtam meg, amely vagon azelőtt marhákat szállított, falára krétával vasutasok jelzései közé lelkesen az volt írva: éljen Magyarország. Siska igen nyomorult állapotban feküdt sok más társával együtt a szalmán. Émberek, akik hegyeikből, városaikból menekültek az ellenség elől. Gyermekes, akik tágranyított szemmel bámulták a rákosi pályaudvart. Asszonyok, akik hamarosan megtalálták a kutat, ahol vizet meríthetnek, de

gyufájuk nem volt, amellyel tüzet gyújthattak volna. A vasúti kocsii tetején hó, amelyet a Kárpát vagy a Királyhágó rázott rá szakállából emlékül. Az arcok sötétek, mint a fenyveserdő. Egy Rákóczi Ferenc-fejű öregember, akinek rongyos ködmönét egy jóra való hajdú sem venné magára, a haldokló Siska fejénél ült és arra biztatta, hogy adná elő a levelet, amelyet rábíztak. Siskát a hideg rázta. Ez az utolsó láz, amelynek fagyossága elől az emberek szívesen menekülnek a sírdomb hóbundája alá. A szeme félig kifordult, mintha olyan messziségbe nézne, a múlt időbe, hogy belát a föld alá ismerőseihez.

Az öreg földbirtokos csendesesen káromkodott:

– Mit akarsz a levéllel a másvilágon, Siska? Én tán még hasznát vehetnem az örökségnek, amit rábíztak.

Siska a fejét csavarta. A ködmönös öreg duzzogva elhúzódtott.

Most egy viharvert, korán nekiőszült férfi fogta meg Siska gémberedett kezét.

– Te sok földet bejártál, ahol magyarok laknak. Felrepültél a Felvidékre, átkeltél Erdélybe, átszöktél az ellenség láncán. Talán a feleségetől való az a levél, aki nem tudott elmenekülni az ellenség elől?

Siska nemet intett.

Fakó asszony bújt elő rongyokban, mint a szegénység képmása.

– Ember, légy magadbaszálló. Tán férjem, mindenem, kenyéradóm, életem fele bízta rád a levelet, midőn az ellenség elhurcolta a messzi rabságba? Könyörülj rajtam. Csak azt mondd, hogy él még és erőm lesz tovább várni.

Egy kisfiú és egy kisleány térdepelt a haldokló mellé.

– Apánkat, anyánkat láttad tán, vándor? Mi életünk végéig imádkozunk a lelked üdvösségéért, ha hírt mondasz róluk.

– A vőlegényem? – sírt közbe egy ifjú szűz. – A fiam? – rebegette egy félig vak asszony. – Elveszett vagyonomról tudsz talán? – reménykedett egy tönkrement kereskedő. – Hová lett a vármegye címere? – dadogta egy őszbeborult fejű, halovány férfiú.

Siska felült a szalmán és mind lejjebb ereszkedett a szempillája. A menekültek körülállották a vándorlegényt, akinek rongyos csizmáján tapadt minden magyar országutak sara, ruháján a foltok, mint Magyarország térképén a megyék, kalapja mellett havasi gyopár és ibolya. A haldoklót körülvevő embergyűrűn egy fiatal legény tolongott át.

Siska felnyitotta a szemét és örömteljesen intett. A keblére mutatott:

– Itt van a menyasszonyod levele – rebegette. – Azt írja, hogy legyen bár ellenség évekig a hegyeken és síkságokon, húsége meg nem törik: és visszavár

szíve minden dobbanásával. Felébred bármily sötét az éjjel, ha lépteket hall az ablaka alatt, megismeri a fehér galamb lehulló tollán a te üzenetedet; meghallja a süvöltő szélben a te messi sóhajtásodat. Vár.

Siska átadván az üzenetet, mint aki dolgát jól végezte, elballagott ez árnyékvilágból.

– A felső Tisza hullámaiban kékül a szeme; a válla fehérsége szűz, mint a tátrai csúcsok hava; a kezének ujjai a szétváló magyar folyók, a Kőrösök; a fogainak sövénye a Királyhágó hegylánca; arca, haja barna, mint a bánáti föld; hangjában lágy furulyaszó, amelyet északon hallani a Szent János tüzei mellett; érzelme mély, mint a Duna Drégely romjai alatt; reménysége a csillag, amelyet méléző pásztorok Játnak hegyeiről messi Magyarország felett tündökölni; szájának méze Ermeliék és Szerednye borához hasonlatos; jókedve játékos, mint a pisztráng a Poprádban és búja, búbánata halkan jön, mint az este ereszkedik le a fénylő máramarosi havasokra. Az ország szépe ő, felruházva mindazon bájakkal, amelyekkel a költők valaha Magyarországot magasztalták. Szívének nemessége végtelen, mint a búzatermés, lelkének áhítata égbeemelkedő, mint Lomnic hegye, jósága oly áldott, mint a nyár a Duna völgyében. O írta neked a levelet, amelyben azt üzeni, hogy szakadatlanul, felejtés nélkül vár. Vár a Tisza mellett, vár a Kárpát alatt, jelen van Erdély ősi országutain, a Bánátban búzavirág kékségével virít, Pozsonyban a harangok hangjában maradt meg a szava, hogy nyomban ráismerni.

A fiatal legény keresztet vetett. A vándorló elment ugyan az élők sorából, de itt maradt utolsó üzenete, mint az örökös reménység, a holtig tartó fogadalom, az álomban sem elfelejthető jegyesi hűség, amelytől elcsüggedt férfiak feje az égnek emelkedik.

Ez volt utolsó szereplése Siskának, aki ájtott a régi Magyarországból, hogy végre vallomást tegyen a levélről, amelyet egész életében hordozott északról

déltre, megállás nélkül, de soha sem kellett felbontani a levelet, mert keleten és nyugaton is szabad magyarok laktak.

CSORSZTIN
A JÁNOSZKY CSALÁD EX LIBRIS

SÓLYOM SÁNDOR KÖNYVJEGYE

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

RAPSZÓDIA

Nincs, ahova hazatérjek,
ténfergek, mint a kísértet
éjszaka.

Süt a napfény, mégse látnak,
a magyar a nagyvilágnak
árvája.

Megy az élet, jó az élet,
ebek vagyunk és cselédek,
bolondok.

Jajgatok, de nincs, ki hallja,
vizes a kalapom alja
a könnytől.

Jaj, ha szám egyet kiáltna,
kitűzném a kapufára
szívemet.

Csak csöndesen, szívem, aludj,
jó nekem így, jó nekem úgy,
akárhogy.

Így végezték bús hatalmak,
olcsó víz a magyar harmat,
sárba hull.

Mit bánják ők? Nevetnek ők,
várnak ákácós temetők
mireánk.

Édesanyám, minek szültél?
Elhervadtál, megőszültél
hiába.

(1920)

VÁLOGATÁS
A TRIANONNAL KAPCSOLATBA HOZZHATÓ VERSEKBŐL

- Agyagfalvi Hegyi István: *A magyar dal; A trianoni karácsonyfa; A véres kardot körülhordozom; Az örök határ; Üzenet Párisba*
 Alföldi Géza: *A Kárpátokon majd találkozunk; Elég!; Magyar miatyánk 1917-ben; Magyaroknak lenni*
 Áprily Lajos: *A fejedelemhez; Kolozsvári éjjel; Tetőn*
 Arany György: *Üzenet Erdélybe*
 Andor Károly: *Magyar kálvária*
 Azáry Emil: *Magyar diák imája; Tódulnak új hadak Hunnia földjére*
 Babay Géza: *A magyar nemzet gyásza*
 Babits Mihály: *Áldás a magyarra; Csonka Magyarország; Erdély; Ezerkilencszáznegyven; Free Trade; Hazám*
 Bagdy István: *Kárpáti hegyeken*
 Bajkay Lajos: *Golgotajárás; Szent követelés*
 Bán Aladár: *Trianon után*
 Benedek Elek: *Unokáimnak*
 Benyovszky László: *A vérbeborult nap; Szamosmenti levél*
 Benyovszky Pál: *A Holnapok rapszódiaja; Hadak – útja Panaszos ének a végekről; Turáni ének*
 Berki Ferenc: *Magyar miatyánk*
 Bobula Ida: *A mi határunk; Három kislány; Őszi szántás; Palinodia; Shrihovai árnyak; Tavasszal; Végvárihoz*
 Bodnár István: *A béke kalmárjai*
 Bodor Aladár: *A pesti fiam; Erdély felé; Fölesketés; Kolozsvár; Losonc felé; Véres áldozás*
 Böszörmény Zoltán: *Magyar gyász*
 Csanády György: *Erdélyi föld; Kérdés; Székely himnusz; Válasz Végvárinak*
 Csighy Sándor: *A havas hű marad; Legyek határköve Nagymagyarországnak...; Nem! Nem! Soha!; Trianon*
 Csoóri Sándor: *Elmulasztott utak*
 Csukás István: *Ima a bölcsőhely nevéért*
 Dsida Jenő: *Magyar fal sorsa; Psalmus Hungaricus*
 Dutka Ákos: *Haza kell mennem; Kárpátok dala*
 Egyed Zoltán: *De profundis*
 Erdélyi József: *Fogaras; Menekültek*
 Falu Tamás: *Magyar visszhang*
 Farkas Ferenc: *Magyarokhoz*
 Feleki Sándor: *Egy felvidéki iskolában*
 Finta István: *Mindent vissza!*
 Flórián Tibor: *Együtt a virrasztókkal!*
 Gellért Oszkár: *Neully*
 Gyóni Géza: *Dögmadarak; Levél nyugatra*

- Gyurói Nagy Lajos: *Magyar prédikátor könyörgő éneke*
 Haddfy Hermann: *Délvidéki induló*
 Hajas István: *Ne sírj anyám*
 Hajdú István: *A székely testvérekhez; Felvirrad a Tátra; Kolozsvár*
 Hangay Sándor: *Az én térképem; Székelyországba szálló ének; Üzenünk néktek*
 Harsányi Kálmán: *Ez a megváltás*
 Havas István: *A négy szobor*
 Holló Ernő: *Marosvásárhely*
 Ivánffy Tamás: *Az anya fiához*
 Jakab Ödön: *Az Alföld magyarjaihoz*
 Jászay-Horváth Elemér: *Toronyór*
 Jékely Zoltán: *A vér térképei*
 József Attila: *Áldott légy, jó Magyarország!; Bús magyar éneke; Egyszerű ez; Magyarok; Nem! Nem! Soha!; Pogány hitvallás magyarul*
 Juhász Gyula: *A békekötésre; Arad; Ballada a honi tájacról; Csáktornya; Dugonics; Emlékek útján; Erdélyi ibolyák; Gloria Victis!; Gyász; Halottaink; Hungária; Irredenta dal; Jelen és jövő; Magyar...; Magyar karácsony legendája; Magyar Straszburgok; Máramarossziget; Nagyvárad; Nefejejcs; Pozsony; Szabadka; Szakolca; Szegedi óda; Testamentom; Trianon; Új kucucnóta*
 Kalászi Erzsébet: *Trianon árnyékában*
 Kállay Miklós: *Üzenet a végekre*
 Karafiáth Jenő: *Kolozsvár főterén*
 Kazai Ferenc: *Végre igazságot Magyarországnak!*
 Kemény György: *Igazságot Magyarországnak!*
 Kenesy Béla: *Észak*
 Kepes Ferenc: *Hinni...*
 Kerecseny János: *A mi városunkban; Fiamnak; Hej! Magyar dicsőség; Kolozsvári templomtéren*
 Kertész László: *A történelem balján nincs kiút*
 Kertész Ödön István: *Volt, van, lesz*
 Kiss Angyal Ernő: *Erdélyi dal*
 Kiss Dezső: *Négy szobor*
 Kiss Gábor: *Mindent vissza!*
 Kiss József: *Ne úzzétek el...*
 Kiss Menyhért: *A cenki Árpádszobor; A kard; A nagy hazátlanok; A nyolcvan-kettesek; Apponyi; Az új magyar; Csukd össze ajkad...; Erdély felé; Feltámadás; Károly Mihályról; Magyar miatyánk; Petőfi feltámad; Szeged; Üzenet; Üzenet nyugatra*
 Kosztolányi Dezső: *A bús férfi panaszai (részlet); A magyar romokon; Gyászkar; Könyvek koldusa; Magyar költők Európa költőihöz 1919-ben; Rapszódia*
 Kovács Ferenc: *Fohász*
 Kovács Vilmos: *Verecke; Vereckén*
 Kozma Andor: *A mi bűnösaink; Jaj a győzteseknek*

- Kőrösi Kálmán: Az oláh; Megyünk
 Kulinyi Ernő: Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország
 Lampért Géza: Édesanyánk – Magyarország; Miénk a föld!; Tette magyar!
 László Sándor: Rab magyarok
 Lázár István: Magyarok imája
 Lendvai István: Páris felé
 Major István: Déli végeken
 Márai Sándor: *Cassovia (Metszet, 1920); Halotti beszéd; Kálvária; Sirató*
 Marschalkó Lajos: *Könyörgés az akácvirágért; A temető árok dicsérete*
 Mártonka István: Hazám szétszaggatóihoz
 Márton Pál: Égi ítélőszék
 Mécs László: *A bányafütytős válasza; A lélek lassan emlék-múzeum lesz; A pisztrángok példája; Az öngyilkos halotti beszédje; Boldog a nép, mely örülni tud; Gyónnak a magyarok; Hiszek a vérszerződésben; Kóborló elődöm; Lecke; Magyar Madonna; Megjött a ló; Nagyrodostó bujdosói; Premontrieiek; Sírnak a magyar háztetők; Szellemidézés; Szétszóródás után*
 Méhely Lakos: *Visszatért a Bácska*
 Mentess Mihály: *A meztelen kard; Komárom; Magyar címer; Trianon*
 Molnár Endre: *Vigasztaló; Isten regementje*
 Móra László: *Angyal szállt az égbe; A trianoni gálya; Élnünk, vagy halmunk kell!; Így léssen testvér!; Könyörgés; Magyar zászló; Ne legyen; Rothermere; Volt nekünk*
 Móricz Zsigmond: *Erdély; Kesergő*
 Murgács Kálmán: *Amíg székely földön*
 Nadányi Zoltán: *Piros – Fehér – Zöld*
 Nagy Ferenc: *Az oláh; Az új mappa előtt; Nem! Nem! Soha!*
 Nedeczky György: *A Kárpátok visszatértek!; Dél Isten hozott!; Erdély köszöntelek!; Monológ a Hazának; Székely karácsony; Új nép született!*
 Oláh Gábor: *Fölfeszített nemzet; Patkánybűvölők*
 Padányi Viktor: *Az ég szerelmére, el ne sírd magad...*
 Papp Mihály: *Üzenet Erdélyből*
 Palágyi Lajos: *A rablók; Bíródsi; Ki a nemzetközi?; Sok magyar; Temetés*
 Papp-Váry Eleménné Sziklay Szeréna: *Ha volt adósságunk...; Hitvallás; Mint Jákob*
 Patyi István: *Az irredenta szobrok előtt*
 Pávai Vajna Ferenc: *1918–1938*
 Pohárnok Jenő: *A határcsinálók; A magyar zászló*
 Portik Andor: *Föl székely!*
 Pusztai Sándor: *Megszólt a Föld*
 Radványi Kálmán: *Magyar cserkész dala; Magyar halottak*
 Reményik Sándor: *A csonka test; A gondolat szabad; A hadbírótság épülete előtt; A költözők; A máglya tetején; A munkácsi temető éneke; Átok; A torzszülött; Ave Victor; Azoknak, kikhez nem jött el az ország; Bujdosó vitézek; Búzavirág a magyar határról; Családi kör 1940; Elvégeztetett; Erdély magyarjaihoz; Eredj, ha tudsz; 1919. január 24.; Félnek a poroszok; Fiammal*

beszélek; Gyűrűt készítettetek...; Halottak napja; Ha nem lesz többé iskolánk; Három szín; Hírt viszek; Íme bizonyág; Keserű kérdés ahhoz, kitől nincs hova föllebbezni; Keserű szívvel; Korszerűtlen versek: 7. Egymás mellett soha?; Korszerűtlen versek: 8. Mi a magyar; Köszönt egy ember; Magyarok mindenütt; Ma megfogta a kezem; Megértük; Mene Tekel; Mi a magyar; Miért hallgatott el Végvári; Mikor az Isten alszik; Mindent felírunk; Mint Jób; Nagy magyar téiben...; Ne jöjjön új tavasz; Nagyszalonta és Geszt; Némely pesti poétának; Nem nyugszunk bele; Öröktűz; Ott, túl...; Petőfíhez; Rögök hálaadásra; Segítetek!; Szól a censor; Új szövetség; Valakit visznek; Vándorló város; Vissza ne élj!

Ruttkay Arnold: *Nem volt még elég?*

Sághy Ilona: *Fohászzkodás*

Sajó Sándor: *A halottak majd visszajárnak; A magyar holló; Az Ipoly; A vén bolond; A veréb; Bosszú; Dermedés; Éj a szabadban; E rab föld mind az én hazám; És mégis, mégis, – hinni kell...; Farsang; Fegyverre; Hej török testvér; Hit; Hogy igazságunk gyávaságba fült; Ipolyság; Izenés; Kapisztrán; Kobzos ének Jókairól; Magyar ének 1919-ben; Magyar fiú éneke; Magyar kereszt; Magyarnak lenni; Mohács után; Most jöttem Erdélyből; Muzsikászó; Nagypám; Oláhok; Örök bánat; Rendületlenül; Riasztó; Selmeckánya; Szép őszi reggel; Szob; Szobor a Rónán; Szomorú bizakodás; Szülőföldem szép határa; Trianon; Trianoni dal; Új riadó; Vagyunk még magyarok; Vatha éneke 1046-ban; Vörösmarty szelleméhez*

Sántha György: *Tanyai éj*

Sárossy-Hegyí Antal: *Lesz, lesz, lesz...*

Segesdy László: *Emlékszel-e?*

Seress Imre: *Magyar, ne nyisd szét öklödet!*

Sértő Kálmán: *Az utolsó roham; Csaba útja alatt; Horthy; Kívánság; Kolozsvár*

Sík Sándor: *A rokkant éneke; Az andocsi Máriához; Az omladék alatt; Ének minden emberhez; Hazátlan folyók; Karácsonyi álmom; Kiáltás Zrínyihez; Lamentáció; Magyarok gyónása; Magyar tél; Óda a paraszthoz; Sikoltás; Szól a kakas már; Szökj fel, álmos óriás; Tömös; Történelem; Tűzvész*

Somlyó Zoltán: *Régi városok*

vitéz Somogyvári Gyula: *Ábel a Tiszaparton; A hadak útján; A kocsmajáró magyarokhoz; Apáknak mondom; A Szajna felé, s a Tisza felé; A turáni testvérekhez; A vádlott; A vezér; Az én prófétaágom; Az én tüzem; Az ősi juss; Bácskai Induló; Búcsúzott szülőfalum; Csüggedés; Déli harangok; Égi magyarok vándorolnak; Egy kis magyar fiúhoz; Egyszer majd eljön; Éjjeli lázak; Eljött az ősz; Erdélyben; Erdélyi bordal; Fegyverkovácsok műhelyében; Fekete madarokról; Gyűjtogatás; Hajnali imádság; Halott magyarok szájával szólók; Hazajáró magyarok; Hitenekhez szólók; Jaj; Keletre üzenek; Kiáltás a végekre; Koldusok Babilon előtt; Kuruc riadó a soproni sáncon; Lesz úgy megint; Magam bátorítása; Magyar; Magyar Babel; Magyar Miatyánk 1919-ben; Mária asszony panaszkodott; Mementó; Panaszkodnak a magyar szelek; Petur bán nótája; Petur pincéjében; Peturral a temetőben; Petur vezet éjjeli pusztán; Pilátus tornácán; Régi legenda fel-*

- támadása; *Repülj, fehér galamb*; *Sereginduláskor*; *Számadás*; *Székelyek; Te vagy a legény...*; *Tihany alatt*; *Újmagyarok zarándokútja*; *Valami elindult napkeletről*; *Varjú zarándok*; *Zsoltár*
- Szabolcsi Pásztor Mihály: *Végre igazságot Magyarországnak!*; *Vesszen Trianon!*
- Szabó Lőrinc: *Az első döntés*; *Az Ipoly ünnepén*
- Számadó Ernő: *Fölszállott a turul*; *Harsan a kürt*; *Kuruc dal 1938 októberében*; *Pro Libertate!*
- Szamolányi Gyula: *Eltépték tőlünk*
- Szathmáry István: *A pozsonyi sétatéren*; *A szabadság napján*; *Grand-Trianon*; *Jankó átka*; *Magyarok éneke*; *Mi nem feledhetünk*; *Mi zaj riad a Tátra ormán?*; *Nagy lesz újra Magyarország*; *Nem! Nem! Soha!*; *Nyitra*; *Országzászló*; *Strassburg szobra*; *Trianont ledöntjük*; *Van egy napunk*
- Szávay Gyula: *Üzenet*
- Szécskay György: *Gyászország most Magyarország*; *Megyünk nemsokára*
- Szegedi László: *Halld meg vén Európa...*; *Keresztfa lett hazánk*; *Magyar fohász*; *Wilson úr...*
- Szilágyi Béla: *Elhervadt székely virágok...*; *Ezer esztendeje lakjuk ezt a földet*; *Mikes hazajött!*; *Székely miatyánk*; *Végvárinak!*
- Tarczay Gizella: *A bevonuló honvédséghez*; *Revízió*; *Visszajönnek*
- Tárczy Andor: *Ungnak és Tiszának*
- Telekes Béla: *Nesze magyar!*
- Tollas Tibor *Burgenland*
- Tompa László: *Erdélyi télben*; *Kiáltás*; *Magányos fenyő*; *Múlt-jövő mezsgyéjén*; *Ne félj!*
- Tordai Ányos: *Magyar harangszó*
- Tóth Árpád: *Arad*; *Miért*; *Szent nyomorék, riadj!*
- Vályi Nagy Géza: *Sem egy halmot, sem egy völgyet*
- Vargha Gyula: *Az oláh betöréskor*; *Ébresztő*; *Kálvária-járás*; *Károlyi Mihály*; *Magyar gyász*; *Pusztaszeren*; *Új életkezdés*; *Zrínyi*
- Wass Albert: *A bujdosó imája*; *A gyökér megmarad*; *Dal*; *Dalol a honvágy*; *Erdélyi vallomás*; *Fenyő a hegytetőn*; *Gyertyaláng*; *Hontalanság elégiája*; *Hontalanság hitvallása*; *Idegen tavaszban*; *Kereszt a faluvégen*; *Miért sír a szél*; *Mikor a bujdosó az Istennel beszél*; *Nagypénteki sirató*; *Üzenet haza*; *Záróvers*
- Zilahy Lajos: *A szégyen*; *Szalonta*
- Zsabka Kálmán: *De szolgálak nem leszünk!*; *Magyar vagyok*; *Trianon*

(Forrás: <http://www.szozat.org/index.php/szozat-tudastar/6920-trianonnal-kapcsolatba-hozhato-versek-listaja>)

SÓLYOM SÁNDOR versei

LEHETŐSÉGEK

Sorsom, mint afféle faanyagot
munkába vett, fűrt és faragott,
olykor gyalult is engem
s teli lett forgáccsal a műhely.

Hogy végül is mivé alakulhatok:
szobor leszek vagy csak fogvájó?
Csak az alkotó tudja
s ebbe az anyagnak semmi szava.

LÁTOMÁS (?)

A halottak villamosára vártunk.
Ajtó nyílt s robogtunk tovább.
Várakozás egyforma az arcokon:
hol lesz, ha lesz végállomás?

Kiszálltunk. Dermesztő volt a csend,
sehol egy jel vagy fénysugár.
Villámcsapásként sújtott belénk:
nekünk már nem lesz feltámadás!

Térdre hulltunk imát rebegeve,
de az Őskáosz parázsos palástja
magába zárt...mindörökre.

ZÓLYOM
EX LIBRIS SZÉKELYVÖLGYI KÁROLY

SÓLYOM SÁNDOR KÖNYVJEGYE

VITÉZ FERENC

MAGYAR FÁJDALOM

*(Trianoni határozat Tatárhágón –
Vitéz Ferenc verse Vencsellei István fotográfiájához)*

Százéves aggastyánok
fröcsögnek szlovákul, románul, szerbül
s valami keverék bábeli nyelven
a Kárpátok alatt, egymásra hangolva
az orosz, a franciát, megcsönkítva
a hegyektől hegyekig
szálló madarat –
kitiltották szárnyait
a palotából.
Gyászobeliszkek
hirdetnek gyűlöletet
amott.
De itt már nincsen gyűlölet.
Csak fájdalom van.
Levágott végtagok
várják a jelenést, balzsamos
hermák a három halomban.
Piros.
Fehér.
Zöld.
A vér.
Szentlélek-galamb.
A föld.
Meztelen szabadság.
Boszorkánytáncra gyűltek
a Párkák.
A lány öle is fáj:
meggyalázták.

Fenyvesek hűvösét
reszketi bőr, de aztán
megfeszül, kisimul, felmelegíti
a szív,
s a kő megkívánja most
a bimbók tavaszát...
Megmozdulna, lépne, nőne,
táncolna, s ő hajolna rá
a nőre.
De csak az idő forog.
Ő mozdulatlan.
Sír az oszlop.
És a lány:
e gyászoló mellkasát
aranyba füstölő
gyertyaláng.
Élő szabadságszobor.
Tekintetébe gyűjti összes
gyermekét az eltűnt kutakból,
s az égisz éri fáig,
a hajszott dobbanású vér-erektől
a friss havak szagát kurjongó
Hargitákig. – Így növeszti vissza
ellopott-levágott combját, karjait,
míg izmos karmait az ifjú sas
omló sziklákba vájja.
S már fájdalma sincs.
Kineveti vénemberek hitt
hatalmait – csontvázakat
a palotában;
le sem törli a bőrére fröccsent
nyálat: felszárítja azt
a fény

(2020 június havában).

BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR

A NYILVÁNOS TÁNCOKTATÁS SZABÁLYOZÁSA TRIANON ELŐTT ÉS UTÁN (1896–1925)

A nyilvános táncoktatás Magyarországon a 19. század második felétől a 20. század közepéig nem előadó-művészeti vagy művészetpedagógiai probléma volt, hanem erkölcsrendészeti ügy, illetve – a magán-tánciskolák tulajdonosai, üzemeltetői, valamint az ott dolgozó tanerők szempontjából – gazdasági és foglalkoztatáspolitikai kérdés. A táncoktatás intézményesülésének folyamata 1896-tól a belügyminiszter felügyelete alatt bontakozott ki. Mégpedig két módon: egyrészt a táncmesterek saját érdekképviselői szervezetének általi elismerése, másrészt a táncoktatás és a tánctanítóképzés rendészeti úton történő szabályozása révén.

Táncmesterek és tánciskolák

A táncmesterek a 19. század végéig egymástól függetlenül működtették iskoláikat. 1891-ben Budapesten 19 tánctanító volt, de csak kilenc nyilvános tánciskolában folyt oktatás, vezetőik között volt id. Róka (Fuchs) Gyula (1846–1899) és az operaházi balettmester Mazzantini Lajos. A szervezett együttműködés ötlete Bajlós Bertalan nagykőrösi táncmester fejében fogant meg.

Felkereste a két említett mestert és rábeszélte őket arra, hogy hozzák létre a Magyarországi Tánctanítók Egyesületét. A felhívást végül Mazzantini, Bajlós, Róka és Dabis Antal ügyvéd jegyezték. Az 1891 novemberében kiküldött nyomtatvány alapján 59 táncmester jelent meg az 1891. december 27–28-án, a Mazzantini és Fiedler Ferenc Budapest, Dalszínház u. 10. sz. alatti iskolájában tartott alakuló közgyűlésen, amelyen kimondták a Magyarországi Tánctanítók Egyesülete megalakulását. Az első tisztkarban elnök lett Mazzantini, alelnökök id. Róka Gyula és Bleuer József. Bajlós csak választmányi tagságot vállalt. A jóváhagyott alapszabályok bemutatására az 1892. augusztus 20-ai közgyűlésen került sor. A következő években személyi ellentétek éleztek a belső viszonyokat, ezért Mazzantini 1893 májusában lemondott. Az 1893. augusztus 20-án tartott közgyűlés Herczenberger Józsefet választotta elnökké, id. Róka Gyulát és Kinsky Károlyt alelnökké. Bajlós visszavonult Nagykőrösre.⁽¹⁾

Az egyesület tagjait élénken foglalkoztatta szakmájuk érdekeinek védelme. Az új vezetőség ezért határozatot hozott arról, hogy akik 1892. augusztus 20. előtt legalább tíz éven át, hatóságilag igazolt módon kizárólag tánctanítással foglalkoztak, megkapják az egyesület tánctanítói oklevelét, míg a többieknek vizsgát kell tenniük. Magyarországon az 1. sorszámú táncpedagógusi diplomát 1892-ben – még ha államilag el nem ismert módon is – Csada Sándor hódmezővásárhelyi táncmester kapta meg.⁽²⁾ A tíz éves gyakorlat alapján összesen 64-en kaptak oklevelet.⁽³⁾

A választmány ezt követően a mai szóval kommunikáció fejlesztésére fókuszált. Herczenberger indítványára 1894. október 1-jén Kecskeméten megjelent a Magyarországi Tánctanítók Egyesületének hivatalos szakközlönye, a *Tánctanítók Lapja* első évfolyamának 1. (mutatvány)száma. A lap szerkesztője Bodnár Sándor, munkatársa Kovács Tivadar lett. A lap a második világháborúig kisebb megszakításokkal folyamatosan megjelent, szerkesztői sűrűn váltották egymást, de legtöbbször id. Róka Gyula és fiai, Róka Gyula (1876–196?) és Róka Pál (1877–1924), továbbá Kovács Tivadar vezették.⁽⁴⁾

Az állami szabályozás első lépései

Az egyesület legfőbb célja a táncoktatás állami szabályozásának elérése volt. Ez jelenthette volna munkájuk jövőbeni biztosítékát. E célból folyamatosan beadványokkal bombázták a belügyminisztert, és megnyerték Münnich Aurél országgyűlési képviselőt, hogy tárgyaló delegációjukat több alkalommal vezesse. Eredményt azonban nem értek el.⁽⁵⁾

Végső megoldásként az egyesület közvetlenül az országgyűléshez fordult, és sikerült elérniük, hogy a nyilvános tánctanítás szabályozására vonatkozó kérvényüket előterjessék. Az ügy most már „felülről”, hivatalból került át a belügyi tárcához, ahol elkezdődött a jogszabály előkészítése. Mindezek nyomán Perczel Dezső belügyminiszter aláírásával 1897. évi szeptember hó 9-én jelent meg a nyilvános tánctanítás szabályozásáról szóló 50.743/1896.B.M. számú rendelet, és 1897. október 1-jén lépett hatályba.⁽⁶⁾

A hazai táncoktatást érintő első jogszabály preambulumban a jogalkotó kifejtette, hogy „a Magyarországi Tánctanítók Egyesületének a tánctanítói rendtartás megalkotása tárgyában a magyar országgyűlés képviselőházához benyújtott, és a magyar képviselőház részéről nekem kiadott emlékiratából arról győződtem meg, hogy különösen az úgynevezett nyilvános tánciskolák intézménye, vagyis azok, amelyek nem egyes tan- és nevelőintézetekben vagy

családoknál állanak fön, hanem bárki részére hozzáférhetők, erkölcsrendészeti szempontból szabályozást igényelnek”. Ezért elhatározta a kérdéskör rendezését, amelyhez a felhatalmazást az 1879. évi XL. tc., azaz a kihágásokról szóló büntető törvénykönyv 1. §-a biztosította. A rendelet szerint a nyilvános táncoktatáshoz rendőrhatalósági engedély szükséges, amely csupán megbízható és kifogástalan előéletű személyeknek adható. Közülük is előnyben részesítendők azok, akik szakképzettségüket oklevéllel, vagy a magyarországi táncitanítók egyesülete részéről kiadott bizonyítvánnyal igazolják. Külföldi állampolgárok csak belügyminiszteri engedéllyel taníthatnak. A nyilvános tánciskolák óráin a gyermekek és a felnőttek külön oktatandók, a gyermekek legfeljebb este kilencig, a felnőttek pedig a hatóságilag megállapított zenélési zárórán belül. Zenekíséretként zongora vagy hegedű használható. Az órákat a hozzátartozók kivételével idegenek nem látogathatják. Az oktatásért csak az előre megállapított és az engedélyokmányban számszerűleg feltüntetett díjak szedhetők. Ételeket, italokat semmilyen formában nem lehet behozni vagy árusítani, kivéve a frissítőül szolgáló ivóvizet, gyümölcslevet vagy a nyers gyümölcsöt. Az oktatási helyiségekben a táncórák alatt tilos a dohányzás. A szabályok ellen vétők kihágást követnek el, amely 50 krajcártól (1 koronától) 100 forintig (200 koronáig) terjedő pénzbüntetéssel, behajthatatlanság esetén három órától tíz napig terjedő elzárással büntethető. Súlyosabb vagy ismétlődő esetben a táncmesterek engedélye ideiglenesen vagy véglegesen visszavonható.

A jogszabály megjelenése az egyesület nagy sikerének bizonyult, Münnich Aurélt hálából 1898-ban dísztaggá választották. Nem véletlen, hogy az 1893-ban visszavonult Bajlós Bertalan ismét felbukkant az egyesületben, s az 1897. december 29-ei közgyűlésen rögtön elnökké is választották, id. Róka Gyula és Alföldy Károly alelnöksége mellett. Bajlós 1895 decemberében táncitanítóiskolát nyitott Budapesten, a Dalszínház u. 10-ben, feltehetőleg a Mazzantinitől átvett helyiségekben, aki a Dalszínház u. 12-ben immár Ziegler Józseffel társult. Az 1898. augusztus 27-ei közgyűlés határozatot hozott a Táncitanítók Képezdéje létrehozásáról, s a megnyitó ünnepséget másnap meg is tartották. A képezde igazgatója Bajlós, tanárai Pini Henrik és Róka Pál lettek. A szeptember 1-jén indult táncitanítói tanfolyam 11 résztvevővel egy hónapig tartott, naponta 10-12 óráig. Az egyesületi tagok tandíjat nem fizettek. A záróvizsgát szeptember 30-án Ziegler és Pini Andrásy út 25. szám alatti tánctermben tartották, erről minden fővárosi napilap beszámolt. A vizsgán megjelent

Smeraldi Cézár operaházi balettmester is. Bajlós az elnöki tisztségét 1901. december 29-ig viselte.⁽⁷⁾ A képezdének ekkor még nem volt tankönyve, az első átfogó munka, Róka Pál tollából, csak két év múlva jelent meg.⁽⁸⁾

Bár a Magyarországi Tánctanítók Egyesületét az 1896-os rendeletben nevesítették, a szakmai érdekképviselést kevesellte a protekcionizmus mértékét, mert a jogszabályt a hatóságok – kényelemből – szabadon értelmezték. A képzett táncmesterek „előnyben részesítése” üres szófordulat maradt, ezért az egyesület folyamatosan újabb kérvényekkel kereste meg a belügyi tárcát, minden eredmény nélkül. Némi sikert jelentett 1902-ben Rudnay Béla fővárosi rendőrfőkapitány leirata, amelyben a kizárólag tánctanítással foglalkozó és Budapesten adózó tánctanítók részére a határozott időre szóló engedélyek helyett állandó engedélyek kiadását tette lehetővé.⁽⁹⁾

A fejlődést jelezte, hogy az 1902. augusztus 25-én megnyílt tánctanítói tanfolyam már két osztályból állt: tanítójelöltekből (16 fő) és továbbképzősökből (4 fő).⁽¹⁰⁾ 1903-tól a táncmesteri vizsgához előírták négy középiskola elvégzését is.⁽¹¹⁾ 1904-ben azonban a korábban kialakult személyi ellentétek a szakma megosztásához vezettek: Hercz Márton vezetésével – őt hamarosan Bajlós váltotta – megalakult a Vidéki Tánctanítók Egyesülete; a balettnövendékként az Operaházat is megjárta Saphir Imre – Mazzantinnal együttműködve, akinek egy időben segéde is volt – létrehozta a Táncmesterek Országos Egyesületét (az elnök 1906-ig Mazzantini, utána 1920-ig Saphir). Ez utóbbi alapszabályát a felügyeleti szerv 1904. december 20-án hagyta jóvá, s *Tánctanítók Közlönye* címmel hamarosan saját lapot indított. Ettől kezdve másfél évtizeden át folyamatosan napirenden volt az egyesülés, de a tárgyalások – különböző intenzitással – mindvégig sikertelenül zajlottak, ellenben elvonták az erőt és a figyelmet a fontosabb ügyektől.⁽¹²⁾

Az 1901-ben megválasztott Kinsky Károly lemondása után, 1905. augusztus 20-án Róka Pált választották a Magyarországi Tánctanítók Egyesülete elnökévé, aki e tiszteket 1907. augusztus 22-ig, majd 1908. augusztus 29-től 1909. december 29-ig, végül 1911. augusztus 20-tól 1921. január 12-ig viselte. 1907–08-ban Ziegler József, 1909–11-ben Kovács Tivadar volt az elnök. A gyakori elnökváltások főleg taktikai okokból következtek be: a másik két szervezettel történő egyesülés reményében a tagok mindig az aktuálisan leginkább elfogadott táncmestert emelték az elnöki székbe.⁽¹³⁾

A nyilvános tánctanítás szabályozása a századfordulón

A szervezeti változások azonban nem kerültek el a belügyi tárca figyelmét. A miniszter 1906-ban részben hatályon kívül helyezte és kiegészítette az 1896-os jogszabályt. Az 1906. május 25-én Hadik János államtitkár által szignált és június 1-jén hatályba lépett 25.797/1906.B.M. számú körrendelet bevezetője szerint a korábbi rendelet „némely intézkedései az időközben szerzett tapasztalatok szerint visszaélésekre és a közönség kijátszására szolgáltatván alkalmat, azt hatályon kívül helyezem”. Az új szabályozás a rendőrhatalósági engedély érvényességét fél évre korlátozta. Az iskolák működtetői a továbbiakban csak „megbízható, kifogástalan előéletű s jó magyar állampolgárok” lehettek, akiknek szakképzettségét „a belügyminiszter által láttamozott alapszabályokkal bíró és tánctanítói tanfolyamot fenntartó táncmesterei egyesülettől” nyert bizonyítvány, illetve oklevél igazolhatja. A külföldiek akkor is csak miniszteri engedéllyel taníthattak, ha szakképesítésüket belföldön szerezték. (Az 1906 előtt szerzett működtetői jogokat a rendelet nem érintette.) A gyermekek és felnőttek közötti választóvonalat a 15. életév betöltésében határozták meg. A felnőttek tanítási órái este 11-ig tarthattak. Zenekíséretként ezentúl „bármily polifon hangszer, vagy legfeljebb három tagból álló zenekar használható”. A szankcionálás formái nem változtak.⁽¹⁴⁾

A tárca tehát az összes szakmai szervezetet beemelte a rendeletbe, eredményesen gyakorolva ezzel az „oszd meg és uralkodj” elvet. A Magyarországi Tánctanítók Egyesülete rögtön memorandumot intézett a belügyminiszterhez, kifogásolva a rendeletről szerintük hiányzó szabályokat. 1906. augusztus 27-én az egyesület Róka Pál elnök által vezetett delegációját Andrássy Gyula belügyminiszter fogadta, de a külföldi oklevelek betiltására és a tánctanítói rendtartás kiadására vonatkozó kérelmet nem támogatta, jöllehet hamis külföldi oklevélhez könnyen hozzá lehetett jutni.⁽¹⁵⁾

1910-ben átmeneti sikerként már a minisztériumban volt a Magyarországi Tánctanítók Egyesülete és a Táncmesterek Országos Egyesülete közös alapszabály-tervezete, sőt a két szervezet 1910 júniusában közös tanfolyamot és vizsgát tartott. A 9 fős tanfolyam igazgatója Mazzantini Lajos, tanárai Bajlós Bertalan, Kovács Tivadar és Róka Pál voltak. A két szervezet a továbbiakban más ügyekben is együttműködött: delegációt küldtek a belügyminiszterhez kényszerfúzió elrendelése végett a vidéki egyesület „nyakra-főre osztogatott oklevelei” miatt. Közben az Urbán Lajos táncmester által Kisújszálláson 1909-ben alapított és 12 éven át elnökölt Magyar Táncmesterek Egyesülete,

mint a negyedik szakmai szervezet borzolta a kedélyeket azzal, hogy itt három (!) napos tanfolyamok alapján, postai utánvétellel lehetett tánctanítói oklevélhez jutni.⁽¹⁶⁾ A tárcsa azonban adminisztratív eszközökkel nem kívánt beavatkozni. Így az együttműködési kedv lanyhult, sőt 1912-ben a Táncmesterek Országos Egyesülete Saphir Imre vezetésével ismét különvált, a Tánctanítók Egyesülete pedig újra önálló tanfolyamokat tartott. Róka Pálnak a minisztérium által is támogatott javaslatát, amely szerint a tánctanítói okleveleket nem az egyesületek, hanem az általuk közösen fenntartott és a minisztérium biztosának ellenőrzése alatt működő vizsgabizottság állítaná ki, a többi szervezet elutasította. Az oklevélkiadás ugyanis a zavarosban halászóknak remek üzleti lehetőségnek bizonyult. 1913-ban kis híján létrejött az ötödik szakmai szervezet: a makói Schwartz Miksa kezdeményezésére 1913 augusztusában Szegeden összeült a Délvidéki Táncmesterek Egyesületének alakuló közgyűlése, de a rendezvény eredménytelenül zárult.⁽¹⁷⁾

A táncoktatás szakmai szervezeteinek egyesülése Trianon után

Az első világháború alatt a Magyarországi Tánctanítók Egyesületének működése 1917 szeptemberéig szünetelt. A Tanácsköztársaság alatt az egyesületet feloszlatták, helyébe 1919. április 6-án a rövid életű Magyarországi Tánctanítók Szakszervezete lépett. A háború és a proletárdiktatúra következményeként megerősödő kormányzati központosító törekvések nem hagyták érintetlenül a táncszakmát sem: 1919 novemberében a Tánctanítók Egyesülete beadványban hívta fel a belügyminiszter figyelmét a táncmesterei oklevelek körüli anomáliákra, amelynek eredményeként a vizsgáztatási jogot az összes egyesületektől visszavonták és Budapest Székesfőváros Tanácsának adták. A krízishelyzetben a korábban halogatott fúzió gyorsan megvalósult. 1920 szeptemberében a Magyarországi Tánctanítók Egyesülete, a Táncmesterek Országos Egyesülete és a Magyar Táncmesterek Egyesülete kimondták feloszlásukat, és előbb Endrédy Márton, majd Róka Pál ideiglenes elnökletével elhatározták a Magyar Tánctanítók Országos Szövetsége (MTOSZ) megalakítását. (Endrédy 1920 májusában már megpróbálkozott a létrehozásával.) A belügyminisztérium által jóváhagyott alapszabályok alapján 1921. január 17-én tartott közgyűlésen az új szövetség véglegesen megalakult, elnökké Brada Edét, az operaház balettmeisterét, ügyvezető elnökké Róka Gyulát, alelnökké Kovács Tivadart választották, 1922-től Gaubek Rezső titkár lett.⁽¹⁸⁾ Róka

Gyula nem vezetett magániskolát, Brada Ede tánciskolája a Királyi Pál u. 7-ben, Gaubek Rezsőé Kispesten, a Fő u. 12-ben működött. Kovács Tivadar a Pesti Vigadóban tartott fenn iskolát.⁽¹⁹⁾

Az új szerv célul tűzte ki állami felügyeletű képezde és továbbképző iskola létrehozását, valamint a saját vizsgáztatási jog megszerzését, de egyelőre csak a táncmesteri oklevelek revízióját és a képzés ideiglenes szabályozását könyvelhette el sikerként.⁽²⁰⁾ Ez akkor is igaz, ha a MTOSZ-nak a belügyi tárcához e tárgyban benyújtott memorandumában szereplő, a tanfolyamra, a vizsgáztatásra és az engedély megadására vonatkozóan a szövetség kizárólagosságát igénylő igények nem így teljesültek. A fővárosi tanácshoz áthelyezett vizsgáztatásban ugyanis a szakmai szervezet részt vehetett. A belügyminiszter ideiglenes táncmesterképesítő vizsgabizottságot jelölt ki, amelyben Róka Gyula és Vogel Imre is helyet kapott. 1922. május 29–30-án lezajlott a táncmesteri vizsga, amelyen 71 jelöltből 37 fő megfelelt. A jelentkezőknek középiskolai végzettséggel kellett rendelkezniük. A MTOSZ saját képezde létrehozásával segítette a felkészülést, ennek igazgatója Róka Pál volt. A bizottság elvégezte a korábban nagy számban kiadott oklevelek felülvizsgálatát, 260-ból 111-et hagytak jóvá.⁽²¹⁾

A mozdulatművészet megjelenése a 20. század elején

Magyarországon nyugat-európai és amerikai hatásra jelentek meg a később egységesen mozdulatművészet vagy mozgásművészet néven definiált irányzatok és az ezeket oktató iskolák. A mozgalom hazai fejlődésének bemutatása meghaladja e közlemény kereteit.⁽²²⁾ Azt azonban rögzíthetjük, hogy Budapesten megnyílt magániskolák között a három legjelentősebb irányzatot a Bess Mensendieck-féle női testképzés alapjain álló Madzsar Alice (1877–1935), illetve „higiéniái és esztétikai testnevelő” iskolája (alapítva:1912);⁽²³⁾ az Isadora Duncan-féle szabadtánc irányzatot és Raymond Duncan mozdulatelméletét ötvöző Dienes Valéria (1879–1978), illetve „Orkesztikai Iskolá”-ja (alapítva: 1912/1914, szünetelt 1920–26 között, megszűnt: 1944);⁽²⁴⁾ valamint az Emile Jaques-Dalcroze-féle ritmikus tornát adaptáló Szentpál Olga (1895–1968), illetve mozgásművészeti iskolája, a „Szentpál-iskola” (alapítva: 1919, szünetelt 1942–45 között, megszűnt: 1947)⁽²⁵⁾ jelenítették meg. Madzsar Alice halála után a róla elnevezett Mozdulatművészeti és Testkultúra Intézet Gottschlig Iza és M. Róna Magda vezetésével működött tovább 1939-es betiltásáig. Az újabb kutatások a később megnyílt intézmények közül a Kállay Lili

(1900–1996) által vezetett Kállay mozgásművészeti iskolát, (alapítva: 1922, megszűnt: 1950), valamint a Berczik Sára (1906–1999) által vezetett iskolát (alapítva: 1932, megszűnt: 1948) is a meghatározó intézmények között tartják számon.⁽²⁶⁾ Dienes Gedeon e két iskolavezetőt, Mirkovszky Máriával (1896–1987, iskolája megnyílt: 1924, megszűnt: 1948/49) kiegészítve, az ún. átmentő generációhoz sorolja.⁽²⁷⁾ Az iskolák a vezetőjük (tulajdonosuk) külföldön szerzett diplomája és tanítási engedélye alapján indították a tanfolyamokat, ezek díjazását a növendékekkel, illetve szüleikkel kötött egyedi megállapodások tartalmazzák. A kurzusok keretében nyilvános bemutatókat szerveztek (az elsőt Dienes Valéria Orkesztikai Iskolája 1917. április 1-jén az Uránia Színházban), később színházszerű előadásokat tartottak.⁽²⁸⁾ A műfajról szóló első hazai publikáció is Dienes Valéria nevéhez fűződik *Művészet és testedzés* címmel 1915-ben.⁽²⁹⁾ A mozgalom térnyerésére jellemző, hogy 1928-ban az országban 250-300 okleveles mozdulatművész volt, s 1936-ban a telefonkönyv szerint 34 mozdulatművészeti iskola működött a fővárosban.

1919-ben, a Tanácsköztársaság alatt a Közoktatásügyi Népbiztosság Női Testnevelési Főiskola felállítását tervezte, erről július 14-én értekezletet is tartottak. A testnevelési ügyek előadója Bierbauer Clarissa mozdulatművész volt. Az előkészületi munkába Madzsar Alice-t is bevonták – július 11-én írásban nyújtotta be észrevételeit. A proletárdiktatúra bukása miatt az elképzelt nem valósult meg.⁽³⁰⁾

A húszas évek elején a frissen hivatalba lépett Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter kiemelt figyelmet fordított az ifjúság nevelésére, különösen az iskolai testnevelés fejlesztésére. Az országgyűlésben többször hangot adott álláspontjának, hogy a testnevelést és sportot be kell illeszteni az iskolai tantárgyak közé, az nem a magasabb társadalmi rétegek kiváltsága. Miniszterként hozzászólt a testnevelésről szóló 1921. évi LIII. tc. végrehajtásának, illetve az Országos Testnevelési Alapról szóló 1924. évi III. tc. megalkotásának. „A testnevelésnek az a feladata, hogy az egyének testi épségének és egészségének megóvása, lelki és testi erejének, ellenálló képességének, ügyességének és munkabírásának kifejlesztése által megjavítsa a közegészség állapotát, gyarapítsa a nemzet munkaerejét” – mondta ki a testnevelési törvény 1.§-a, és hozzátette: az állam „támogatja azokat a társadalmi alakulatokat, melyek testneveléssel komolyan foglalkoznak s működésük nemzeti irányával a támogatást megérdemlik.” (2.§ 3. pont)⁽³¹⁾

A kultuszárca más szempontból is zavarta a belügyminiszter érdekkörét. Az iskolai tánctanfolyamok vezetőinek képesítéséről 1924-ben kiadott rende-

let szerint az intézeti és iskolai táncoktatást a jövőben a VKM fogja szabályozni, ezért felhívták az igazgatók figyelmét, hogy a tantestületben is csak tánctanítói oklevéllel rendelkezők taníthatnak táncot.⁽³²⁾

A táncmesterképzés és a nyilvános tánctanítás újabb szabályozása Trianon után

Az 1925. év jelentős eseménye az, hogy a táncmesterképzést és a nyilvános tánctanítást Rakovszky Iván belügyminiszter az 1925. évi május hó 28-án kelt és június 8-án hatályban lépett 229.230/1925.B.M. számú körrendeletében minden addiginál részletesebben újraszabályozta.⁽³³⁾ Ez meghatározta a nyilvános tánctanításra jogosító képesítést és ennek megszerzési feltételeit; a nyilvános tánctanításra jogosító rendőrhatalósági engedély kiadását; a nyilvános tánciskolák és a táncolás módjának ellenőrzését; valamint a zenei (ritmikus) tornatanfolyamok engedélyezését. A szabályok megszegése továbbra is kihágásnak minősült, amely 15 napig terjedő elzárással és egymillió koronáig terjedő pénzbírsággal büntetendő. Az 1896. és 1906. évi jogszabályokat hatályon kívül helyezték. A rendelet szerint nyilvános tánctanítással csak az foglalkozhat, illetőleg táncintézetet csak az tarthat fenn, akinek megfelelő képesítése (oklevele) és ennek alapján kiadott rendőrhatalósági engedélye van. Megfelelően képesítettnek azt a táncmestert kell tekinteni, aki a) olyan táncmesteri oklevéllel rendelkezik, amelyet 1918. november hó 1-je előtt az annak idején ilyen oklevelek kiadására feljogosított, hatóságilag láttamozott alapszabállyal rendelkező táncmesteri egyesületek állítottak ki; b) 1918. november hó 1-jétől 1922. május hó 31-ig akár az a) pont alatt említett egyesületek, akár a belügyminiszter felhatalmazása alapján ideiglenesen működött táncmesterképesítő vizsgabizottság által kiadott olyan táncmesteri oklevéllel rendelkezik, amely belügyminiszteri megerősítő záradékkal és pecséttel van ellátva; c) 1922. május hó 31. után a belügyminiszter által kiküldött vizsgálobizottság előtt sikerrel letett vizsgája alapján a miniszteri biztos és a vizsgabizottság tagjai által aláírt táncmesteri oklevelet kapott. Akik a c) pontban említett vizsgán nem feleltek meg, 1925 folyamán egy alkalommal kérhetik javítóvizsgára bocsátásukat. A továbbiakban nyilvános tánctanításra jogosító képesítést, illetve táncmesteri oklevelet csak az kaphat, aki a belügyminiszter által újabb rendelkezésig, átmenetileg a Magyar Tánctanítók Országos Szövetsége kebelében felállítandó táncmesterképző tanfolyamot elvégezte és a képesítő vizsgát sikerrel letette. A tanfolyamra csak az a magyar állampolgár

vehető fel a) aki a középiskola hat osztályának vagy ezzel egyenlő képesítésű iskolának, illetve a színművészeti akadémiának sikeres elvégzését igazolja, vagy akinek tornatanítói, óvónői képesítése van (az iskolai végzettség igazolása alól a miniszter kivételesen felmentést adhat); b) aki jó erkölcsű, büntetlen előéletű; c) hazafias magatartása kifogás alá nem esik. Külföldi csak belügyminiszteri engedéllyel vehető fel a tanfolyamra. A tanfolyam szervezeti szabályzatára és a felvételi bizottság összeállítására a miniszter külön rendeletet helyezett kilátásba. A rendelet hatályba lépésétől számított 60 napon belül minden addig kiadott, nyilvános tánctanításra jogosító engedély hatályát veszítette, de a rendőrhatóságok kötelesek a régi engedélyek megújítására vonatkozó kérelmeket soron kívül elbírálni.

A nyilvános tánctanításra jogosító, ugyanarra a helyiségre legfeljebb egy évig érvényes rendőrhatósági engedély kiadása szempontjából minden tánctanítást nyilvánosnak kell tekinteni, amely nem a szülők lakásán és azok felügyelete mellett történik. Engedély csak annak a magyar állampolgárnak adható, aki a) nagykorúságát igazolja; b) a fentiekben felsorolt valamely képesítéssel rendelkezik (ez az oktatósegédre is vonatkozott); c) feddhetetlen előéletű és jó erkölcsű; d) hazafias magatartást tanúsít. Külföldiek, még ha belföldön szereztek megfelelő képesítést; csak a belügyminiszter határozott időre szóló és bármikor visszavonható engedélye alapján foglalkozhattak nyilvános tánctanítással. Magyar állampolgár külföldön szerzett táncmesteri oklevéllel belföldön csak külön szakvizsga letétele után foglalkozhatott nyilvános tánctanítással. Ún. „régijogon” engedélyt kaphatott az oklevéllel nem rendelkező táncmester is, ha rendőrhatósági engedéllyel igazolta, hogy legalább 1905-ben vagy azt megelőzően nyilvános tánctanítással foglalkozott. Az adminisztrációt jelentősen növelte, hogy az engedély-kérelemhez csatolni kellett a tanításra szolgáló helyiség vázrajzát, amely közegészségügyi, közrendészeti és erkölcsrendészeti szempontból kifogás alá nem esik; továbbá a tanfolyam időbeosztását és a beszédni kívánt díjakat. Csatolni kellett a tanítandó táncok jegyzékét is, egyben előírták, hogy valamint minden táncmester köteles a magyar nemzeti táncokat (csárdás, körmagyar, palotás stb.) legalább a külföldi táncokkal egyenlő óraszámban tanítani. Zenekísérettel az iskolaszerűséggel összeegyeztethető valamely hangszer (zongora stb.), vagy legfeljebb három tagból álló vonószenekear alkalmazható. A „nyilvánvalóan a jó ízlésbe ütköző” táncok tanítása nem engedélyezhető. Nyilvános tánctanítás csak iskolaszerűen folytatható. A tánciskolákban a gyermekeket és felnőtteket külön csoportban kell oktatni, a választóvonal férfiakkal a betöltött 18.

életév, nőknél a 16. életév. A gyermekek oktatása este 8 óráig, a felnőttek éjjel 11 óráig tarthat. Az órákon csak a tanulók szülői vagy hozzátartozói lehetnek jelen. A frissítőül szolgáló ivóvíz, gyümölcslé és nyers gyümölcsök kivételével semmiféle étel és ital nem árusítható vagy szolgálható ki. A záróvizsgáláshoz külön rendőrhatósági engedélyt kell kérni, ekkor a fenti tilalmak felfüggeszthetők. A bármely napszakban megtartható tanfolyamokon kívül egyesek részére külön leckeórákat is lehet adni. A felnőttek részére tartani szokott közös gyakorló leckeórák azonban csak vasár- és ünnepnap – legfeljebb este 11 óráig – adhatók. Ezek időpontját az illetékes rendőrhatóságnál be kell jelenteni. Ilyen – szintén csak iskolaszerűen tartható – gyakorló leckeórákon csak a 18. életévüket betöltött férfiak és nők vehettek részt.

A nyilvános tánciskolák működésének és a táncolás módjának ellenőrzésére havonként legalább egyszer a rendőrhatóság köteles, lehetőleg a Magyar Táncitanítók Országos Szövetsége kiküldöttjének közreműködésével, és erről negyedévente összesítő jelentést küld a belügyminiszternek. A miniszter a tánciskolákat saját kiküldöttjével is ellenőrizhette. A közerkölcs vagy a jó ízlést megtartását a rendőrhatóság a nyilvános bálokon, táncestélyeken is figyelemmel kísérte.

A „zenei (ritmikus) tornatanfolyamok” szabályozására azért kerülhetett sor, mert a rendészeti jogalkotást összhangba kellett hozni a testnevelési törvény 10.§-a alapján létrejött Országos Testnevelési Tanács (OTT) hatáskörével. A rendelet kimondta, hogy a bármely elnevezés alatt rendezett ilyen jellegű kurzusok tartása általánosságban nem esik az e rendeletben szabályozott táncitanítás fogalma alá, ám e tanfolyamok is kizárólag személyhez kötött rendőrhatósági engedély alapján folytathatók. A rendőrhatóság az engedélyt – a feddhetetlenségi és hazafiassági elvek és a megfelelő helyiség ellenőrzése mellett – az OTT a folyamodó képesítésére és rátermettségére vonatkozó véleménye kikérése után adhatja ki. Ha az OTT az engedély megadását nem javasolja, az engedély kiadása a belügyminiszter döntésétől függ. A ritmikus torna- vagy táncatanfolyamok vezetői kötelesek voltak további működésük folytatására a rendelet hatályba lépésétől számított harminc napon belül engedélyt kérni.

A rendeletnek való megfelelést a belügyi tárca gyors ütemben megvizsgálta. Ennek érdekében Tomcsányi Kálmán miniszteri tanácsos végigellenőrizte a tánciskolákat.⁽³⁴⁾ A ritmikus tornatanfolyamok kontrollálása pedig Dienes Valéria emlékei szerint úgy történt, hogy az OTT felhívta a mozdulatművészeti jellegű magániskolák vezetőit, hogy „egy szakbizottság előtt jelenjenek

meg növendékeikkel és mutassák be az általuk képviselt mozdulatrendszer anyagát. (...) Udvariasan megköszönték a bemutatót (...) és nem volt számomra ennek a bemutatásnak semmi más következménye, mint az, hogy a továbbiakban senki sem zavart iskolám továbbműködtetésében.”⁽³⁵⁾

Ezzel egy időben lezajlott a nyilvános tánctanításra jogosító oklevél megszerzéséhez szükséges képesítő vizsga is. A belügyminiszter 1925. május 28-án kiadott, 231.391/1925. B.M. számú körrendelete a vizsga időpontját 1925. június hó 25-én délelőtt 9 órára tűzte ki, a Magyar Táncitanítók Országos Szövetsége helyiségében.⁽³⁶⁾ A jelentkezési határidő június 15. volt, elsősorban azok számára, akik az 1922–24 folyamán megtartott valamely vizsgán nem feleltek meg, vagy azokon önhibájukon kívül nem jelenhettek meg. A vizsga díja 50 aranykorona, a vizsgabizottság elnöke Tomcsányi Kálmán, a belügyminisztérium igazgatási-rendészeti osztályának vezetője, jegyzője az osztály egyik kiküldött tagja volt. A bizottság rajtuk kívül a táncoktatással és testneveléssel szakszerűen foglalkozók köréből kijelölt három tagból állt: Gaubek Rezső, Róka Gyula és Sárossy János testnevelésügyi előadó. A vizsgán megfeleltek a rendelet függelékeként közölt mintának megfelelő oklevelet kapták.⁽³⁷⁾

Az 1925-ös rendeletekkel tehát megkezdődött a táncmesterképzés és a nyilvános tánctanítás szabályozásának differenciálódása.⁽³⁸⁾

HIVATKOZÁSOK

- (1) Róka Pál: A Magyarországi Táncitanítók Egyesületének harminc éves története 1891–1921. Budapest, 1923. 13–22.
- (2) Uo. 22. o. Az egyik vizsga gyorsírásos, szó szerinti jegyzőkönyve fennmaradt, lásd: uo. 28–32.
- (3) Uo. 35.
- (4) Róka Pál, i. m. 120.
- (5) Uo. 27–28. Pedig az 1856-ban született, tehát ekkor igen fiatal Münnich Aurél sikeres politikus lehetett, hiszen ötször választották meg képviselőnek: 1884, 1887, 1892, 1897, 1901. Lásd: Ilonszki Gabriella: Képviselők és képviselő Magyarországon a 19. és 20. században. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. 301.
- (6) 1897. évi 50.743/1896.B.M. számú körrendelet a nyilvános tánctanítás szabályozása tárgyában = Magyarországi Rendelet Tára, 31. évf. 1897. 393–395. A jogszabály a hivatalos lapban ettől eltérő címmel jelent meg: 50.743/V-B. számú körrendelet a táncoktatás rendtartásának tárgyában = Budapesti Közlöny, 1897. 210. szám, szeptember 14. 1–2.
- (7) Táncitanítók Lapja, 5. évf. 9. szám, 1898. szeptember 15., 7.; Róka Pál: A Magyarországi Táncitanítók Egyesületének harminc éves története, i. m. 35–48. Az Operaházzal szembeni Andrassy út 25. adott helyet az 1930-as évek közepétől Nádas Ferenc magániskolájának, 1950 után pedig az Állami Balett Intézetnek.

- (8) Róka P. Pál: A táncművészet tankönyve. Elméleti és gyakorlati szaktankönyv. A Magyarországi Tánctanítók Képezdéje tanári kara által megállapított tanterv anyaga. Nagy-Körös, 1900.
- (9) Róka Pál, i. m. 49.
- (10) Uo. 52.
- (11) Uo. 57.
- (12) Uo. 58–60.
- (13) Róka Pál, i. m. 76, 119.; Gaubek Rezső megnyitó ünnepi beszéde. Magyar Tánctanítók Országos Szövetsége díszközgyűlése = Tánctanítók Lapja, 39. évf. 5–6. szám, 1933. május–június, 3.
- (14) 25.797/1906.B.M. számú körrendelet a nyilvános tánctanítás szabályozásáról = Budapesti Közlöny, 1906. 134. szám, június 9. 4., illetve Magyarországi Rendelek Tára, 40. évf. 1906. 615–619.
- (15) Tánctanítók Lapja, 13. évf. 2. szám, 1906. július 15., 6–8.; Róka Pál: A Magyarországi Tánctanítók Egyesületének harminc éves története, i. m. 65–66, 80.
- (16) Vö: Róka Pál, i. m. 255.; Gaubek Rezső, i. m. 3.
- (17) Róka Pál, i. m. 77–78, 86–90, 95–96, 102–106.
- (18) Uo. 111–118.; Gaubek Rezső, i. m. 3.
- (19) Róka Pál, i. m. 187, 198, 216, 235.
- (20) Tánctanítók Lapja, 32. évf. 4–5. szám, 1926. április–május, 1.
- (21) Tánctanítók Lapja, 28. évf. 2. szám, 1922. február 5., 3.; 28. évf. 6. szám, 1922. június 15., 2.; 32. évf. 4–5. szám, 1926. április–május, 1.
- (22) A mozdulatművészetéről lásd: Dienes Gedeon: A mozdulatművészet története. Orkesztika Alapítvány, Budapest, 2005²; Lenkei Júlia (összeáll.): Mozdulatművészet. Dokumentumok egy letűnt mozgalom történetéből. Magvető Könyvkiadó – T-Twins Kiadó, Budapest, 1993; Lenkei Júlia: A mozdulatművészet Magyarországon. Vázlatos történet. Veszprémi Egyetemi Kiadó, 2004; Lenkei Júlia: A mozdulatművészet. In: Gajdó Tamás (szerk.): Magyar színház-történet III. kötet, 1920–1949. Magyar Könyvklub, Budapest, é. n. (2005) 920–965.; Fuchs Livia: Egy elfelejtett egyesület dokumentumaiból. In: Péter Márta (szerk.): Táncművészeti dokumentumok 1990. Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 1990. 67–93.; Fenyves Márk: Dokumentumok tükrében – A magyar mozdulatművészeti iskolák vitái. In: Kővágó Zsuzsa (szerk.): Tánctudományi Tanulmányok 2002–2003. Magyar Táncstudományi Társaság, Budapest, 2005. 75–106. Legújabbban: Vincze Gabriella – Faludy, Judit (ed.): Mouvement – rythme – danse. Les débuts de la danse moderne en Hongrie 1902–1950. Balassi Intézet; Collegium Hungaricum Párizs; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria. Budapest, 2013. (A kötet anyaga magyarul: Vincze Gabriella – Markója Csilla – Bardoly István (szerk.): Mozdulatművészet = Enigma, XX. évf. 2013. 76. szám, tematikus szám); Beke László – Németh András – Vincze Gabriella (szerk.): Mozdulat – magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013; Beke László – Páll Evelin – Vincze Gabriella (szerk.): Mozdulatművészet = Ars Hungarica, XL. évf. 2014. 1. szám, tematikus szám.
- (23) Első jelentős műve: Madzsar Józsefné Jászi Alice: A női testkultúra új útjai. Athenaeum, Budapest, 1926. Életéről lásd: Zaletnyik Rita – Repiszky Tamás (szerk.): A gyógyító mozgás művésze. Madzsar Alice emlékének. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2012.; Vincze Gabriella: „Minden mozgás valamilyen szempontból lefotografálja a belső embert” – Madzsar Alice gyógytornász és mozdulatművész iskolája = Enigma, XX. évf. 2013. 76. szám, 73–85.
- (24) Dienes 1912-ben tartott először előadásokat, de nyilvános tanfolyam meghirdetésére csak 1914 szeptemberében került sor. Korábban megjelent műveiből újraközölve: Dienes Valéria: Orkesztika – Mozdulatrendszer. Szerk.: Dienes Gedeon. Planétás Kiadó, Budapest, é. n. (1996); továbbá: Dienes Valéria: Az Orkesztikai Iskola története képekben. Vál.: Fenyves

- Márk. Orkesztika Alapítvány, Budapest, 2005. Életéről lásd: Beszélgetés Dienes Valériával. Vitányi Iván tv-interjúja = Valóság, 18. évf. 8. szám, 1975. augusztus, 83–101.; Vincze Gabriella: „A tánc az ember testbeszéde” – Dienes Valéria mozdulatművész és táncfilozófus iskolája = Enigma, XX. évf. 2013. 76. szám, 68–72.
- (25) Rendszertanának első megfogalmazása: Szentpál Olga – Rabinovszky Máriusz: Tánc: a mozgásművészet könyve. Általános Nyomda, Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1928. Életéről lásd: L. Merényi Zsuzsa: Szentpál Olga munkássága. In: Dienes Gedeon – Pesovár Ernő (szerk.): Tánctudományi Tanulmányok 1978–79. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata, Budapest, 1979. 281–335.; Vincze Gabriella: „Ott kezdődik a tánc, ahol a reális élet mozgása véget ér” – Szentpál Olga mozdulatművész iskolája = Enigma, XX. évf. 2013. 76. szám, 98–104.
- (26) Vincze Gabriella: „Az egészség és a szépség útján” – Kállay Lili mozgásművészeti iskolája = Enigma, XX. évf. 2013. 76. szám, 105–109.; Devecseri Veronika: Berczik Sára egyetemes táncművész. In: Kővágó Zsuzsa (szerk.): Tánctudományi Tanulmányok 1996–1997. Magyar Tánctudományi Társaság, Budapest, 1997. 39–54.; Vincze Gabriella: „A stílus-stílusosság = művészet” – Berczik Sára mozgásművészeti iskolája = Enigma, XX. évf. 2013. 76. szám, 110–118.
- (27) Dienes Gedeon: A mozdulatművészet története. Orkesztika Alapítvány, Budapest, 2005² 141–143.
- (28) Vö: Dienes Valéria: Orkesztika – Mozdulatrendszer. Szerk.: Dienes Gedeon. Planétás Kiadó, Budapest, é. n. (1996) 111.
- (29) Dienes Valéria: Művészet és testedzés = Magyar Iparművészet, XVIII. évf. 1915. 7–8. szám
- (30) Ócsai József (szerk.): 50 év a testkultúra szolgálatában 1925–1975. A Testnevelési Főiskola évkönyve. Sport, Budapest, 1975. 24–26.; Kiss Dezső (szerk.): Testnevelés és sport Magyarországon a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején 1918–1919. Iratok a magyar testnevelés és sport történetéhez, 6. Testnevelési Tudományos Tanács, Budapest, 1970. 244–246.
- (31) 1921. évi LIII. törvények a testnevelésről = Országos Törvénytár, 1921. 25. szám, december 31., illetve Magyar Törvénytár. 1921. évi törvények. Franklin Társulat, Budapest, 1922. 439–441.; T. Kiss Tamás: Állami művelődéspolitikai az 1920-as években. Gróf Klebelsberg Kunó kultúrát szervező munkássága. Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest, 1998. 153–157.
- (32) 61.827/1924-VI.VKM. számú rendelet az iskolai táncanfolyamok vezetőinek képzése tárgyában = Táncitanítók Lapja, 30. évf. 9. szám, 1924. október, 2.
- (33) 229.230/1925.B.M. számú körrendelet a táncmesterképzés és a nyilvános táncitanítás szabályozása tárgyában = Budapesti Közlöny, 1925. 122. szám, május 31. 1–3.; illetve Magyarországi Rendelet Tára, 59. évf. 1925. 267–276.
- (34) Róka Gyula: A tánciskolák ellenőrzése = Táncitanítók Lapja, 32. évf. 2–3. szám, 1926. február–március, 2–3.
- (35) Dienes Valéria: Orkesztika – Mozdulatrendszer, i. m. 111. o. Vö: Lenkei Júlia: A mozdulatművészet Magyarországon, i. m. 20–21.
- (36) 231.391/1925. B.M. számú körrendelet a nyilvános táncitanításra jogosító oklevél megszerzéséhez szükséges képesítő vizsga határidejének megállapítása tárgyában = Budapesti Közlöny, 1925. 122. szám, május 31. 3.; illetve Magyarországi Rendelet Tára, 59. évf. 1925. 276–278.
- (37) Táncitanítók Lapja, 31. évf. 6–7. szám, 1925. június–július, 4.
- (38) A közlemény részlet a szerző nagyobb munkájából: Bolvári-Takács Gábor: Táncosok és iskolák. Fejezetek a színházi táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. A jelen közlemény az NKFIH K115676 sz. pályázatának keretében készült.

KÖDÖBÖCZ GÁBOR

A MAGYAR FÁJDALOM VERSEI.
A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUM 100. ÉVFORDULÓJÁRA

Trianon átkos következményeként Magyarország a világon egyedülálló módon mindenütt önmagával határos. Ez azt jelenti, hogy csonka Magyarországot a történelmi Magyarország elszakított területei veszik körül. Ezer sebből vérző, szívnagyobbodásos hazánk utóbbi százévnnyi példás helytállása és a határon túli magyarság heroikus erőfeszítése aligha-nem a világ egyik legnagyobb csodája. Mintegy igazolandó Németh Lászlónak a kisebbségi léthelyzetről írott 1935-ös gondolatait: „A kevesebb joga az élethez az, hogy különb. A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni. Mindeközben pedig a nagy ellenség ellen nagy lelket kell növeszteni”. A minden racionális várakozással dacoló életremény és feltámadáshit egyik legszebb imádságunkban is megszólal: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában, Ámen!” A Gondviselésbe vetett feltétlen bizodalom mellett ebben az imában az ezer éves országért és a határon túlra került magyar ajkú közösségekért, a Kárpát-medencében élő nemzettestvéreinkért viselt felelősség is megfogalmazódik.

Ahogy Illyés Gyula írja „magyar az, akinek fáj Trianon”. Erről a nehezen kibeszélhető, mélységes mély fájdalomról olyan megrendítő versek valának, mint például Juhász Gyula: *Trianon*; József Attila: *Nem, nem, soha!*; illetve Dsida Jenő: *Psalmus Hungaricus. A poeta angelicus* szívszorító hitvallását idézem: „*Fáj a földnek és fáj a napnak / s a mindenségnek fáj dalom, / de aki nem volt még magyar, / nem tudja, mi a fájdalom*”.

A magyar Golgota gyermeki lélekkel megélt traumájáról az egykoron az egri ciszterciáknál tanuló Padányi Viktor ekként tudósít *Ledöntjük Trianont* c. kötetben: „E sorok írója tizennégy éves fiú volt és negyedikes gimnazista. Tíz órakereszténytanóra kezdődött és Kovách Demjén tanár úr magas, szikár alakja pontosan jelent meg az ajtóban, mint mindig. Felment a katedrára, beírta az osztálykönyvet, de nem kezdte el a feleltetést, mint szokta, hanem lehajtott fővel meredt maga elé egy hosszú percig... És akkor megkondultak a harangok. Kovách Demjén tanár úr felállt, odament a térképtartóhoz, kivette a térképet, amelynek felső sarkában akkor még ez a név állt: 'A Magyar Szent Korona Országainak Politikai Térképe', és felakasztotta a térképállványra, s mindezt egyetlen szó nélkül, aztán megállt előtte, kissé oldalt, hogy ne takarja

el előlünk, és nézte, olyan arccal, olyan leírhatatlan lágy kifejezéssel, amelyet mi még sohasem láttunk száraz és örökké szigorú arcán. Mi halálos csendben néztük a térképet és az előtte álló, szürkülő hajú cisztercita papot, amint feje egyre lejjebb esett a mellére, és a kívülről behallatszó harangzúgás által még inkább kimélyített csendben inkább magának, mint nekünk, ennyit mondott: 'Consummatum est'. Ötvennégyen voltunk, ötvennégy tizennégyéves magyar fiú. A golgotha utolsó szavai után nem bírtuk tovább, leborultunk a padokra és elkezdtünk sírni. Odakint kongtak a harangok, Nagymagyarország keresztrefeszítésének napja volt, 1920. június 4. Péntek...”.

Teljesen fölösleges és értelmetlen volna tagadni, hogy Trianonban előre megfontolt szándékkal és különös kegyetlenséggel eltiportak, megaláztak és megnyomorítottak minket. A világtörténelemben ilyen gyalázatos mézslárlást, ilyen szégyenteljes bűncselekményt soha egyetlen népnek és egyetlen országnak sem kellett elszenvednie. Hogy mindez nem pusztán a nagyhatalmak műve volt, arról Raffay Ernő 2010-ben megjelent munkája, a *Szabadkőművesek Trianon előtt* című könyv is beszédesen árulkodik. A trianoni békediktátum nyomán Csíkszeredától Pozsonyig, Beregszásztól Szabadkáiig, Nagyváradtól Lendváiig, Kolozsvártól Kassáig éppen az ellenkezője történt annak, amit az *Üdvözet a győzőnek* című Ady-versben olvashatunk: „*Ne tapossatok rajta nagyon, / Ne tiporjatok rajta nagyon, / Vér-vesztes, szegény szép szívünkön, / Ki, íme száguldani akar*”.

Az elborzasztó tények sorozatát nem túlzás hungarocídiumnak minősíteni, hiszen Magyarországot Trianonban effektíve kivégezték. Ez a minden abszurdot megcsúfoló, szörnyűséges nemzetcsönkítés Európában olyan békeszerződés következményeként ment végbe, amelyet Nobel-díjas történelmi könyvében Winston Churchill ostobának és hatalmi mámorban panírozott kegyetlenségnek minősített. Nem tűnik például túlságosan indokoltnak, miért is lett a magyarok közepes országából kicsi, a románok kicsi országából pedig közepes nagyságú. Trianon brutalitása iszonyú, hiszen egyetlen európai államot sem daraboltak szét olyan mértékben, mint Magyarországot, és egyetlen más etnikumnál sem került olyan nagyságrendű népesség az anyaországon kívülre, mint a magyarság esetében.

Trianon hordaléka iszonyú, hiszen az erőszak, az elnemzettelenítés olyan mértékben eltávolított egymástól, hogy – részben a sok-sok belső trianon eredményeként – 2004. december 5-én saját nemzettestvéreinket tagadtuk meg. S mindeközben a száz éve kisebbségben és kettős úrben élő határon túli magyarság folyamatos küzdelmet folytat a fennmaradásért, a nyelvi és kö-

zösségi identitás megőrzéséért. Mert a határon kívüli lét állandó próbatétel és megmérettetés. A kérdés nap, mint nap drámai módon, fehéren-feketén vetődik föl: Lenni vagy nem lenni, menni vagy maradni...?

Az erdélyi, délvidéki, kárpátaljai és felvidéki magyarság otthontalanságával szembesülve okkal szólalhat meg bennünk egyik legkegyetlenebbül felsíró székely népdalunk: „*Engem arra szült az anyám, / ország-világ legyen hazám!*” Ugyanez a fájdalom és számkivetettség nyilvánul meg a trianoni katasztrófa árnyékában született *A magyar romokon* c. Kosztolányi-versben, mely a szülőváros elvesztését és az ország tragédiáját a gyász sötét dallamával, a népi siratók hangján fejezi ki: „*Jaj, hol az arcom?/ Jaj, hol a múltam?/ Jaj, hol az ágyam?/ Jaj, hol a sírom?*”

A Trianonban történtek igazságtalan, jogtalan, jogszerűtlen, minden tekintetben tarthatatlan és túrhetetlen voltát az elmúlt évtizedekben sokan és sokféleképpen megfogalmazták. Francois Mitterand, egykori francia államfő is úgy nyilatkozott, hogy „ami Trianonban történt, az mocskos dolog volt”. Az angol Lord Newton, a Lordok Házának tagja pedig sokak véleményének hangot adva a következőket írja: „Romániát, Csehszlovákiát és Jugoszláviát kivéve egész Európa kezdi belátni a trianoni egyezmény igazságtalanságait. Legfőbb ideje volna már Magyarországot sorsát bölcsen és békésen elintézni”. Edgar Wallace angol író is hasonló álláspontot képvisel, midőn a történelmi igazságtételt sürgeti: „Erélyes híve vagyok minden olyan lépésnek, amely Magyarországot felszabadítja annak az igazságtalanságnak elviselhetetlen terhe alól, amely alatt sínylődik”.

Az anyaországi és határon túli magyar irodalom alkotói elgondolhatatlannul sokat tettek azért, hogy legalább lélekben képesek legyünk a gyalázatos diktátum ledöntésére. Habár a versek és versantológiák nem képesek megváltoztatni az országhatárokat, a *Vérző Magyarország* (1928), a *Trianont ledöntjük* (2001) és a *Szétszaggatott ország* (2010) című kötetek sokak számára tudatosították Herczeg Ferenc, illetve Sütő András hitvallását: „Úgy sohasem fordulhat a világ, hogy a szívünkben is lemondjunk ezeréves örökségünkéről”; „Ami nekünk méretett ki, az nem hagyható másra!”. Az ilyesféle lélekerősítő üzenetekben kimondva, kimondatlanul az is benne foglaltatik, hogy Magyarországgal, a magyarsággal Istennek terve van. A legkétségbeejtőbb, legkiúttalanabbnak látszó helyzetekben se veszítsük szem elől az evangéliumi tanítást: „Nem a félelem és nem a kishitűség lelkét adta nekünk az Úr”.

Jóllehet az elszakított területeken változó intenzitással és változó módszerekkel szüntelenül folyik a magyarság felszámolása, s jóllehet Magyaror-

szágon is riadalom és reménykedés között hánykolódik a lélek, Kányádi Sándor láttelele és Kiss Benedek prófécija egyaránt fogódzót és vigaszt kínálhat számunkra: „szóródik folyton porlódik / él pedig folyton porlódik/ szabófalvától san franciscóig/ szabófalvától san franciscóig”; „hiszem, hogy egyszer jókedvűnktől is dörgő lesz még/ a Kárpátok medencéje!”

A MŰVÉSZETBÖLCSELO MÁRAI

Citátumok esztétikai, irodalomelméleti aforisztikájából

Összeállította és a szöveget gondozta: ARANY LAJOS

„Talán csak Kosztolányi elmélkedett annyit az írásról a XX. század magyar írói közül, mint Márai.” Fried István e megállapításához kapcsoljuk Rónay László – ugyancsak az író bölcselet attitűdjére utaló, *A négy évszakot elemző* – gondolatát: „Magatartása filozofikus, mintha hatalmas, létértelmező munka jegyzeteit adná közre, előhangot egy bölcselethez”.

Márai Sándor nem írt külön esztétikát, de gondolatfutamaiból összeáll egy (valomiasos) esztétika. Munkái telis-tele vannak gondolattal; az eszmeftuttatások úgy hatják át műveit, hogy mindvégig megmarad élményt nyújtó, olvasmányos – és szellemes, intellektuális humorú, iróniájú – szerzőnek.

Alább művészetbölcseleti – ezen belül is elsősorban az irodalom, az anyanyelv művészetével összefüggő – aforisztikájának egy szűk keresztmetszetét lehet olvasni. (Ötször, huszonötösör ekkora gyűjtemény is kitehne műveiből.)

Vitára sarkalló gondolatok ezek, mint minden jó aforisztika mondatai, tételei. Egyetlen példa. Sokunk kedves olvasmányáról azt írja: „a tökéletes giccs”. De még mielőtt döbbsenten vonnánk össze szemöldökünket, rögtön hozzáfűzi, erős fényvel világítva a lényegre: „Ami csodálatos, hogy a zseni ereje megtisztítja ezt a giccsset.”

Ő is – mint Kosztolányit illette – a világosság írója. Vallotta – s miképp nagy példái, elődei, élükön Arany Jánossal, gyakorolta: „Írni annyi, mint a legpontosabb szakvakkal [...] fogalmazni.” Számatalanszor szóba hozta nyelvünket. „Nincs más haza, csak az anyanyelv” – vallotta, s ezt a gondolati magot, művészi és empirikus énjét egyaránt jellemző aforizmat, egyszersmind maximát – némi árnyalati változtatással – legalább ötször papírra veti: az *Egy polgár vallomása*i, a *Föld, föld!*..., továbbá az 1973-as 1975-ös és 1982-es napló soraiban.

Ő, az igazi európai magyar, pontosabban: magyar európai – tudta ezt. S írta, élte.

(A. L.)

Ady

Az írás életveszélyes. Te behaltál abba a sorsba, ami a mesterséggel jár. Tisztán éltél és tisztán haltál meg, nem hazudtál soha.

alkotás, alkotó

Ahhoz, hogy egy emberi alkotás remekbe sikerüljön, s időtlen ragyogással kápráztassa és gyönyörködtesse az embereket, a tehetség, a téma, a kivitel tökéletessége mellett kell valami más is. A remekműben van valamilyen tündéri elem is, mely csodálatos fényével átsugárzik az egészen, oly gyöngéden és megejtően, mint ahogyan az északi fény világít a nyári éjszakában, valószerűtlenül s mégis fényserűen, mert látni és olvasni is lehet mellette. [...] Az igazi remekmű néha nem is olyan tökéletes. Csak sugárzik, a „csak álom” is benne van, a csillagok fénye, a tündéri. S a feladatnak ez a része, amikor a művész már nem tud művén segíteni; az utolsó ecsetvonást, a tündérit az Isten végzi el.

*

[...] minden nagy cselekvőnek szüksége van egy névtelen segédre, a kivitelezés aprólékos lángelméjére, arra a másik, szürke lángelmére, akinek szerepe nem kevésbé fontos a mű körül, s akinek műgondja nélkül az alkotás suta marad és az alkotó tehetetlen.

*

Erősz nélkül nincs alkotás. Erősz természetesen nemcsak a szerelmes pillanat, hanem az a megszállottság, melynek árama nélkül nincs közünk munkánkhoz.

*

Lehet-e szenvedély nélkül alkotni? Nem hiszem. A szenvedély hiánya olyan, mint az áramhiány egy gépben, minden hűdött lesz nélküle.

*

Csak egyféle szabadság van: az alkotó emberé, mikor munkája fölé hajol.

*

A nagy, eleven kultúrákban az író és közönsége együttesen teremtették meg a Művet – egyik hívta a másikat, az író a közönségét, közönség az íróját, mindketten a Művet...

Ambrus Zoltán

A műveltség legnagyobb hőstettét és erényét gyakorolta, a mértéktartást és tárgyilagosságot.

*

Indulatok ellen nagyon nehéz az értelem és meggyőzés fegyvereivel küzdeni. Mégsem lehet másként. Ambrus emléke erre figyelmeztet [...].

anyanyelv

A betűhöz kötött embernek nincs [...] más hazája, csak az anyanyelv.

*

Az író számára misztérium csak egy van, s ez a nyelv.

Arany János

[Műve] olyan forrás, amelyre mindig reá lehet járni, üdít, szomjat olt, táplál.

*

A teljességet érezzük, minden szavában. A sorsot.

*

A megnemesedett magyar nyelv teljessége minden írásában. [...] Humorának bölcs alhangjai, soha nem szúr, a valóságot úgy mondja, hogy a derűs kihangzás nem fáj, de tanít. Érzéseinek teljessége, őszintesége, de soha nem érzelmes.

*

[...] nyelvi gazdagsága minden magyar szótudatot felülmúl.

*

Nincs a világirodalomban párja [...] hasonlatainak [...].

*

A szavak íze, illata, mint a friss sütetű soroksári kenyér.

*

Minden sora olyan, mint a bor, a kenyér, a reggeli fény, az alkonyati révület, minden együtt. Egy nagy költő, akinek anyanyelve van, melyből megalkotja a saját nyelvét: a sértetlen Ember és Nemzet, együtt.

*

Az igazi, a nagy költő engedi, hogy „a nyelv írjon” – amit mond, csak ürügy arra, hogy megszólaljon az anyanyelv.

*

Az a megnemesedett érzékiesség, ahogy a természet Tüneteményeihez nyúl – ujjhegygel, kéjesen, vigyázva, nehogy a Tünetemény hímpora vesszen...

Borges, Jorge Luis

[...] mint minden jó író, egyszerűen ír a bonyolultról, szűkszavúan az összetettről.

*

Egyszerűen ír [...], a valóságról, amely mindig inkább az, amely nem látszik ki a valóságból; banálisan mondja el a rendkívülit [...].

Babits Mihály

Mégis ő volt ebben a [20.] században a költő. Minden versében ugyanaz a lüktetés, érzéki, mennyei áram.

*

[*A Jónás könyvét* olvasva:] a nagy versekben nem az értelem hat, hanem azt a titokzatosabb erő, melynek az értelem is csak következménye.

Berzsenyi Dániel

E százötven versben csodálatos erővel, zengéssel, tisztasággal és hajlékonysággal szólalt meg a magyar nyelv.

betű, szó, mondat, fogalmazás

[...] ami az írott betűnek áramot az, az érzékiesség.

*

[...] a szót *hívni* is kell, a hívás nélkül nincs válasz...

*

Tanulhatnak, akik a pontos szó helyett beérik a sok szóval.

*

[...] az életben, mint az irodalomban a döntő közlés, az a szó vagy vélemény, mely maradéktalanul kifejez egy embert, legtöbbször igen egyszerű.

*

[...] az élet irtózatossá zűrzavarában nincs más menekvés, csak a jól fogalmazott mondat [...].

*

Mint a fizikában, „az egész több, mint az egészet alkotó részek összege”, a szintakszisban is a mondat értelme több és más, mint a mondatot alkotó egyes szavak értelme.

*

A betű [...] hatalmasabb, mint az atombombák korában hiszik.

*

Milyen nagy hatalom a Szó!

Dosztojevszkij

„Menjen az emberek közé és tegyen vallomást” [– mondja a sztarec *A Karamazov testvérek* c. regényben]. Minden emberi magatartásnak legmélyebb értelme ez a mondat, s Dosztojevszkij kimondotta: el kell menni az emberek közé, és vallomást kell tenni.

élet és művészet

„Az élet utánozza az irodalmat”? Néha – mégis – ösztönzi, teremti.

Goethe

[...] az értelem művésze. [...] nem a hideg csoda, nem a klasszikus pedagógus, hanem lobogó és égő tünemény, a világelem örök égésének emberi planétába zárt tüneménye.

*

Nem volt érzelmes. De senki nem hajolt meg lelkében olyan mélyen az emberi szenvedély előtt, mint Goethe.

*

Goethe még abban az értelemben volt író, ahogyan a Szó, az Ige kezdetben világot alakító erő volt.

*

Eckermann [könyve szerint]: Mondhatnak, amit akarnak – mondta Goethe, 81 éves korában –, az író csak akkor szolgálja jól a társadalom, a közösség ügyét, ha tökéletesen megismeri és kifejezi önmagát, azt, ami benne személyesen jellegzetes.

gúnyrajz

[...] nem humoros, derűs, hanem mindig keserű, komisz, bosszúálló.

hallgatás

Az irodalomban, mint az életben, csak a hallgatás „őszinte”. Mihelyst megszólal valaki a nyilvánosság számára, már nem „őszinte”, hanem író vagy színész, tehát egy ember, aki riszálja magát.

*

[...] a hallgatás legalább úgy válasz, mint a szó és az írás. Néha nem is a legveszélytelenebb válasz.

Herczeg Ferenc és a tanulmányírás

A jó újságcikk mindig szenvedélyes: másképpen nem hat. A közíró a pillanattal vitázik, célja és becsvágya, hogy eldöntsön valamit. Az író az idő mérlegén méri a tüneményt, szenvedély nélkül, a bíró tárgyilagosságával. A tanulmányban ez a kétféle szemlélet szerencsésen vegyül: a közíró a kortárs érdekelt indulatával idézi a jelenséget, az író ítél, és átadja az elítéltet az időnek.

Herczeg mestere e hűvös szenvedélyességnek, lelkes érdektelenségnek, mely a kortörténeti tanulmányok legfőbb ismertetője.

humanizmus

[...] humanistának lenni annyit jelent, mint bátran és öntudatosan műveltnek lenni. [...] a humanizmus mindig bátor, mert műveltnek lenni annyi, mint helytállni az igazságért.

*

Mi a „humanizmus”?... Emberi mérték. Az, hogy az egyén a mérték. Az egyén a fejlődés értelme.

humor

[...] a teljes ember nem lehet humorérzék nélkül az, aki.

idézet

Emerson egyik jó szava: az „idézet” éppen úgy árulkodik arról, aki idéz, mint arról, aki az idézett bemondást írta. Az ember csak azt idézi, amivel azonos.

ihlet

Az ihlet nem más, mint fegyelem, hideg önkívület, stopperórával a kézben mért és ellenőrzött szenvedély.

*

Platón „isteni örület”-nek nevezte a költők ihletét. [...] Nincs titokzatosabb folyamat, mint mikor a költő lelke és idegrendszere, mint valamilyen rejtélyes kémcső, magába fogadja és átalakítja a világi élményt és érzékelést. [...] nincs lélektani módszer, mely magyarázni tudná a csodát, hogyan lesz egy alkonyi pillanatból néhány soros rögzített örökkévalóság.

az írás értelme

Ha van „értelme” az írásnak, akkor csak ez lehet: leírni az embert, mint fenomént. Ezt a próteuszi fenomént. A másik értelme, a több: leírni azt, ami az emberben „lehetőség”. Ez a költészet.

írás, írásművészet

[...] az írás a legnagyobb erő, amit Isten az embernek adott.

*

Az írás fertőzés. Aki egyszer élni kezdett ezzel a méreggel, mindig hatása alatt van. Látomásai vannak, tovább lát, mint a szó közvetlen térfogata engedi...

*

[...] az írás csak részben tehetség, fontosabban jellemkérdés is.

*

Az írás végső értelmében nem egyéb, mint magatartás, nagy szóval [...]: erkölcsi magatartás.

*

Úgy írni, hogy mindig a teljes élet és a teljes látomás sugározzék minden részletből, délibábszerű remegéssel, akkor is, amikor egy tárgyról vagy egy alak külsejéről beszélsz. Mindig az egész világról és a teljes életről írni.

*

[...] az „Írás”, a „Szép szó” – mindig – bohóckodás is; a kifestett, színes szavakkal fehérre és vörösre mázolt Lélek emlékeztet a bohócra, aki ilyen iromba pófával vicces-gonoszokat mond a manézsban...

*

Bizonyos, hogy az írás valamilyen nagy illetlenség és paráznság is, egyféle szemérmetlen tárulkozás és póre, vagy annál is rosszabb kifestett illegetés... Az író kifesti a lelkét, mint a színész az arcát, s így mutogatja magát a nagyérdemű közönségnek... Ez igaz. De ez a produkció végül elindít – íróban, olvasóban – egy lelki folyamatot, amely már nem színház és vásári mutatvány, hanem élmény.

*

[...] az írás mágia.

*

[...] írni annyi, mint halálig ugyanazzal az erőfeszítéssel válaszolni az életre. Ezen túl az írás természetesen valamilyen kegyelmi állapot is, a formának, a kifejezés összhangjának, egy szó, egy fordulat megelevenítő erejének kegyelmi állapotban érzékelt titka.

*

Talán ez az írás különös, örült vállalkozásában a legizgalmasabb feladat: „kitalálni” valamit, ami valóság volt.

S a másik, a művész feladata: valósággá varázsolni azt, amit a művész játékos szelleme „kitalált”.

*

[...] valahol partot kell szegni a témának, mert máskülönben alaktalan lesz, szétfolyik. [...] Nem arról kell írnom, *ami* történt, hanem *ami közbül és igazában* történt.

*

A portrérajzolás, az emberközpontú újságírás, egyáltalán az írás nehézsége: [...] ami egy emberből látszik, szavai, véleményei, cselekedetei, rokonszenvei és gyűlöletei, az még egyáltalán nem ő – legtöbbször csak visszfénye valaminek vagy valakinek, aki megmásíthatatlan [...].

*

Nem elég bátran élni és bátran írni. Következtesen kell élni és írni. Ez a végső bátorság.

*

Végzetesen kell élni és írni, tehát nyugodtan, nagyon figyelmesen, egyforma erővel figyelve a világra és önmagunkra, értelmünkre és szenvedélyeinkre, az emberek szándékaira és a mindenséghez való kapcsolatainkra.

*

[...] írni csak önkívületben, mintegy transzban lehet – és ugyanakkor olyan mindenre elszánt tudatossággal, ahogy egy matematikus épít fel egy felsőbb fokú egyenletet.

*

[...] írással egyetlen ember sorsát sem lehet megváltoztatni. [...] A legtöbb, amit az írás tehet, hogy hasonlít a zenéhez, mintegy az értelem zenéje már, s valamit felébreszt, és aztán megint elaltat bennünk – valamit [...].

*

Az írás organikus vállalkozás, máskülönben értelmetlen és erkölcstelen.

*

[...] az írás félelmes vállalkozás is, végső ítélet, utolsó ítélet [...] minden tünemény fölött.

*

[...] az írás olyan szertartás, amelyhez a kolostorinál is mélyebb, feltétlenebb magányra van szükség. Az emberit csak akkor tudom megalkotni, ha távol maradok az emberektől.

író

Mi az író? Egy ember, akiben a libidó, az élet árama erősebb, mint sok más emberben.

*

Mi lehet egy író dolga? Megfigyel és fogalmaz. Iparkodjék nagyon pontosan figyelni.

*

[...] az írók [...] a lélek aggályos kalandorai [...].

*

[...] az író számára minden dolog csak annyit ér, amennyit az egyéniség vegy-konyhájában párolni lehet belőle.

*

Egy nagy író a legegyszerűbb elemekből építi meg a csodálatost, a „valóság”-ot – ami ugyanakkor vízió is.

*

[...] az írónak [...] az a dolga, hogy a tünemények mögött lássa az oktalant és csodálatost.

*

Az író, élete hosszát, kérdez, olyan erővel, ahogy az emberek nem szoktak kérdezni, s felel, ahogy tud.

*

Az író csak akkor érdekes, amikor leírja a fogható valóságot, de úgy, hogy azon áttetszik az, ami mindenben „örök”, mert kezdetben volt az Ige. Ezt az Igét mondja ki, a valóságon át.

*

Az írókat egyes-egyedül csak művei védik. Még csak nem is művei minősége, mely mindig egyenetlen, hanem a szándék, mely egy írói élet munkáján átvilágít. Ez a rejtélyes sugár és erő, mely valamilyen – viszonylagos – sérthetlenséget ad az íróknak. Az író csak abban

bukhat el, ha bizonyítani tudják, hogy munkájának szándéka nem őszinte.

*

Ha az író nem ír igazat, nem jó író és elveszett ember.

*

[...] az ember nemcsak értelmével ír, hanem jellemével is.

*

A magatartás, az az írói attitűd, a szemléletnek kínos beállítottsága a vízióra, a „másik látomásra”, mely emberek és jelenségek mögött dereng fel, [...] az író számára igazibb valóságnak tetszik, mint a tapintható [...].

*

Van valamilyen végső menedéke a léleknek, ahová az író menekül; az igazságot keressük, de valamit megtartunk az igazságból magunknak s nem adjuk oda senkinek.

*

Az emberek dolgáról, veszélyes pillanatokban, csak az írók és művészek tudják az igazat. Az ő ösztönük segít hozzá, a mesterséges emberi rendszerek s az eseményé csoportosított külső jelenségek mögött tapintani az igazságot [...].

*

Ki az író? Egy ember, aki egy belső erő parancsára leküzdhetetlen kényszert érez, pontos szavakba önteni és művészi formában kifejezni az igazságot. [...] ez az írás legfőbb értelme, s [...] az író legfőbb feladata a nevelés.

*

[...] az író [...] kénytelen hinni a nevelésben, hiszen máskülönben nincsen értelme munkájának, egyfajta szlőjd munka csak a legnemesebb művészi erőfeszítés, ha

nem fűti a meggyőződés, hogy a föltétlen jó és igazi művészi felmutatásával nevelni lehet a legocsmányabb emberi ösztönöket, amilyen a vérszomj, a kapzsiság, a bujaság és a hiúság. Hinnie kell abban, hogy az igazság, a méltányosság, erkölcsi elveinek pontos megfogalmazása vagy művészi tökélyvel való felmutatása végül is nemesebbé, türelmesebbé, az együttélésre alkalmasabbá teszi az embereket.

*

[...] az írás nem „hivatás”, írónak lenni nem „küldetés” vagy éppen elhivatottság, nem – írónak lenni állapot, az írás életmód.

*

[...] az írás sors, írónak lenni a legnyomorultabb emberi sorsok egyike, mintha valakit életfogytiglani önkívületre és ugyanakkor matematikai pontosságra ítélték volna.

*

A jó írók [...] az irodalmat evangéliumi híradásnak érezték [...].

*

Az író próféta, a szónak abban az értelmében, mint az idők elején, mikor a szónak még közvetlen, világot alakító ereje volt. Az író olyan erővel gondolja el a fogalmakat, és mondja ki a megfelelő szavakat, hogy a világ kénytelen állást foglalni, másnak lenni, mint volt, párharcra kelni az igazsággal, melyet az író kimond.

*

Az ember az élménnyel a sors jóvóltából jut viszonyba, de az író élménye öntudatos: ebben különbözik. Jó író az is, aki az élményt, ezt a nagy semmit, úgy éli meg, mint az élő ember a valóságos élményt; de a nagy író, a zseni csak az, aki az irodalmi élményt meg tudja életni az olvasójával.

*

Az író kifejez, megrögzít. Nagy író az, akinél rögtön megérzed azt a megszállott megbízhatóságot, aki az élményt – legyen az táj, ember vagy történet – fényérzékeny gépével és sztenográfusnál húságesebb lelkiismerettel örökíti meg, akinek hangulatára mérget vehetsz, hogy tökéletesen adja az eredetit. Egy kissé belenyúl Isten művébe, emberi használatra simít rajta, kerekít.

*

[...] az író, a művész menthetetlenül a nyilvánosságnak él és hal, minden szavának, minden megnyilatkozásának megköveteli az emberi visszhangot [...].

*

Minden igazi író forradalmár, mert egy tökéletesebb világot épít, öntudatos, emberies és formailag tökéletes világot [...].

*

[...] az író sebezhetetlen, semmiféle emberi erő, még a hatalom és a betegség sem tudja megsérteni, amíg húséges munkájához.

*

Az író, háborúban, mint békében, nem tehet mást, mint hűséges marad mester-sége anyagához, az anyanyelvhez [...].

irodalom, irodalmi mű

[...] hit nélkül nincs irodalom.

*

Nemzeti nyelven az emberiség egészének írni, ez az irodalom.

*

[...] az irodalomban egyetlen „kiállítás” lehetséges: az erőfeszítés, aminek erejével a Szóból Hús lesz és a Húsból megint Szó, ahogyan alkotja egymást az Ige és a Test, a világ és a szellem.

*

Egy irodalmi mű nemcsak az, amit az író – (és a könyv) – mond, nem is az elő-adásmód, hanem elsőrendűen az atmoszféra, amely a könyvet körülveszi. Ebben az atmoszférában lesz a könyv „eleven” – máskülönben olyan, mint az atmoszféra nélküli, kihűlt égitestek, melyek fénylenek, de nincs élet bennük.

*

Mi az irodalom?... A „misztikus lüktetés érverése”, amiről Novalis beszélt?... A goethei „összhang”, amelyben minden együtt van, boldog alkímiában, az anyag és a szellem? A „feszültség”, a szenvedély, amely munkává, kifejezéssé nemesedik?

*

Irodalom, mikor az író olyan erővel tárja elének élményét és gondolatait, oly szemléletesen és érzékletesen állít elének egy tájat, eszmét vagy embert, oly kényszerítő akarattal vonja az olvasót gondolatkörébe, oly egyéni kifejezőerővel tárja föl és rendszerezi a világról szerzett ismereteit, hogy az olvasó kénytelen valamilyen lelki és érzelmi magatartással válaszolni e támadásszerű megnyilatkozásra. [...] Az irodalom mindig támadás: az olvasót, e gyanútlan áldozatot, kiragadja megszokott világából, mintegy idegen bolygóra helyezi át, ahol mindennek más törvénye van. Ez a nagy írásművek titka.

*

[...] az irodalom: energia. Egy könyv, egy irodalmi mű csak annyit ér, amennyi energiát tud továbbítani.

író és dilettáns

A dilettáns rögeszméje: írni, írni! Az író kényszercelekedete: húzni, húzni!

*

Az igazi vérbeli író mindig meglepő. Az álíró csak meglep.

irónia

A fenséges, amelyet nem leng át az irónia mosolya, mindig esetlen.

*

Irónia, tehát kölcsönös beavatottság és cinkosság nélkül nincs irodalom.

Jókai Mór

„Egy magyar nábob”. [...] férfiak és nők, társadalmi és emberi vonatkozások, ez mind a valóságon túl kap alakot a regényben, egy más csillagon. És mindent elfogad az olvasó, hálásan, nem tiltakozik, ahogy egy más csillagon nem lehet tiltakozni az ott élők magatartása, szokásai miatt. Nem lehet ellentmondani az írónak, a képtelenségek meggyőzőek és gyönyörködtetnek. [...] Meggyőző ereje páratlan a világirodalomban.

*

Ez a híres és nagy regény [*Az arany ember*] a tökéletes giccs: az alakok, az előadásmód, a helyzetek, minden elképesztően erőszakolt és valószínűtlen. Ami csodálatos, hogy a zseni ereje megtisztítja ezt a giccset. Mint az óceán, a zseni is sterilizál mindent, ami beléje hull.

*

Jókai zsenije a ponyvaszerű elemeket titokzatos metabolizmussal szervesen beépíti a tökéletesbe.

*

[...] transzfiguráltan mutatta meg a valóságot, mint az álomban.

*

Ködalakokat írt le, és kitetszett, hogy azok voltak az igazi magyarok.

*

Jókai a „realista, aki a lehetetlent akarja...” Állandóan a lehetetlent, a képtelent, az abszurdumot írja, természetes készséggel, igen, realistán.

*

Jókaiiban az a csodálatos, hogy akármely művét találomra lehet felnyitni, és rögtön az egész Jókai-művet olvassuk, a száz kötetet, a teljeset. Történet, cselekmény, mindez közömbös, mindig ugyanaz a bővöletes, titokzatos Hang beszél, akármiről beszél. „Egykönyvű író” – csak éppen száz kötetben írta meg az egy könyvet.

*

Jókait úgy olvassa az ember, mintha végre hazatérne az egyetlen igaz és örök hazába, ahol magyarul beszélnek, s amely egyszerre felöleli e végtelen otthon határai közé Erdélyt, Kassát, Pestet, a Dunántúlt és – mellékesen, könnyű mozdulattal – a világegyetemet.

József Attila

[...] a szavak mágikus tartalmát egy órült erejével tudta visszaadni.

Juhász Gyula

Ez a költészet egyetlenegy emlék anyagából készült [...]. Ez az emlék [...] a bánat.

Karinthy Frigyes

A *Tanár úr kérem* [...] olvasásakor megtörténik velünk a legkülönösebb varázslat, amelyet író az olvasó lelkében felidézhet: nemcsak emlékezünk, hanem valószínűsítően újraélünk egy helyzetet és lelkiállapotot, mely [...] eszméletünk térfogatában rendkívül jelentős helyet foglal el. Igen, nemcsak jelentős, hanem félelmetes ereje van ennek az emléeknek.

*

Így írtok ti. [...] egyetlen torz vonással többet mond el áldozatáról, mint a nagy arcképfestők a teljes képpel, mint a regényíró sok oldalon.

katarzis

Az irodalmi alkotás nevelő feladatának legszerencsésebb válfaja, mikor a műalkotás az emberek lelkében a megtisztulás, az eszmélés, a *katarzis* folyamatát indítja el. Ezt a folyamatot a remekműben kifejezett gondolatok igazsága, a kifejezés művészi módja, az emberlátás rendkívüli ereje, az emberi sors igaz feltárása indítja el.

*

[...] a megtisztulás, az élethez való jobb akarat [...] folyamata[...].

kellemesség és harsogás

Hangulatosak voltak a versek és olvadékonyak, csengőek és kellemesek, drámaiak és harsogóak. Minden volt bennük. Csak a Szentlélek nem volt bennük.

Kosztolányi Dezső

[...] Szent Pál [...] azt üzent a korinthusiaknak: „Énekelek a lélekkel, de énekelek az értelemmel is.” Amikor valaki „lélekkel énekel”, az költészet; amikor az „értelemmel énekel”, az a rádiumos erejű próza. Ő egyszerre énekel lélekkel és értelemmel.

*

[...] mindig a részletről írt, s minden megragadott részlet mögött a világegyetem izgalmas és érthetetlen kompozíciója rémlik föl.

*

Lángelmék. [...] Felülmúlhatatlan volt a közvetlenségben; ahogyan rögtön arról beszélt, amit mondani akart; a lényegesről, izgalmas és villogóan érzékletes szavakkal.

*

[...] legnagyobb ereje az a soha el nem fáradó érzékletesség, az a villanyos izgalom és fegyelem, mellyel a világ tüneményeire felelt. Soha nem volt rest vagy tunya, mikor a világot nézte. Ez nagy képesség.

*

A világosság írója volt [...]

*

Kosztolányi kis, hírlapi írásai [...]. Ez a „zsurnaliszta” széppróza a „British Encyclopedia” szakszerűségével, Valéry műgondjával, Swift derűs-keserű gúnyával és öngúnyával készült.

*

Lenni vagy nem lenni. [...] Okossága, fegyvelmezett színésziessége, könnyű keze, mely nem tud melléfogni, tökéletes fölénye mindazzal szemben, amiről beszél, előadásának okos, öngúnytól enyhített pátosza, őszinte hangjának rekedt sűgása: az egész együtt a világirodalomban is ritka tünemény.

*

Egy igaz jelző fontosabb volt ennek a művésznek, mint egy pompás, de hazug gondolat.

Minden nagy művész újraalkotja a világot.

*

[...] ellenáll hanyag szavaknak, pontatlan jelzőknek, puffogó érzéseknek. Ez az ellenállás döntő művében. Egy író, művészt elsőrendűen az ellenálláson mérhetünk meg, mellyel kora laposságai, szellemi és művészi áruulásai ellen tudott fordulni [...].

*

Csak a sekélyes író hiszi, hogy a siker titka, ha az író „leszáll az olvasó níveljára”. Kosztolányi, mint minden jó író, iparkodott felemelkedni az olvasó níveljára.

költészet, vers

Azt hiszik, a költészet az, amikor a költő a mindennapos tüneményekben meglátja a többletet, a víziót. Ez a plátói fantázia. De igazában a költészet az, amikor a költő a tüneményekben meglátja a valóságot.

*

[...] nagyon ritka a vers, amely első sortól az utolsóig ugyanazt az áramot közvetíti. A költészet energia, a „szép vers” csak barkácsolás.

*

[...] sugárzás, energia, tehát költészet [...].

*

[...] a sűrű-robbanékony feszítő erő [...], ilyen töltés nélkül nincs „költészet”.

*

Minden igazi versben ugyanarról van szó; az igazi versnek nincs „tárgya”.

*

Az igazi versek ismerősök.

*

A jó vers átadja titkos sorát, azt, amely tartja a vers épületét. Az igazi vers valamely sorára mindig emlékezünk. Ez a sor, amely önkéntelenül megmarad az olvasók emlékezetében, a költő bizonyítéka és hitelének záloga.

*

A vers, ez a különös, legszemérmesebb szemérmetlenség.

költő

Minden költő misztikus, máskülönben nem költő, csak versfaragó.

*

A költő nem lehet szűkkeblű: egy világ helyett érez.

*

A költők túlzók. De ez így szép, s ezért költők.

könyv

A könyv nem csak abban a pillanatban él, mikor olvassák, valamikor zuzmóéletet folytat a könyvtár sivar magányában is.

kritika

A nagy kritika az, ami nemcsak tud, hozzáért, anyagtárral rendelkezik, hanem az, amelyik tud úgy haragudni és szeretni, hogy haragjának és szeretetének átütő ereje legyen. Nem az objektív kritika az ideális, hanem az, amelyiknek annyira mindenkifölött és mindenekelőtt való az irodalmi ügy, s mindig és egész általánosságában csak az, hogy annak érdekében hajlandó az egyes jelenségeket szeretni és gyűlölni is. Szeretni és gyűlölni, de mindig az ügyért, mindig az ügyön keresztül.

*

Van egy magasabb fajtája a kritikának [...]: mikor a kritikus, azzal az alázattal, mely eltölt mindenkit, akinek igazi fogalma van a munkáról, hamarabb bocsátja meg a tökéletlenséget, mint a rosszhiszemű bravúrt.

*

[...] vannak pillanatok, mikor a kritika éget és megtisztít; az ilyen kritika értékes és nagyon ritka.

*

Aki nem tud szeretni, az nem lehet nagy író, de még kevésbé lehet nagy kritikus.

Krúdy Gyula

[Charles du Bos] Browningről és Nietzsche-ről ír mint olyan írókról, akiknek *éghajlatuk* van, az olvasót menthetetlenül bevonják az éghajlat bűvkörébe – s ez a legkritikább! –, csaknem mindegy, miről beszélnek, a légkör és az éghajlat, amely művüket betölti, végzetes, nem lehet menekülni előle. Krúdy ilyen író.

*

[...] írói nagysága: az erő, amellyel teljesen átemel a maga világába, megnyugtat.

*

[...] az embert kíméletlen valóságában ábrázolta, de ugyanakkor a legsilányabb, legszimplább emberi jelenséget is mitikus fényvel vette körül – aurával, amit a keletiek egy ember igazibb tartalmának vélnek, mint minden mást [...]. Krúdy hősei egyidejűleg többdimenziósok.

*

Ritka az író, aki prózában kapcsolni tudja a Valóságot és a Tüneményt. [...] Krúdy irgalmatlanul mutatja a valóságot, és aztán rögtön a Tüneményt, ami a valóságban lappang.

*

[...] nem írt le egyetlen sort sem, amely nem ugyanabból az anyagból készült volna. Mint a két legnagyobb, Shakespeare és Goethe, ezek az őrült, tékozló zsenik, akik családi levelet, vagy instanciát is azonos írói materiából s azonos eszközökkel írtak meg, mint Othellót, vagy Faustot. Egyszerűen nem állt más anyag rendelkezésükre, mint a legnemesebb.

*

A vörös postakocsi [...] lényege és értelme: [...] hogy paródia.

*

Kaján és választékos előadása, emberismerete, nemes és mélabús cinizmusa, hangjának gordonkazenéje [...] egyedülvaló a világirodalomban.

*

[...] olyan közel ment ahhoz, amiről beszélt – egy utcaszöglethez, egy korabeli divatcikkhez, egy emberi archoz –, mintha a szobában ülne és úgy beszélne, személyesen a személyhez. Minden nagy írásnak ez a titka.

*

Senki a világirodalomban nem tudott ilyen közel menni a valósághoz, senki nem tudta így megeleveníteni azt, ami a valóságban mitikus.

*

[...] nincs egyetlen fáradt sora, erőtlen hasonlata. [...] Egyszerre tudott beszélni a mitikusról, a „szürrealizmusról”, ami a valóságot, a reálisat körülveszi, mint a bolygókat az interstelláris, kozmikus por...

*

Minden sora plasztikus, eleven.

*

[...] minden írásában minden szó a helyén van, jóízűen, tökéletesen, kifejezően, megmásíthatatlanul.

*

[...] olyan kép- és gondolatasszociációkra szoktatja olvasóját, melyek zenei sarjadzással indítanak el a lélekben hangulati láncreakciókat.

*

Robert Frost szerint „a költészet az, ami elvész fordítás közben egy versből”. Krúdy prózája is ilyen „költészet” [...].

*

N. N. [...] Az élet, a szellem, a költészet régi ízei élnek ebben a prózában, oly égető, nemes tűzzel, mint az ópálínkában a régi nyarak diófáinak ereje, illata.

*

[...] akárhol bukkanok egy-egy újságtárcában a keze nyomára, előzményes folytatás ismerete nélkül jóllakhatom ebből a csodálatos „hazából”, amiben kenyér íze, bor szaga, magyar nők arca, magyar élet sűrű és lassú tempója, valami furcsa, okos testiség és mély, szomorú lelkiség keverednek. [...] az ő írásainak magyarsága olyan természetes, néma és magától értetődő, ahogy egy darab föld mindenki szemében föld és semmi mással össze nem téveszthető.

*

[...] művében [...] a magyar mítosz teljessége[...].

Mann, Thomas

[A *József és testvérei*] ott folytatja a „történet”-et, ahol a pásztorok, négy-ötezer év előtt, abbahagyták; még egyszer elmeséli, ugyanazzal a mesélő örömmel, mintha az előadó a csillagos ég alatt kuporogna, Keleten, pásztortűz mellett – mintha már nem is egy költő mesélne, hanem maga az emberiség, minden emlékével, nehéz lélegzéssel, ráérősen és időtlenül.

Mikszáth Kálmán

[...] Mikszáthnál egy zseniális karikatúra torzképében rögződnek meg az alakok.

Móricz Zsigmond

[...] nyelvének ereje, szinte nyelvjárászerű meghittsége, mely persze csak az övé, maradéktalanul elbűvüli az olvasót [...].

műfaj

Minden műfajnak van egy sajátos – belső „formája”.

*

Minden ember a műfajában lehet csak nagy.

*

Műfaján kívül a legnagyobb tehetség is tehetetlen, eltorzul.

műfaj és ritmus

Műfaj és ritmus nélkül nincs nagy emberi közlés.

műveltség

[...] Szenvedély nélkül nincs műveltség.

művész

[...] ember voltál, aki emlékezett az igazságra, és ki akarta fejezni azt. Tehát művész voltál.

*

A művész feladata, hogy a valóságban a kozmikusat megmutassa.

*

Látni a mágikusát a köznapiban – a költő, a művész, a gyermek képes erre. Más senki.

*

Minden nagy művész újraalkotja a világot.

*

[...] a művész új világot alkot, melynek fizikai törvényei is vannak, naplementéje, flórája és faunája, külön társadalma. Ez a dolga. Ebben vetélytársa Istennek. Emberfeletti feladat, melyet „megoldani” tökéletesen nem is lehet [...].

*

[...] a művész, az igazi, nem „tévedhet” semmiféle pályára, s nincs olyan történelmi vagy helyzeti erő, mely eltéríthetné feladatától; nem lehet más, csak író vagy festő, vagy zenész. Aki így művész, annak végzete van.

művészet

A művészet nem ábrázolás, hanem sugárzás.

De ezt a sugárzást csak azok tudják érzékelni és felfogni, akik magukban hordozzák azt a titokzatos, lemeznél, membránnál is érzékenyebb műszert, mely rögzíti és továbbítja a néző, a hallgató, olvasó lelkében a művészetet.

*

[...] az „élet”, a „valóság” legtöbbször sokkal kendőzöttebb, igazi természetében nehezebben megismerhető valami, mint az a látomás, melyet a művészet és az irodalom a műfajok mesterséges eszközeivel alkot a valóságból. A valóságot csak a művészet mutatja meg, ha igazi és föltétlen művészet [...].

„nagy könyvek”

Vannak írások az egészen nagy, az egészen rettenetes írások közül, melyek belső viszonyt követelnek az olvasótól. Az emberiség nagy könyvei azok, melyekkel a költő belenyúl az olvasó életébe, s számadást követel.

*

Az egészen nagy versek, regények, tudós könyvek hangjában van valami egyszerű és gyermekes, mint a mesében. A nagy könyvek mindig mesekönyvek. Ilyen a Biblia, ilyen Tolsztoj, ilyen mindig minden igazi vers, örök történet.

napló

Az író [...] soha nincs „egyedül”. [...] A végső, fenntartás nélküli gyónás pillanatában is tudnia kell, hogy az emberiségnek gyón, jelen és jövő hallgatja. [...] S ebben a tudatban kell naplót írni, fenntartás nélkül, szemérmetlenül és őszintén, ahogy lehet.

*

[...] egy naplónak csak akkor van értelme, ha a naplóíró a világban is önmagát figyeli.

*

Minden író-napló a nyilvánosságnak készül.

nyelvi megalkotottság

[...] az *ötlet* soha nem olyan érdekes, mint a végrehajtás és a kivitelezés.

*

A prózában a szó helyezési értéke éppen úgy változó, mint a versben [...] [...] prózában semmiféle mondattan nem tudja érvényesen előírni, miért más a hangsúlya alanynak, állítmánynak, főnévnek vagy névmásnak vagy akár csak egy kötőszónak – a helyezés erősíti a szenvedélyességet, aláhúzza az ironiát, enyhíti a gunyorosságot, akkor is, vagy éppen akkor, ha a mondattan mást parancsol. Néha a szekeret kell a ló elé kötni és akkor fürgébben gurul a szekér. [...] három pont, gondolatjel, pontosvessző és a többi: hangulati, sőt értelmi következményekkel jár [...] Egy pontosvessző távlatba állítja és élesen elhatárolja azt, ami a központozási jel nélkül elmosódott, szétfolyó általánosság marad. Az írás nemcsak eszmei kifejezés, hanem helyezési technika is.

*

Nem lehet eléggé vigyázni a központozásra, mert elkanászkodik és közbeszól [...] [...] a gondolat csak akkor engedhet a központozás rémuralmának, ha az írásjel nem ad hozzá, de nem is vesz el belőle semmit.

*

Írni annyi, mint a legpontosabb szavakkal, csaknem megváltozhatatlanul fogalmazni.

*

Nem nehéz „írni”. Csak húzni nehéz, eldobni mindent, ami nem lényeges, de úgy, hogy az egész töretlenül megmaradjon. Az életben is ez a nehéz: húzni, eldobni mindent, ami nem lényeges. De mi a „lényeges”?

*

Ez a legnehezebb: húzni. Nehezebb, mint írni, mint újraírni. Ez a nagy mester-ségbeli vizsga.

*

Kosztolányi írta: „Írni annyi, mint törölni.” [...] Az írói munka utolsó és izgalmas feladata ez: „törölni”, kibontani az életmű hevenyészett nyersanyagából a Művet.

*

Az „írás”. A tőmondat sűrített energiája. A körmondat csillogó tűzijátéka.

*

[...] sűrítő energia [...] a „költészet” [...]; egyetlen szóban – mágikus, néha démonikus kapcsolással – úgy katalizálja az indulat és az értelem elemeit, mint a begerjesztett atommag a protonokat és neutronokat...

*

A költészet: begerjesztett Szó. Ahogy a begerjesztett atommagban korlátlan energialehetőség sűrűsödik, úgy a Szó, amit a költő árammal tölt meg, begerjeszt: igen nagy erővel tud robbanni.

*

Néha csak egy szó hiányzik, pontosan egy szó, az a bizonyos, melytől elevebb, értelmesebb, igazibb lesz a mondat, a fejezet, talán az egész könyv. Az a bizonyos szó, amely kimondja az igazat [...].

*

Nem elég megtalálni az igazságot, ki is kell mondani azt. Nem elég kimondani az igazságot, meg is kell szövegezni azt, másíthatatlanul, mintha márványtáblára vésnék. Nem elég szépen és okosan írni. A nagy író nem szépségalkotó, nem csak szövegtökéletesítő. A nagy író mindenekelőtt fogalomalkotó.

*

[...] az igaz szavaknak van valamilyen alakító és tisztító erejük.

*

[a kelet-ázsiai, japán költészet jelbeszédese, kulcsjeles titka]: ne a költő beszéljen a versben, hanem a Kép, amit a Költő szavakból érzékletessé változtat, hogy aztán a Kép hatására megvalósuljon az olvasóban a Költészet...

*

Mindig a műkedvelő akarja a „teljességet” kifejezni, s nem tudja, hogy az igaz, tehát a remek és arányos, mindig csak a pontosan körülírt és a lehetőségig teljesen kifejezett és megalkotott részlet.

*

A *hogyan* kérdése, minden írói és művészi feladat e legitimkosabb és legbonyolultabb rejtélye, tehát a fogalmazás, a műfaj kérdése [...] elsőrendű probléma az író számára.

*

Az írás igazi feladata és nehézsége akkor kezdődik, mikor az író már nem a mondatot akarja javíthatni, csiszolni és tökéletesíteni, hanem a gondolatot.

*

[...] „új gondolat” nincs, csak új „kifejezés” van, kifejezés, amely – ha megtelik a személyiség stílusos erejével – új feszültséget ad a régi gondolatnak [...].

*

Az író akkor természetes, ha a saját hangján beszél és beszéltet.

*

Az írás mindenekelőtt kompozíció; tehát egy erő a komponálásban alakot, formát kap; az irodalom ugyanolyan erő, mint a hő, a fény, a sugárzó energiák; a gondolat csak a protoplazma, mely az írói látomás erejétől, a metamorfózis műfajában kiválasztja magából a formát. A gondolat csak *van*, a megkomponált gondolat már *történik* [...].

nyilvánosság

„Nyilvánosság”, a legnagyobb próba.

olvasmány

Az ember csodálatos ösztönnel keresi meg az élethelyzethez illő, időszerű olvasmányt.

önéletrajz

Az önéletrajz csak akkor jogosult, ha az író a személyes létezés az univerzális létezés szerves kiegészítő mikrokozmoszának érzi. Tehát nem arról ad hírt, ami vele és körülötte történt, hanem azt rögzíti, hogyan történt meg a világ benne. Ez a másik, a személyes világtörténelem.

Petőfi Sándor

Nemzeti dal: [...] Egy nagy érzés hitelessége fűti a verset, olyan mélyárammal, a szenvedélynek és meggyőződésnek olyan sugárzásával, mely elől semmi korban, semmiféle korú és rangú-rendű olvasó nem tud kitérni – senki sem, aki ért és érez magyarul. A vers a magyarokhoz szól, alkalmi pillanatban fordul egy nemzet lelkiismeretéhez, de a pillanat fölött megszólít valamit az emberi lélekben, s e kérdésre örökké felelni kell.

*

A *Szeptember végén* [...] bizonyít[ja] a személyes élmény ihlető erejét a költészetben. A költő legszívesebben az ősélményről beszél [...]: a félelemről és elragadtatásról, mely a szerelem és a halál tüneményével szemközt eltölti a halandó és boldogságra oly kevésbé alkalmas emberi lényt. Egy költő érzékeny lelke e versen át az ihlet kivételes állapotában olyan sejtelmes, zengő, élet és halál, boldogság és megsemmisülés határkérdéseit érintő dallammal felelt, ahogyan csak a legnagyobb zenei tételtek, Beethoven, vagy Chopin zenéje válaszoltak néha az emberi kérdésekre.

*

„Szeptember végén”. [...] Benne van minden, amit az életről és a halálról mondani lehet; egy szóval sem több s eggyel sem kevesebb.

*

[Ő] írta igenis a világirodalom legszebb lírai versét, a *Szeptember végé*nt, ami csupa mély áram, sejtelmes közlés és felelőének, [...] és írta az *Apostolt*, amivel [...] az univerzalitás felé lélegzett, egy emberiség felé érzett, és mindenféle népet ölelt a zsinóros magyar dolmányon át szívére [...].

Proust

[...] a mondén társadalom, mely Proust művében felvonul, közvetlen vérségi rokonságot tart az egyetemes emberiséggel, annak minden mítoszával és emléké-

vel; [...] a külön magánügyek, az aprólékos gonddal rajzolt emberi vonatkozások, hangulatok jelentéktelen cselekedetek és találkozások mögött az emberiség teljes, ősi élménye gomolyog.

*

A prousti prózában, ebben a hömpölygésben van valami a hexameter áradásából.

próza

[...] a próza nem lehet prózai. A próza a legnagyobb feszültség, a versnél is mélyebb lendülete van, szigorúbb formája. A próza egyszerre teljes öntudat és teljes kegyelem. Különben csak mondat, fejezet, fogalmazás.

Shakespeare

Mintha a világ lelke szólalt volna meg egy napon, rejtélyesen, az emberi lélek, közvetlenül és személytelenül.

*

Hamlet. Az utolsó jelenet, amikor rakásra halnak a hősök. Akármikor halunk is, mindig marad utánunk valaki és valami, amit és akit kár itt hagyni, hát akkor miért az ódzkodás a haláltól? Ez a nagy shakespeare-i filozófia.

stílus

A stílus nemcsak az ember; a nagy stílus világgép is.

*

Schopenhauer a stílust a lélek arcmásának tekintette. A hazug stílus álarc [...].

*

A stílus nemcsak az ember, a stílus mindent elárul, az emberi vállalkozásról is elmond mindent. [...] A stílus végül is mindennél erősebb és mindent elárul. [...] Mindent lehet leplezni, takargatni, álöltözetbe bújtatni, csak a stílust nem.

*

„Stílus az, ami eltér a normálistól...” Ez csak bemondás. Ami eltér a normálistól, lehet modor, riszálás. A stílus az, ami normalizálja az abnormálisat is.

*

[...] a „stílus” eleven energia, amely a szavak médiumán át érzékiesen, lüktető érveréssel továbbít egy személyiséget.

„szárnyas művész”

[...] a szárnyas művész[...] – szárnyait viaszból ragasztja, a második dimenzió hőfokában megolvad pátosának mesterséges szárnyalása, s lezuhan!

Szini Gyula

Minden sorában a lényegesről beszél, az emberiről, a költészetről, a gyermekiről, a tündériről és a varázslatosról, s ugyanakkor a valóságról, melynek szaga, íze, sorsa van...

Szomorj Dezső

[...] ismeri a legnagyobb titkot, minden életközösség és minden elsőrendű művészi hatás legnagyobb titkát, lenyűgözi a másikat, anélkül, hogy intimmé lenne vele.

Tolsztoj, Lev

Néha úgy tetszik, mintha [az író] óriási súlyokat dobálna ki a műből [*Háború és béke*], hogy emelkedni tudjon s néha megrakja nehezezzel a művet, amely csak lebeg, nem emelkedik. De aztán később megtudod, hogy repültél és zuhantál a művel s mindenestől eljutottál valahová.

tömeg és irodalom, művészet, nyelv

Az írók a könyvet féltik, az írott betű műfaját. Nyugodtan félthetjük az olvasó lelkét is. A korszerű tömegek mind tudatosabb ellenkezéssel hajlandók csak az olvasás erőfeszítésére.

*

Az eltömegesedett világ embere nem hallja többé az irodalom szavát. Iróniát egyáltalán nem hall meg.

*

[...] a tömeg csak goromba giccsekre reagál, s nincs érzéke metafizikai kilengések iránt.

*

Valami ocsmány, bábeli bazár lesz lassanként az emberi szókincsből [1930-ban (!) kelt írás].

az újságírás mint művészet

Van az újságírásnak egy felsőfoka, amely már-már csakugyan művészet: érzékelni a világot, az emberi összefüggéseket, életek tartalmát, s aztán mindezt kifejezni, egyetlen pillanat keretei közé rögzíteni az illanót, az érthetlent, az életet...

vallomás

Van egy határ minden vallomásban, ahol nincs tovább, ahol titokzatos tilalom vágja el szavunkat, ahol automatikusan működésbe lépnek az összes biztonsági szelepek: szeméremérzet, szégyenkezés stb.

valóság

[...] semmi sem érdekesebb, mint a valóság.

*

A valóság káprázatosabb, mint amit a képzelet ígért.

Villon

Vad testvérünk ő, aki vérrel írt.

Vörösmarty

Nyelvét úgy ízelem, mint a sivatagi vándor az oázis nedveit.

Wilder, Thornton

[...] a maga fanyalgó-bölcs villanásával, pontosan megmondta, hogy az élet utánozza a művészetet.

* * *

„»Egykönyvű író« – csak éppen száz kötetben írta meg az egy könyvet” – írja a csodált Jókairól. „Nem írt le egyetlen sort sem, amely nem ugyanabból az anyagból készült volna” – vélekedik Krúdyról. Sejtelmünk szerint mindezeket önmagára is vonatkoztatva. Már ifjú szerzőként szilárd – esztétikai – értékrend, értékítélet jellemezte. Azaz igazán nagy jelentősége nincs, melyik évben s mely művében írta egy-egy irodalmi, nyelvi fogalomról, íróról, költőről, amit írt. Ennek okán s a zökkenőmentes olvasás érdekében nem szakítjuk meg a gondolatok egymásutánját az idézetek lelőhelyének közbeiktatásával, hanem felsoroljuk a citált műveket. (Ahol a szöveg utalása kívánta, jeleztük a keletkezés évszámát.)

Márai idézett munkáinak könyvészeti adatai

A nagyság átka – publicisztika 1937–1939. Bp., 2011, Helikon

A négy évszak. [előszőr: 1938] Bp., 2000, Helikon

Aranyidők. Márai Sándor összegyűjtött írásai [publicisztika 1922–1924]. Szeged, 2006, Lazi

A teljes napló 1943–1944. Bp., 2006, Helikon

A teljes napló 1945. Bp., 2006, Helikon.

A teljes napló 1946. Bp., 2007, Helikon.

A teljes napló 1947. Bp., 2007, Helikon.

A teljes Napló 1948. Bp., 2008. Helikon

A teljes Napló 1949. Bp., 2008, Helikon

A teljes napló 1950–1951. Bp., 2009, Helikon

- A teljes napló 1952–1953.* Bp., 2009, Helikon
A teljes napló 1954–1956. Bp., 2010, Helikon
A teljes Napló 1957–1958. Bp., 2011, Helikon
A teljes napló 1959–1960. Bp., 2012, Helikon
A teljes napló 1961–1963. Bp., 2012, Helikon
A teljes napló 1964–1966. Bp., 2013, Helikon
A teljes napló 1967–1969. Bp., 2014, Helikon
A teljes napló 1970–1973. Bp., 2015., Helikon
A teljes napló 1974–1977. Bp., 2016., Helikon
A teljes napló 1978–1981. Bp., 2017., Helikon
A teljes napló 1982–1989. Bp., 2018., Helikon
Az idegenek – Sértődöttek. A hang. A Garrenek műve regényciklus második része. Bp., 1996, Akadémiai – Helikon
Az írástudó – publicisztika 1925–1927. Bp., 2008, Helikon
Beszéljünk másról? – publicisztika 1943–1978. Bp., 2013, Helikon
Ég és föld. [előszőr: 1942] Bp., 2001, Helikon
Egy polgár vallomásai (1934–1935/1940) [„A csonkítatlan és cenzúrázatlan kiadás”]. Bp., 2013, Helikon
Európa elrablása [előszőr: 1946] – *Röpirat a nemzetnevelés ügyében* [előszőr: 1942]. Bp., 2008, Helikon
Föld, föld!... (A teljes változat) [Emlékezések; „A Hallgatni akartam folytatása. A teljes változat”]. [Első kiadás: 1972, Toronto, Vörösváry Kiadó] Bp., 2014, Helikon
Füves könyv. [előszőr: 1943] Bp., 1991, Akadémiai – Helikon
Hallgatni akartam [1950]. [„Első kiadás. Az Egy polgár vallomásai folytatása”]. Bp., 2015, Helikon
Idegen emberek [előszőr: 1930] Helikon Kiadó, 2005
Ihlet és nemzedék [előszőr: 1946] Bp., 1992, Akadémiai – Helikon
Írók, költők, irodalom. Bp., 2002, Helikon
Japán kert I–II. Publicisztikai írások 1920–1923. Madách-Posonium, Pozsony, 2004
Kassai őrjárat [előszőr: 1941] Bp., 2000, Helikon
Kitépelt noteszlapok. Márai Sándor összegyűjtött írásai ausztriai és németországi lapokban [publicisztika 1919–1932]. Szeged, 2005, Lazi
Köhögni szabad? – publicisztika 1934–1936. Bp., 2010, Helikon
Kuruzslók hajnala – publicisztika 1928–1930. Bp., 2008, Helikon
Márai beszél – interjúk, nyilatkozatok – Miskolc, 2004, Bíbor
Március. Márai Sándor összegyűjtött írásai [publicisztika 1918–1922]. Szeged, 2006, Lazi
Műsoron kívül [tárcák, elbeszélések. Első kiadás: 1931]. Bp., 2004, Helikon
Napnyugati őrjárat [előszőr: 1936] Helikon Kiadó, 2004
Pesti siker – publicisztika 1931–1933. Bp., 2009, Helikon
Sértődöttek. Jelvény és jelentés. – *Utóhang. Sereghajtók.* A Garrenek műve regényciklus harmadik része. Bp., 1996, Helikon
Sok a nő? – publicisztika 1940–1942. Bp., 2012, Helikon
Zendülők – Féltékenyek. A Garrenek műve regényciklus első része. Bp., 1995, Akadémiai – Helikon

Összeállította: Arany Lajos

In memoriam Várkonyi Károly kisgrafikáihoz

LELKEDBEN IS...

Lelkedben is vívhatsz háborút:
nincsen véres áldozat,
csak felborít kicsit, kibillenti
a csillagot szemedben,
és arra bátorít, hogy öld meg
magadban a szándékot
a jóra; hogy legyél kegyetlen,
míg felszállsz az utolsó hajóra –
és ne legyenek többé álmaid.

Kulcsold össze a két kezed,
úgy kapaszkodj bele az égbe,
szorítsd melledre a napot –
egyszer visszatér majd e fénybe
mindenki, aki elhagyott.

METSZET – (2018)

A körtefában ott a körte íze,
a szeptemberek lucskos fénye,
és minden kis nevetés a pitypangok
nyári énekéből.

S ott van a háború tolvaj-zsákja –
látod, ahogy megtelik a sötéttel,
s benne csupa könnyes remegés lesz
a sok reményből.

Ebből kellene most kimetszeni
a békét, ahogy a körte íze
szétárad a szánkban;
ahogy angyal száll hozzánk az égből –
s a lepkeszárnyú pillanat is
emlékezni kezd a fában.

MILYEN EGYSZERŰ – ÉS MILYEN ÓRIÁS

Milyen egyszerű Abaúj felett az ég!
Kitisztulnak az emlékeim,
s eltűnnek belőle a feketék.

Milyen szép a fény a padlásszobában!
Átmetszi ujjam hegyén az időt,
majd megpihen a poros homályban.

Milyen rettentő a térképre hajolni!
Látni a lelkek domborzatát – s hogy
milyen sok a haszontalan holmi...

Milyen kemény fát kezdtem el faragni,
mikor azt hittem, hogy még száz évnél
tovább is itt tudok maradni!

Milyen sok könyv van előttem kinyitva!
Végigbetűzőm az életemet –
mégsem tárul föl a végtelen titka.

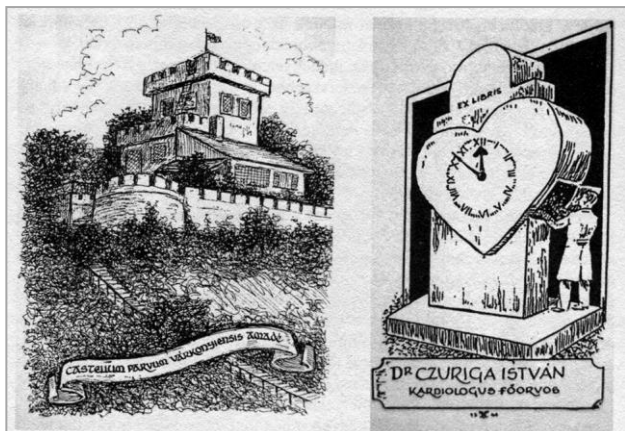
S milyen óriássá nőtt az álmom,
mikor a hosszú vándorlás után
sikerült végre haza találnom!

(2020)

(In memoriam-lapok)

A toll már nem hull vissza a kézbe,
keselyű-karmok vájnak a részbe.
Meghal mellőled minden ismerős –
jégszárnyú angyallá válik az ősz.

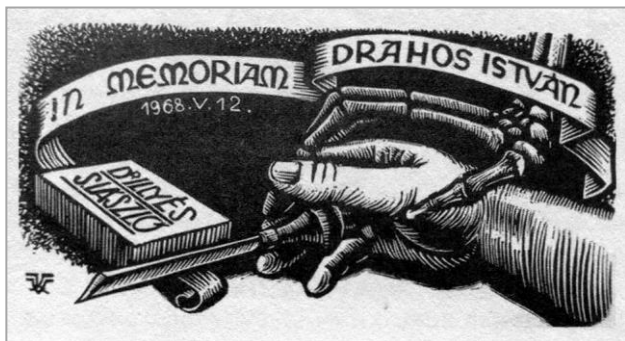
(2020)

VÁRKONYI KÁROLY
GRAFIKÁI

FORRÁS:
VÁRKONYI ZSOLT:
VÁRKONYI KÁROLY
GRAFIKUS-
ÉS FESTŐMŰVÉS
ÉLETTÖRTÉNETE

(DEBRECEN, 2007)

TRIANONI TORONYNAPLÓ

(Exlibrisek – 2020. március 8.)

Néhány napja nyomtattam ki a Várkonyi Károly in memoriam-verseket, s adtam oda fiának, a művészi hagyatékot gondozó és könyvben is dokumentáló Várkonyi Zsoltnak. Most érkezett levele az itt közölt reprodukciókkal együtt.

„Küldök egy pár nyomatmásolatot; az egyik Petry Béla grafikusművész lapja, a többit Haranghy Jenő debreceni grafikus, festő készítette. Mindegyik a trianoni szerződéssel kapcsolatos. Haranghy az apámat is segítette – sőt, a Veres templom freskóját Haranghy festette, az első restaurációját pedig apám Veres Géza bácsival csinálta, legutóbb Szilágyi Elek dolgozott a restauráláson. Petry Béla tanított itt, az egyetemen is, apámmal jól ismerték egymást, ő is segítette apámat fiatal korában. Mikor kiment Amerikába, hívta apámat is, de ő a családja miatt nem ment vele. Kint halt meg a '90-es években.”

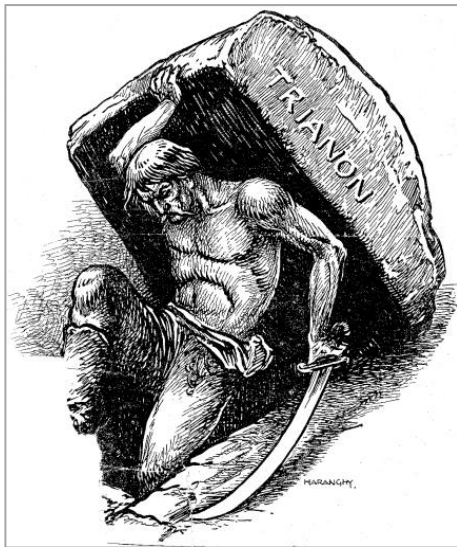
Haranghy Jenő művészetéről hosszabban írtam több mint tíz évvel ezelőtt a folyóirat 2009/23–24. kötetében. Itt most csak röviden idézem föl, hogy az 1920-as évek elején az alacsony tanár fizetés mellett szinte egyetlen pénzkereseti forrása volt, hogy debreceni, budapesti és sümegi polgároknak ajánlotta megrendeléseit, ám az egzisztenciális kényszerből művészeti érték lett, ami azért is fontos, mert az 1920-as évek végétől, a '30-as évek elejétől elsősorban monumentális műfajok

alkotójaként lett ismert; ez alapvetően más gondolkodásmódot igényelt tőle. Életrajzi tanúsága szerint párhuzamosan számolt be falikép-terveiről s az újabb könyvjegyekről; egy-egy kedvenc alakja az intimebb területről szükségyszerűen vándorolt a falképekbe. A *Haranghy Jenő 12 rézkarc exlibrise c.* 1935-ös kiadvány bevezetőjében Siklóssy János Haranghyban látta a művészt, aki a monumentalitásra törekvése közepette is a szívügyévé tette az exlibrist. Szűcs György szerint: „Az exlibrisek többsége a jól felismerhető 'Haranghy-stílusban' készült”, és ennek jellemzője „az aprólékos rajzolat, a feszes kompozíciós megoldás, a dús virágornamentika, a gyakran építészeti részformákat felhasználó keretezés.”

HARANGHY JENŐ 1939-ES RAJZA

Az 1953-ban Munkácsy-díjat kapott Veress Géza festőművészről (Hajdúböszörmény, 1899 – Debrecen, 1970) is többször megemlékeztünk, Petry Béla Albertről (1902–1996) azonban nem ejtettünk szót korábban. Alább az Amerikai Magyar Múzeum honlapjáról idézünk egy portrét róla, illetve Wass Albert méltatását az 1983-as Szívekbe rajzolt mesék c. könyve apropóján.

HARANGHY JENŐ TRIANON-GRAFIKÁJA

PETRY BÉLA ALBERT (1902–1996)

Fáy István írta 1997-ben (*Késői sirató, Petry Béla professzor emlékére*), hogy a régi marosvásárhelyi, hatgyermekes református család fia e családi szentélyből kapja „izzó magyarságát, mély Isten-hitét, fajtája szeretetét és népe kultúrájának ismeretét. Ezzel az örökséggel indul el útjára. Szovátán van nyaralójuk és a nyári vakációk alatt innen kiindulva járja be Erdélyt kerékpáron, elsősorban a három székely vármegyét. Útjai során ismerkedik meg ősi népművészetükkel, dalaikkal, meséikkel, rigmusaikkal, balladáikkal, hogy az úgy összegyűjtött szellemi kincstár egész életére kimeríthetetlen, kristálytisza forrás legyen számára.”

Erdélyi tanulmányai után rajztanári képesítést a budapesti Képzőművészeti Főiskolán 1927-ben, építész oklevelet Bécsben az Építészeti Akadémián 1929-ben szerzett. Rómában és Münchenben képzőművészeti tanulmányokat folytatott. A kisgrafikának már művészi tevékenységének kezdetétől elkötelezte magát. 1929-ben az Iparművészeti Társulat kiadásában jelent meg a ritkaságnak számító *100 Petry Exlibris*. Sok száz lehelet-finomságú, gondosan kidolgozott, szívhez szóló tusrajzot készített. 1930–36 között rajzot és művészettörténelmet tanított a debreceni egyetemen, majd a Magyar Királyi Egyetemi Nyomda illusztrátora volt. A 2. világháborúban a honvédségi mérnökhar kötelékében főhadnagyként teljesített

szolgálatot, majd Münchenben lett arcképfestő. 1946-ban családjával az Egyesült Államokban telepedett le, 1958-ig művészeti tervező, acél- és rézmetsző munkakörben dolgozott; 1960–67 között a bostoni Építészeti Központban az építészet professzora volt. Ekkor jelent meg az *Összehasonlító monumentális építészet az egyiptomiak, maják és inkák közt* c. könyve (angolul). Templomokat, kápolnákat (köztük a washingtoni Mária-katedrális kápolnáit), kollégiumokat, könyvtárakat, iskolákat, bankokat, lakóházakat tervezett (összesen 96 épületet).

Nyugállományba vonulása után Floridában készítette könyvjegyeit, melyek az istenhitéről, érzékeny lelkületéről, humoráról, művészi, kulturális és történelmi felkészültségéről, mély magyarságáról tanúskodnak. Rajzai főképp a magyar népművészet, történelem és kultúra forrásaiból táplálkoznak. Petry Béla készítette az Amerikai Magyar Szépművészeti Társaság által 1972-ben gondozott *Válogatott magyar népművészet* illusztrációit. Nagyalakú rajzmappái: *Az én könyvem*, 1980; *Petry Béla Szívekbe rajzolt meséi*, 1983; *Árpád-házi magyar szentek*, 1988; *Tilinkó meséje*, 1992 – rajzaihoz a verses szövegeket is mindig maga írta.

Az Amerikai Magyar Múzeum 1984-ben, 1995-ben és '96-ban rendezett Petry Bélának kiállítást. Az 1994 végén küldött rajzos üdvözlétében nagy szomorúságában sem tudta eltitkolni a még mindig felcsillanó, mély humorát...

*Árván lépegetek itt lenn
Páromat visszahívta Isten
Szeretothonába, égbe
Jóangyala volt szüksége.
Csillagokból néz le és látja
Hogy lépeget itt árva párja
S én látom most ha hátranézek
Elhagytam 92 évet.*

PETRY BÉLA 1994-ES RAJZA ÉS VERSE

Az Amerikai Magyar Múzeum kiadásában a *Matyó földi betlehemesek*, valamint a *Patrona Hungariae* albuma jelent meg.

*Forrás: Kerkayné Maczky Emese
(Amerikai Magyar Múzeum, 35. sz. kiadvány, 1996)*

WASS ALBERT*:

PETRY BÉLA SZÍVEKBE VÉSETT MESÉI

(Szívekbe rajzolt mesék –
Fairy Tales – 1983)

A címlapon, szívbe rajzolva, ott látjuk a székely hegyek jól ismert tarnicsvirágját, azt az árnyékban nő, dúslevelű sötétkék harangvirágot, melynek kelyhében – minden székely gyerek tudja – kicsike szép tündérek lakoznak. Szemközt a virággal „prikulics” tűnődik, a székely havasok huncut kis manója, ahogy éppen csak előbújt valamelyik sziklaodúból virágot csodálni.

Mézeskalácsos, rozsmaringos régi-régi múltból kap ízelítőt, aki kezébe veszi ezt a mese-albumot. „Szív küldi szívnek szívesen...” – csendül elő valahonnan lelkünk legmélyéből a rég feledett otthoni rigmus.

Petry Béla művészi keze-munkája nem ismeretlen előttünk. Sokszor gyönyörködhattünk gyöngéd, álomszerű mese-illusztrációiban és pompás „Ex Libris”-ei ma már világszerte ismeretesek. A tekintélyes kétnyelvű portugál-angol folyóirat – az „Arte do Ex-Libris” (Vol. XII. No. 8) – ezt írja róla: „Vizsgálva Petry könyvjegeit, a klasszikus rajzolási mód az, amit mi a legjobban szeretünk benne – és ezzel átrohan időkön, nem törődve divattal és folyton változó stílusokkal. Rajzainak valódi értéke azok klasszikus tisztaságában és mindenki által értett esztétikai üzenetében nyilvánul meg.” (José Vicente de Braganca)

Ez a mondanivaló – bár az idegen is megérzi – valójában mégis csak hozzánk, magyarokhoz szól. Mert ami a legjobban megmarkolja az ember szívét ezeknek a szívekbe rajzolt meséknek a szemlélete közben, az nem egyéb, mint Petry Béla mély, ősgyökerhez visszatérő magyarsága, amit szavakba foglalni nem is lehetne. Látni kell ezt a művet, minden egyes érzékeny részletében.

A címlap belső oldalán a művész feleségének, hűséges munkatársának kézzel írott ajánlását olvassuk: „Hitvestársam szíveit bocsájtom útnak, hogy aki látja, ne csak olvassa – de érezze is.” – Szemben ezzel, az első oldalon, a művész önarcképét látjuk. Virágok nélkül, puritán egyszerűséggel: pipára gyűjt egy vén magyar, mintha csak ott ülne valahol egy fatönkön, az erdő szélén, napnyugtára várva.

Kilenc szívben kilenc mese s az album végén néhány lapnyi csodálatosan szép Ex Libris. Első a „Tilinkó meséje”, belevésve a szív keretébe:

*„Belefajtja lelkét tilinkó szavába –
Most kell szépen szóljon, mostan,
nemsokára – Mint hordóból a bor,
úgy ömlik az ének... Csak akinek
szól... az ne értené meg?”*

Magában a szívben ott látjuk Petry Béla remek illusztrációját: tönkön ülő tilinkós pásztorlegénykét, előtte pillangó-szárnyas, csábító szépségű álmotündért, kinek szép, de szigorú arcáról leolvassuk a szelíden visszautasító választ. Kettőjük körül ott kacsaringóznak a művész magyar lelkének dúsan szótt fantázia-virágai s a lap alján ott az angol szöveg azok számára, akik magyarul nem értenek.

A második szívben tündérek játszadoznak tarnicsvirágos, kismadaras meserdő mélyén. A cím: „Van-e, van-e tündér?” Alatta az összekely nyelvezetű rimes szöveg:

*„Üdöfordulásra – szeretetre várva:
Szűtelen, lételen, hontalan világba
Szűveket és a sors sok-sok életfára.
Szűveket rajzolok életünk fájára...
Hát a ti szűvetek vajjon milyen árva?
Források vizénél, ama ősi Honba
Tündérlakta erdőn virágba, bokorba
Jertek, nocsak jertek – míg az üdöm járja
Tündérek, madárkán, kismanók honába,
Eltékozolt magunk mese-világába...”*

S megyünk is, megyünk Petry Bélával „eltékozolt magunk mese-világába”. Megkönnyesedik szemünk a szomorú örömtől, hogy – lám – vannak még tündérek ezen a világon, bizony vannak. Ha máshol talán nem is többé, de Petry Béla lel-

kében ott vannak még mindig: tündérek és prikulicsok, szép székely meseálmok s keze nyomán alakot öltenek, megelevenednek, kilépnek a meséből s fölmelegítik körülöttünk néhány rövid percre azt az üres, elkalmárosodott, Istentől elrugaszkodott, meséket tagadó, semmire se jó, keserűségbe fulladó világot!

(* Wass Albert írása megjelent: Magyarok Vasárnapja, 1983. augusztus;
https://magyarmuzeum.org/kepzo_muveszek/petry-bela/wass-albert-petry-bela/petry-bela-szivekbe-vesett-mesei/)

ERDÉLYI MAGYAR PROMÉTHEUSZ

Miként Zeusz korában egykor,
 a világot újraosztották
 a hatalmasok.
 Prométheusz veszélye nem múlt:
 a tüzet nem tudták vissza-
 lopni az „istenek” –
 szárnyuk alatt őrzik a szikrát
 az embert is kifényesítő
 turul-sasok.

Hiába szónokol szeleknek
 a hős, és hiába lánc
 hasítja még titáni lábát,
 az Erdélyi Magyar Prométheusz
 még valóra váltja egyszer
 az Isten álmát.

PETRY BÉLA: EX LIBRIS PROMETHEUS
 HUNGARICUS TRANSILVANIAE

SOLYMOSI GÁBOR versei

MAGYAR HARGITA

A láz égette,
marta szét tüdőmet,
úgy mentem reszketve, fázva,
prüszkölve ködbe a gózt,
a Magyar Hargitára.

Köröttem villogtak régi mások,
kendővel letakart
asszonyvárt arcok,
s zörögtek fokosba vésett
küzdelmek siratott csontjai,
s arany hintókon
kaptattak letűnt lelkek,
nagyokat kurjantva,
s útjukba nem babonát köptek,
s gyógyítani lelkük sebét
lehajoltam a sárba,
úgy mentem szívemre ráégett
sorsuk kószáló lángjain
a Magyar Hargitára.

Görögtek körém tűzkerekek,
szemei vajúdó tüzes madárnak,
s mint kardverő kovácsok
füstben szétszálló szikrái
fojtott szavakon
felleg-kancákat hágnak,
én zsoltárt énekeltem
a Magyar Hargitának.

Izzó fogakról
szántásból hadba nőtt,
vasjármos paripák
nótámba horkantva fúttak,
s az égből megnyíló asszony-
szemek verték körém vádként
a régi átkot, s vörhenybe
gunnyadt holtak emlékein
az erdők sírtak, és vihar fuvolázott,
s hiába simítottam volna
lányra a dombot, hogy puhára lépjek,
letiporjam mélyre szögeit
egy-egy kidőlt keresztnek,
lett volna ki árulón kiássa,
és mellé rakjon még egy átkot...

Úgy mentem hát, Isten nevében
e földből karddal nőtt dalokkal,
vadul, pogányként áldozni
a Magyar Hargitára.

S doboltak. S égette
szememet magyar táltosok
fényes látomása.
És öklelték lelkemet bíbor,
szilaj esték, hegyek csókján
megülő szerelmek,
szabadság-nemző javasok szavait
kondító kolompok hangjai;
mentem koplalt kövét
megírni vérrel és hússal,
sziklákön, karmos kezekkel
markolni Istent, s lehozni
igéit az égből, kitörölt törvényét
új tábláin végre a Magyar Hargitának.

Fenn már fényes karddal
jártam régi arcok és
csontok esketésén,
s az angyalok az égben
vigyázva álltak –
valamit suttoztak
a Magyar Hargitának.

Vigyétek hát hírét,
mit ott hagytam: csókot,
lángjait tüdőmnek,
gyógyírját, vérét hullató
madárnak,
s vigyétek könnyeit,
hogy lássák, hogy
hogyan sírnak mindenütt
az erdélyi hegyek,
s hogy még mindig vannak,
kik Hymnust énekelnek
mosolygó arccal, s elindulnak
reszketve, fázva, lángot fújni
a Magyar Hargitára!

CSOBAJI ZSOLT FESTMÉNYE
(REMÉNYIK SÁNDOR
BUJDOSÓ VITÉZEK C. VERSÉHEZ)

AHOL ENGEM HAZA VÁRNAK

Az én földemre vágyom,
ahol engem haza várnak,
arra a kenyérre, amihez én
vetem el aranyló búzámat.

A tisztaszobára, ahol nem
parancsol nékem senki, ahol
hímes csillag van a párnán,
ahova le szoktam pihenni.

Az én földemre vágyom, ahol
anyám, és arám a legszebb,
ahol a karácsony estek,
betlehemest zengedeznek.

Az én földemre vágyom, ahol
kutam vizéből a madarak is
isznak, s én vigyázok a mennyre,
honnét a szárnyaik tüzet hoznak.

Az én földem kell, hova áldást
ígérték ránk a mindig-szentek,
ahol, ha jársz, a virágok elébed,
a kövekre vélem letérdepelnek.

Enyémre vágyom, ahol kezedet
kértem, ahol nincs ki erdeim
bántaná, ha tüzes szárnyakkal
szállnak, a madarak az égen.

Az én földemre vágyom, ami
rám adta felséggel szőtt úri
kabátom, amiben a hideg éjen
elérek hozzád, harmathulláson...

***

Rég megváltoztak a csillagos esték,
a tündérek útját a korcs csikaszok,
a szürke, vad falkák sárral befedték.

A mosoly is gyűlöl, és vinnyog a szél,
s a nagy cirkusz kereke a katyvaszban
zötyörög, és új Babylon Bábele beszél.

Hogy tud úgy gyűlölni a sok ékes szó
helyett, ki álmodni képes, és lelke van,
s vigyáz a világra, ha nagy este van?

Mi viszi félre sorsunk aranyló kerekét,
mily kátyú vágattatott a barázdák közé,
ahol pompázott egykor a szerelem?

Mért változtak meg a csillagos esték,
honnét a köd, mi átkarol és ránk hever,
s a valósat, hogyan mondjam neked el –

hisz a hazugság gyárai munkással teli
ontják a csomagokat, s széttárt karral
várnak, már romlást ölelő kebelükre?

---

*(Magyar Hargita – Kisgalambfalván, 2016-ban;
Ahol engem haza várnak – Nagygalambfalván, 2014–15-ben)*

LAUDETUR JESUS CHRISTUS!

Dicsértessék
ez a reggel,
szántóföldek
hús szagával,

tél fagyától
elrejtett,
férgescskékkal
és madárral!

Dicsértessék
barka kántán,
nyitnikékes
bóbitákkal,

dicsértessék
szemeiddel,
sebet vágó
haragoddal!

Dicsértessék
szent pecséten,
szövetségünk
szerzett csókján,

bolygó lellem
zászlajának,
arcod őrző
angyalkorcán!

Dicsértessék
mindenekben,
sarjú nyárban,
tél kereszten,

dicsértessék
ez a reggel,
napod őrző
két kezemben!

Dicsértessék
mi fáj, mi rút,
mi szép, mi jó,
újat hozó,

dicsértessék
némaságod,
a böjtként meg-
szabadító!

Dicsértessék
volt szerelmed,
dicsértessék
a volt álmok,

Laudetur
Jesus Christus,
ha megszűnik
némaságod!

REVÍZIÓS EXLIBRIS-FÜZET KELET VISSZATÉRÉSÉNEK EMLÉKÉRE

Még 2011-ben kaptam ajándékba a szegedi kisgrafika-gyűjtő, Szászné Gasztonyi Máriától (Szászné Marától) a Kelet Visszatért! c., 150 példányban 1941-ben kiadott, 17 eredeti fa- és linómetszettel, illetve 3, az eredeti dúrcról készült nyomattal a Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete által gondozott album 21., számozott példányát.

A mappát összeállító dr. Arday Kálmán írja bevezetőjében: 1940 szeptemberének azon napjait kívánta az egyesület albumában megörökíteni, mikor „honvédeink

megindultak, hogy újra birtokba vegyék a Keleti Kárpátok gerincéig az ősi földet”. S „Erdély egy részének visszatérése abban az esztendőben történt, amikor két nagy királyunknak, Szent Lászlónak kilencszázéves, Hollós Mátyásnak ötszázéves születési évfordulóját ünnepelhettük. [...] Művészeink megéreztek a magyarság hármas ünnepének sorszerű találkozását s munkáikban utalnak is erre. Címlapunk fametszetén [Fery Antal emléklapján] Szent László mutatja az irányt csatabárdjával honvédeinknek Isten segítségével új honfoglalásra. Szent László hermája van Kerekes dr. részére készült emléklapon, míg a nagyváradi Radványi Károly Szent Királyunk szobrát véste fába erre az alkalomra.”

ARDAY DR. KÖNYVJEJE – A DEBRECENI
MENYHÁRT JÓZSEF FAMETSZETE

BALRA FENT: BÁNSZKY TAMÁS,
LENT: (A FIRENZEI ÉSZT) WIIDA PÄÄBO,
JOBBRA FENT: NEMES TÖRÖK JÁNOS,
LENT: STERBENCZ KÁROLY FAMEZSZETEI

„SZERELMES
FÖLDRAJZ”

*Haikuk
Boncsér Árpád
fotográfiáihoz*

1.

Este a Bükkben:
kék hó a felhők tükre –
s feketék a fák.

2.

A Tisza-parton
a reggelek partjáiig
árad a bánat.

3.

Szinte peng a csönd.
Fölhasítják Miskolcot
a téli ágak.

4.

Tiszadadaí
csónakok – behavazott
egymást-ölelés.

(4+)

A csónakokban
emlék van; és a remény
az új utakra.

***

Ha nem voltál még
viharban, azt sem tudod,
mit jelent a part.

5.

Fonnyadt fák közül
a völgyekbe gyűrűzött
Kisgyőrbe látok.

6.

Dada ködbe bújt –
Dada felé meglátom
magam a ködben.

7.

A Tisza fölött
összeérnek a fények
az alkonyatban.

8.

Bíborba nyílnak
sajóládi sóhajok –
s a könnyem: ólom.

9.

Szendrő tornyában
a gyanútlan délután
fogságba esett.

10.

A löki fűzfa
sárguló haja alól
valaki figyel.

11..

(I. m. Tóth-Máthé Miklós)

Megszólal a köd:
Tiszalúcon az író
tolla még serceg.

ANDICS ÁRPÁD:

TRIANON MARGÓJÁRA 2.

(Tarpától Trianonig. MAG-ország)

Már őszülő hajjal rakom össze gyerekkori emlékeimet.
A kései felismerések idő érlelte kirakós játéka ez, afféle
„TRIANON-puzzle”.
A helyszín Kárpátalja, ahol térkép kárpitja még ma is ugyanaz.
A badalói töltésről virgonc társaimmal átkiabáltunk
a nagyon közeli szovjet – magyar határon
a Tisza sekély, sárga homokpadján ruháikat mosó
tarpai asszonyoknak.
Persze, TILOS volt! A kis fa őrtoronyból az orosz határról
hadonászott is géppisztolyával!...
De nem törődtünk vele. Ugyanis odaátról visszaintegettek
és magyarul válaszoltak is!
Mi pedig feledve a tiltást, csibészesen, „csakazértis”
mondtuk tovább a magunkét.
Felfedeztük és élveztük a kimondott szó „határtalanságát”!
Örültünk, hogy a szélben, a szögesdrót felett, úgy szállnak át
a szavaink, mint a madarak, mint a virágok,
a füvek és fák magvai.
Emlékszem, akkor az álmaink is ilyen „határtalanok” voltak.
A szétszakított családok ugyanis csak így, gondolatban
találkozhattak. –

Akkor még nem tudtam – honnan is tudtam volna?,
hiszen a szót se ismerhettem –,
hogy ezek az asszonyok jelképesen: TRIANON könnyes-véres
„szennyését” is mosták!
Mint Arany János jól ismert „Ágnes asszony”-a...
Akkor még nem tudtam – honnan is tudtam volna?,
hallgatott mindenki, mint a harang –,
hogy miért volt épp a templom mellett az iskolám?

Ami a világháború után raktár volt.
Istentisztelet, pap és Biblia nélkül; a munkások jártak oda.
Csak évekkel később kaphatta vissza eredeti funkcióját. –

Már őszülő fejjel – a TRIANON-homokórát emlékeimben
visszapergetve – jöttem rá,
hogy JÉZUS KRISZTUS titokban, jelképesen,
mégis ott volt a raktár-templomban!
BÚZA képében, csendben, a gabona zsákokban rejtőzve!
A párttitkárnak sem volt sejtelve róla!...
Vannak tehát korok, helyzetek, szituációk, amikor
„maggá sűrűsödik” az Élet!
Amikor türelmesen, akár a hó alatt is, várni kell a vetésre,
a „rendelt idő”-re, az Új Tavaszra.
E felismerés kapcsán jöttem rá, immár őszülő fejjel,
hogy a mai TRIANON utáni
Magyarország térképrajza is hasonlít egy
MAG-hoz! – MAG-gá lett!
MAG-gá „sűrítették” TRIANONban – a tudat alatt is!
Mert MAGyarszág ország-testében nem hagytak
semmi feleslegest.
Csak amennyi a vélt újjáéledéshez éppen, hogy elég.

100 éve tudjuk, hogy minket, magyarokat 1920-ban,
TRIANONban megtapostak.
De nem eltapostak.
A kis mustármag ugyanis belesimult a bakancstalp redőibe.
Mint a mesében.
Ahol a hős élni akar, még ha MAG-gá változtatták is.

Mert a MAG is él! Mert mit is jelent a MAG-ság?
„Rendelt időre” várást. Isteni Nap-fényre várást.
Megérlelődni, megtisztulni, megújulni!
Az érett, életerős, egészséges MAG: tiszta és fényes lesz.
Mert csak a fény-tiszta MAG – az Új Élet és Remény!

Csak a fénylő MAG-ra vár isteni feltámadás!

TARTALOM

Áprily Lajos: <i>A legyőzöttek strófája</i>	157
Tóth Árpád: <i>Miért?</i>	157
Oláh Gábor: <i>Fölfeszített nemzet</i>	158
József Attila: <i>Nem, nem, soha!</i>	160
Babits Mihály: <i>Erdély</i>	161
Móricz Zsigmond: <i>Egy akol, egy pásztor</i>	162
Wass Albert: <i>A bujdosó imája</i>	164
Reményik Sándor: <i>A csonka test</i>	167
Juhász Gyula: <i>Trianon</i>	168
Juhász Gyula: <i>A békekötésre</i>	170
Karinthy Frigyes: <i>Irodalmi lapot alapítanak</i>	171
Karinthy Frigyes: <i>Levél kisfiamnak – Trianon emléknapjára</i>	174
Tóth Árpád: <i>A Tejút alatt</i>	176
Herczeg Ferenc: <i>Irredenta?</i>	177
Krúdy Gyula: <i>Az utolsó garabonciás</i>	179
Kosztolányi Dezső: <i>Rapszódia</i>	183
<i>Válogatás a Trianonnal kapcsolatba hozható versekből</i>	184
Sólyom Sándor versei	189
Vitéz Ferenc: <i>Magyar Fájdalom</i>	190
Bolvári-Takács Gábor: <i>A nyilvános táncoktatás szabályozása</i> <i>Trianon előtt és után (1896–1925)</i>	192
Ködöböcz Gábor: <i>A magyar fájdalom versei.</i> <i>A trianoni békediktátum 100. évfordulójára</i>	206
Arany Lajos: <i>A művészetbölcselelő Márai</i> <i>(Citátumok esztétikai, irodalomelméleti aforisztikájából)</i>	209
<i>In memoriam</i> -versek Várkonyi Károly kisgrafikáihoz	235
Trianoni Toronynapló <i>(Benne: Exlibrisek; Petry Béla Albert munkássága;</i> <i>Wass Albert Petry Béla „Szívekbe vésett meséiről”;</i> <i>Erdélyi Magyar Prométheusz – vers)</i>	238
Solymosi Gábor versei	244
Revíziós exlibris-füzet Kelet visszatérésének emlékére	250
„Szerelmes földrajz” <i>(Haikuk Boncsér Árpád fotográfiáihoz)</i>	252
Andics Árpád: <i>Trianon margójára</i>	254